

316

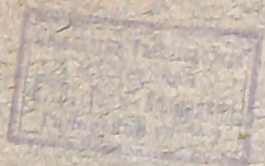
80

8-82

W-65

1906

201

~~0227 13 | 11/28~~
~~886 - 8/1/78~~
 0988 — 9/11/38p.

2003

2011

յՍՏ
1113

8-82 ^{ԱԿ}
Ա-65
№ 9203

ԱՇԽԱՐՀԻ

ԱՄԵՆԱԳԵՂԵՑԻԿ

ԳԻՐԳԸ

Հ.Ս.Ս.Ս.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԳՐԱՆՆԵՐ
Ս.Ս.Ս.Ս.Հ. Публичная Библиотека
7/31 1922
Գրադարանի Գրքերի Արխիվ
Վանա, Կյանիկի ու

СОВЕТСКОГО СОЮЗА
БИБЛИОТЕКА

Տպարան «ՇԻՐԱԿ» Ալեքսանդրապոլ
1906

19

1919 թ. 12

ԱՂԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԱԳԵՂԵՑԻԿ ԳԻՐԳՐ

ՀԱՒԱՐԱԾՈՅՔ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԵՒ ԱՍԻԱՅԻ ԱՄԵ-
ՆԱՅԱՅՑՆԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՐՆԵՐԻ ԱՄԵՆԱԿԻ
ԳՈՐԾԵՐԻ

ՀԱՏՈՒԹՆԵՐ 26 ՁԸՆԱՁԸՆ ԱԶԳԵՐԻ ԳՐԱԿԱ-
ՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

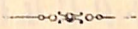

Կ Ա Ջ Մ Ե Ց
ԱՐՄԵՆԱԿ ԱՐԱՄԵՆԱՅ

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

«ԱՂԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԱԳԵՂԵՑԻԿ ԳՐ-ԲՈՒՄ»

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒՆԸ ՀԱՏՈՒՆԵՐԻ

ՀԵՂԻՆԱԿ	ԱԶԳՈՒԹԻՒՆ	ԳՐՈՒԱԾՔ
ԴԱՆՏԷ ✓	Իսալիացի	Դժոխքը
ՕՍՍԻԱՆ	Սկովսիացի	Միայնութիւն
ՉԷՅՔՍՊԻՐ ✓	Անգլիացի	Վհուկների տեսարան
ԳԵՕՏԷ ✓	Գերմանացի	Անտառի թագաւորը
ՎԻԿՏՈՐ ՀԻԴՐՈ ✓	Ֆրանսացի	Նապոլէոն Բ.
ՄԻՅՔԻԵՎԻՉ ✓	Լեհացի	Փարիսը
ՓԱՄՈՆԵՍ	Պորտուգալցի	Մըրիկները արդին
ԼԵՐՄՈՆՏՈՎ ✓	Ռուս	Դե
ՄՈՒՐ	Իռլանդացի	Երեկոյեան զանգեր
ՎԷՐՅԱՐՆ ✓	Բելգիացի	Սէր
ՀԻԼԳԷՐՇՆԻ	Հոլանդացի	Օրոցքի մօտ
ՍԻԿՓՈՒՉՈՆ	Շվեդացի	Աշխարհի ստեղծում
ԼՕՏԲՐՔ	Գաեիմարացի	Զինուորի մահը
— —	Բոհեմիացի	Պատերազմի քայլերը
ՍԷՐՎԱՆԹԷՍ	Սպանիացի	Գոն Քիշտի
ՀՍՄԵՐՈՍ ✓	Յոյն	Հեկտորի հրածեշար
ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ ✓	Հռովմայեցի	Տրոյիայի կործանում

6752-57
 Ջ

Մ Ա Ս Ն Բ.

Ա Ս Ի Ա Կ Ա Ն Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՅՈՒՐ	Երայեցի	Անէծք
ՔԱՂԻԴԱԶԱ	Հնդիկ	Պատգամարեր ամպը
ԷՔՐԷՄ—ՊԵՅ	Թուրք	Յիշիր ինձ
ԷՐԻՍԹԱԼ	Վրացի	Մայլսի գիշեր
ԹԱՆԷՓԵՔՈ	Նապոնացի	Պէքասները
ԵՓՐԵՄ	Ասորի	Պարահանդէսը
—	Արաբացի	Գիշեր
ՎՆՐՈՒՓԱՆ	Հայ	Գուռի երթ
ՖԻՐԳՈՒՍԻ	Պարսիկ	Հօր մենամարտը իր Որդու հետ

—

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

Ահա ծագում է, Կուկասի համար մի նոր Արշա-
լոյս, մի նոր Գարագլուխ...:

Իմ բոլոր հայրենակիցների հետ՝ ես սարսուռով
եմ ողջունում նրան:

Ամէն հայ պէտք է զգայ իր խղճատանքի վերայ
մի նոր ծանր պարտականութիւն, վերածնութեան սուրբ
գործին մասնակցելու:

Պարագանց չլինելու համար՝ ձեռնարկեցի այս
աշխատանքին, ուր հաւաքուած են մարդկային մտքի
լաւագոյն արտադրութիւնները, սրանից դուրս էլ կան
ամբառ գանձեր, բայց անհատական ոյժը որքան էլ մեծ
լինի, չի կարող մարդկային հաւաքական գործունէու-
թեան հետ մրցել:

Այս գիրքը օգտակար եմ համարում, և՛ հայ ըն-
տանիքներին, և՛ հայ դպրոցներին, և՛ մանուկ և՛ զարգա-
ցած անհատներին:

Զարգացած անհասր կ'ունենայ իր սենեկում՝

1° Մի սիրական գիրք, աշխարհի լաւագոյն հեղինակ-
ներից խմբագրուած, և լի հոգեկան բարձր վայելքնե-
րով. աշխատանքի ժամերից յետոյ այնտեղ զբօսանք
պիտի գտնի, վշտերից յետոյ՝ սփոփանք, և կարող է իր

տրամագրութիւնների համեմատ մի ընթերցմունք գրտնել այնտեղ:

2) Գեղեցիկը աղնուացնում է սիրան և զգացմունքը. ընթերցողի սենեակը մի կերպ զպրոց պիտի լինի հոգեկան բարութեան և քնքշութեան:

3) Ներկայ պայմաններում ամէն ոք պատեհութիւնը կ'ունենայ ճամբորդելու, գրուցելու, ապրելու հետաւոր երկրների որդիներին հետ:

Նիւթական կեանքի հանգամանքները պահանջում են գաղափարների հաղորդակցութիւն, իսկ գաղափարների հաղորդակցութիւնն էլ պահանջում է լայն դաստիարակութիւն:

Աշխարհի ամենագեղեցիկ գրքի ընթերցողը կարող կը լինի այլազգիների հետ խօսել քիչ թէ շատ գրականութեան վերայ, գլուխ գործոցներ յիշատակել, և գտնել մի նոր առիթ ընդարձակելու իր ծանօթութիւններին:

4) Ամենագեղեցիկ իրերի հետ ծանօթանալով, հայ անհատ ոք բարոյական դաս կը ստանայ ստեղծելու մի ինչ որ վեհ, կատարեալ բան, ոչ եթէ ներողամիտ լինել զէպի իր մտքի չնչին ծնունդներ:

Այս գործից յուսացել ենք մենք և հասարակական օգուտներ: Ազգը բաղադրուած է անհատներից. կամենում էք մեր ժողովուրդը մի բարոյական բարձրութեան վերայ կանգնեցնել. ազնուացրէք անհատներին: Հէնց այն պատճառով որ այս գիրքը օգտակար է անհատներին, օգտակար է և ամբողջ ժողովրդին:

Բացի այս, հայ զպրոցների համար մանաւանդ նա մի բարեբար կը լինի, որովհետև

1) Հայ մանուկները հայերէնում գտնելով սքանչելի գեղեցիկութիւններ, չեն բռնադատուի օտար գրքերի դիմելու, և հայ լեզուի սէրը կարծարծուի նրանց վաւուռն սրտերում:

2) Փուչ գրուածքների փոխարէն, որ, իրանց նորութեան պատճառովը մենակ մի հետաքրքիր բնաւորութիւն են ստանում, կընտանենան նրանք առաջնակարգ գրուածքների հետ:

3) Նրանք կը ծանօթանան օտար ազգերի գրական արտագրութիւնների ոչ եթէ անունների հետ միայն, այլ ուղղակի նրանց հրաշալիքների հետ:

4) Ամէն մի հայ աշակերտ կունենայ իր մօտ մի գիրք, ուր կարող պիտի լինի գտնել գործնական դասեր ճաշակի, ոճի և զանազանել ազգերի, հեղինակների հատուածքները:

5) Այս գործը ինքնին հետաքրքիր լինելով, կը լինի հայ մանուկների համար ընթերցասիրութեան մի գրգռիչ: Նրանք շրթունքները մեղրի բաժակի վերայ դնելուց յետոյ, պիտի ցանկանան մինչև յատակը նրան գատարկել:

Եւրօպեա, լեյրիք, պօեզիա, և այլ օտար բաների փոխարէն, որ մեզ կաւկասահայերիս սովորական են դառել, գործածում ենք ուղիղ հայերէն բաներ (գիւցազներգութիւն, քնարական, բանաստեղծութիւն, և այլն):

Հատուածները թարգմանել ենք մեծաւ մասամբ Ֆրանսերէնից և գերմաներէնից, և արձակ ձևով, երօպական մի ոճ և է լեզուով գոյութիւն չունի մի հաւա-

քածոյ ճիշտ այն ձևով, որով մենք կազմել ենք սրան.
Տեսեալէս քիչ աշխատանք չէր հարկաւոր դրուիլ—գործոց
հատուածներին գտնելու, ընտրելու և արեւմտեան
բարբառի փոխադրելու համար:

Ո՛րքան կը ցանկանայի ունենալ մի աներևոյթ
գեր՝ հայ սրտերի ազնուացման, գրական ճաշակի նըր-
բացման, ազգային յառաջագիմութեան լուսաւոր և
սուրբ գործում:

X
16 1906 ժ.ընէվ:

ԱՐՄԵՆԱԿ ԱՐԱՄԵԱՆ

Դ Ժ Ո Խ Ք Ի Դ Ո Ի Ռ Ը

Դանաէ Ալիգիէրի, իտալացի բանաստեղծներէց
ամենամեծը, և համազգային գրականութեան հսկանե-
րից մէկը, ծնուել է 1265-ին Իտալիայի Ֆլորէնցյա քա-
ղաքում, և վախճանուել 1321-ին:

Նա գրել է Ասուածայի՛ն կասակերգութիւնը, ուր
պատմում է իր ուղևորութիւնը երկրագնացից զէպի
Դժոխք, Դժոխքից Քաւարան, Քաւարանից Արքայու-
թիւն, ուր տեսնում է իր նշանած աղջկան, Պեարթի-
էչին, որ մեռել էր ծագիկ հասակում: Վիրգիլիոսն, հո-
մայեցի բանաստեղծը, երևում է Դանաէի և նրան ա-
ռաջնորդում զէպի Դժոխք, որի զուրը այսպէս նկա-
րագրում է Դանաէն:

Դ Ժ ՈՒ Ք Ի Դ ՈՒ Ռ Ը

«Ինձանից մտնում էք ցաւատանջ քաղաքը,
Ինձանից մտնում էք յաւիտենական ցաւի մէջ.
Ինձանից գնում էք զէպի կորած մարդկութիւնը:

Արգարութիւնը զրգեց իմ բարձր ստեղծողը,
Ինձ հիմնեց աստուածային զօրութիւնը.
Գերագոյն իմաստութիւնը և յաւիտենական սէրը:

Ինձանից առաջ ոչինչ չէ ստեղծուել,
Որ չլինի յաւիտենական. ես ինքս ել կը տեսմ յա-
ւիտեանս.

Թողէք ամէն յոյս, ս՛վ Դուք, որ մտնում էք:

Այս բառերին, մութ գոյնով,
Նկատեցի գրուած մի գրան վերեւ.
Ասացի. «վարպետ, սարսափում եմ նրանց իմաստից:

Եւ նա, որպէս խոհեմ անձ.
«Այստեղ պէտք է թողնել ամէն կասկած.
Ամէն ինչ որ անարգ է՝ պէտք է այստեղ մեռնի:»

Այժմ հասել ենք այնտեղ, ուր ինչպէս քեզ ասել եմ,
Պիտի տեսնես ցաւատանջ մարտիկներ,
Որ կորցրել են բանականութեան բարիքը»:

Եւ յետոյ երբ նա իր ձեռքը միացրեց իմ ձեռքերիս,
Մի այնպիսի գուարթ դէմքով, որ քաջալերուեցի,
Մտցրեց ինձ գաղանխքներ խորը:

Այստեղ հառաչներ, բարձրաձայն ողբեր, վայեր,
Հնչում էին անասող եթերում.
Այնպէս որ՝ սկզբում ես լացի:

Չանագան բարբառներ, սարսափելի բառեր,
Ցաւի խօսքեր, գայլոյթի շեշտեր,
Բարձր և նուազ ձայներ, ձեռքերի ձայն՝ նրանց հետ—

Կազմում էին մի աղմուկ, որ միշտ պտտում է
—Այդ երկնքում, առանց ժամանակի ներկուած—
Որպէս աւաղներ՝ փոթորիկից յուզուած:

Եւ խոր զգում էի իմ գլուխը սարսափից պատուած.
Ասացի. «վարպետ, ի՞նչ է այդ՝ որ լսում եմ.
Ովքե՞ր են դրանք, որ թւում են ցաւից այնքան
պարտուած:

Եւ նա ինձ. «Այս թշուառ վիճակն ունեն
Տխուր հոգիները նրանց՝
Որ ապրեցան առանց վառ համբաւի և առանց գո-
վեստի:

Սառնուել են չաբ խմբին—
Այն հրեշտակներին, որ ապստամբ չեն եղել,
Ոչ էլ հաւատարիմ Աստրժուն, բայց իրանց կարծի-
քով եղան:

Նրանց հալածեց երկինքը, որպէսզի մի գուցէ նուազ
գեղեցիկ լինի.

Սուր դժոխքն էլ նրանց չի ընդունում,
Որպէսզի մի գուցէ կեռնագործները նրանցից մի
քիչ փառք ունենան:

Եւ էլ. «վարպետ, ի՞նչ կայ էդքան ծանր
Նրանց վերայ, որ էդպէս լացուկոծ են անում.
Պատասխանեց. «Բեզ կ'ասեմ շատ համարում:

Դրանք մահւան յոյս չունեն.
Եւ իրանց կոյր կեանքը այնքան ցածր է,
Որ նստածուծում են մի այլ ո՞ր և է վիճակի:

Նրանց համբաւը՝ դեռ տեսում է աշխարհում.
Ողորմութիւնն և արդարութիւնը՝ արհամարհում են
նրանց.
Չխօսենք դրանց մասին, այլ մենակ նայիր և անց
կայ:

Եւ երբ նայեցի, նկատեցի մի դրօշակ,
Որ պտոյտ գործելով շրջը շրջում էր այնքան արագ,
Որ ինձ անարժան էր թւում՝ ո՞ր և է դադարման:

Եւ նրա ետեից շարք շարք գալիս էին
Մարդիկներ, այնքան շատ՝ որ ես չէի կարծում՝
թէ մահը տարած կը լինի երբէք այդքան բազմու-
թիւն:

Յետոյ ես ճանաչեցի նրանցից մին.
Տեսայ և ճանաչեցի ստուերը նրան՝
Որ վատութեամբ մեծ մեթփունն արաւ:

Իսկոյն և եթ իմացայ և հաւաստեցի
Թէ դա այն շարերի ազանդն էր,
Որ անհաճոյ եղան և՛ Աստուծոյ և՛ նրա թշնամի-
ներին:

Այս ողորմելիները որ կենդանի չեղան,
Մերկ էին, և խայթուած
Պիծակներից և շանաճախճերից որ լցուած էին
այնտեղ:...

ԳԺՈՒԹԻ ԿՆԵՆՎԱՐԸ

Եւ երբ սկսեցի նայել դէպի հեռուն,
Տեսայ մարդիկների բազմութիւն՝ մի մեծ գետի
ափունքին վերայ.
Հետեապէս ասացի. «Վարպեա, շնորհք արա՛ ինձ
ասեր,

Ովքե՛ր են դրանք, և ի՞նչ պատճառի համար
Այնքան պատրաստ են թուում միւս ափը անցնելու.
Որպէս ազօտ լոյսը ցոյց է տալիս ինձ»:

Եւ նա ինձ. «Քեզ պիտի պատմեմ իրողութիւնը,
երբ մեր քայլերը կանգ առնեն
Ախերոնի գետափին վերայ»:

Այն ժամանակ ամօթահար և խոնարհած աչքերով,
Վախելով որ մի գուցէ իմ խօսքը՝ նրան ծանր
թուացած լինի,
Զգոյշ կացի խօսելուց՝ մինչև գետափը:

Եւ անա գալիս էր. դէպի մեզ նաւի վերայ կանգնած,
Մի ծերունի ալեզարդ
Գոչելով. «Վայ՛ ձեզ, սվ. չար ոգիներ:

6252-57

Մի յուսացէք այսուհետ տեսնել երկինքը,
Գալիս եմ ձեզ միւս ափը տանելու,
Դէպի յաւիտենական խաւարը՝ ջերմը, և սառույցը:

Եւ դու որ կանգնած ես այդտեղ, կենդանի հողի,
Բաժանուի՜ր սրանցից որ մեռել են՝
Բայց երբ նա նկատեց որ ես չէի մեկնում.

Ասաց. «Ուրիշ ճանապարհով, ուրիշ նաւահանդիստ-
նեքով
Պէտք է դաս ծովափը, եթէ ոչ այստեղ անց կենա-
լու համար,
Պէտք է, որ քեզ կրի մի աւելի թեթև նաւ:

Եւ առաջնորդը նրան. «Բարոն, մի զայրանայ,
Այսպէս է կամենում նա, որ կարող է անել
Այն՝ ինչ որ կամենում է, աւելի բան մի հարցանի:

Տժգոյն ճախճախուտի նաւավարին,
Որի աչերի շուրջ բոցեղէն անիւններ վառվում էին,
Ալեգարդ կերպարանքը խաղաղուեց:

Բայց այդ հողիները, որ մերկ էին և խոնջած,
Այլագունուեցին և կրճտեցին իրանց ատամներին,
Այն ինչ լսեցին նրա անգութ խօսքերը:

Հայհոյում էին Աստծուն և իրանց ծնողներին,
Մարդկային սեռին, տեղին, ժամանակին և սերմին,
Որով յղացուել ու ծնուել էին:

Յետոյ բոլորեքեան միասին տարուեցին
Բարձրաձայն լացուկոծով դէպի այն ափը,
Որ սպանում է ամէն մարդու, որ երկիւղ չունի
Աստծուց:

Բարոն դեը հրեղէն բիբերով
Ակնարկելով, հաւաքում է նրանց,
Եւ իր թիակովը հարուածում գտնադողոզներին:

Որպէս աշնան եղանակին, թափթփում են տերևները
Մինը միւսի ետեից, մինչև որ ճիւղը
Իր բոլոր զարդերին տեսնում է գետնի վերայ:

Այսպէս և Ադամայ չար սերմը.
Նեւուում են այդ ծովափից մի առ մի
Նրա ակնարկի վերայ, որպէս թռչունը՝ երբ յետ է
կանչում:

Այսպէս գնում են նրանք՝ կտրելով թխապոյն կոհակ-
ներ,

Եւ նաւից վայր իջնելուց առաջ,
Այստեղ էլ նրանց մի նոր գունդ է միանում

«Որդեակ իմ, ասաց իմ ագնիւ ուսուցիչը,
Նրանք որ Աստծու բարկութեան մէջն են մեռնում,
Բոլորեքեան էլ, ամէն երկրից, հաւաքւում են այս-
տեղ:

Նրանք պատրաստ են գետից անց կենալու,
Որովհետև աստուածային արդարութիւնը այնպէս
խարազանում է նրանց,
Որ երկիւղը փոխում է փափագի:

Այստեղից անց չէ կենում մի բարի հոգի.
Մահայն, եթէ Քարոնը տրանջում է քո մասին,
Կարող ես գուշակել՝ որ նա կրկնում է իր սովորա-
կան խօսքերը»:

Երբ այս վերջացաւ, մութ դաշտը
Այնքան ուժգին ցնցուեց, որ սարսափից՝
Իմ միտքը գեռ թրջում է ինձ քրտինքով:

Արտասուող հողը՝ մի հողմ արձակեց.
Սա փայլակեց մի կարմիր լոյս՝
Որ յաղթեց իմ մէջ ամէն զգացման:

Եւ ես վայր ընկայ՝ որպէս մի մարդ, որ յաղթւում
է քնից:

Դրեց ԴԱՆՏԷ Իտալիացի

ՄԻԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

Մկովտիացիների փոքրիկ ժողովուրդը՝ մի մեծ
բանաստեղծ է ընծայել աշխարհի:

Նա կոչւում էր Օսսիան. ապրում էր Քրիստոսից
300 տարի յետոյ. Դիւցապն է եղել և երգիչ. քաջու-
թիւններ է արել, և նրանց իր քնարովը անմահացրել:
Նա, որպէս Հոմերոսը, կոչը է եղել իր կեանքին վեր-
ջին տարիներում:

Նա իր զիւցագներգութիւնը գրի չէ առել, բայց
Մկովտիացի ժողովուրդը բերանացի գիտէր նրան և
Մակրէբսըն անգլիացուն յաջողուեց հաւաքել ժողովըր-
դական երգերին և աւերակներից հրաշակերտը վերա-
կանգնել:

Միայնութիւնը առնուած է Սելմայի գրուագից, և
Օսսիանի ամենալաւ երգերիցն է:

ՄԻԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ո՛վ սպիտակ աստղ, պայծառ աչք գիշերուայ,
փայլիլուն աղամանդ՝ վերջալոյսի կապոյտ ճակատին
վերայ, ի՞նչ ես գիտում հովտին մէջ:

Դագարուել են օրուայ ազմուկները, հողմերը լսել
են. թւում է մեղմանալ և հեղեղին արձագանդը. կո-
հակները հարթուած, սողալով սահում են ժայռերի
ստորոտից. ճանձերը թռչում են իրիկուայ անոյշ լոյ-
րերի մէջ, և օդի լուծիւնը լցում է բզկուններիով:
Պլպլան աստղ, ի՞նչ ես գիտում գիշերուայ մէջ...

Բայց քո անուշակ լոյսը հակուում է դէպի հորի-
զոնը... ծովի կոհակները ձեղքուում են, շքեղ ընդունե-
լու և թրջելու համար, սվ կրկնքի աղջիկ, քո արծա-
թեայ ծամերին...

Բարո՞ւ մնաս, սվ լուս աստղ, քո տեղ թնօլ իմ
հանճարը վառի...

Գիշեր է...

Մենակ եմ ես բլրան վերայ: Դիզուում են փո-
թորկի ամպերը. լուս եմ, լերան կողերում, հողմերի
մոնչիւնը: Հեղեղը անձրևով ուռած, գոռում գահա-
վիժուում է քարաժայռից դէպի անդունդ:

Չկայ ինձ ապաւէն:

Աւանդ, միայնակ եմ, լքուած ամէնքից:

Ե՛լ լուանեակ, ջան գիշերների, ել սարերի ծո-
ցից: Սպիտակ աստղեր, պճնեցէք երկնքի քօղը: Մի
բարերար լոյս պիտի չառաջնորդէ՞ ինձ դէպի այնտեղ,
ուր գտնուում է իմ սիրելին:

Ո՞ գիտէ, թերևս նա, որսից խոնջած, հանգչում
է ամայութեան մէջ. իր կողքին կանգնած է թուլացած
ուղեղը, և նրան շրջապատել են շնչասպառ հեացող
շները:

Ստիպուե՛լ եմ ուրեմն, աւանդ, գիշերը այստեղ
անցկացնել, այն բլրան վերայ, անտէր ու լքուած:

Շարունակուում է հեղեղների գոռումը, հողմերի
մոնչիւնը. խափանում են նրանք իմ սիրելուս ձայնը:

Ինչի՞ իմ հաւատարիմ Սալգարը այսքան յայտա-
դում է և դրժում իր խոսաման: Ահա ժայռը, ահա այն
ծառն և վտակը, որոնց մօտ դու խոստացար ձին վե-
րագտնալ գիշերուայ գալուց առաջ:

Ո՞ւր ես մնացել, իմ գեղեցիկ Սալգարս:

Քո պատճառով թողի ես իմ եղբօրը, քո պատճա-
ռով փախայ ես հօրս տնից:

Վաղուց մեր ընտանիքները գիւշման են միմեանց,
բայց մենք, սիրելի, մենք գիւշման չենք միմեանց:

Հողմեր, դաղբեցրէք ձեր մոնչիւններին: Հեղեղ-
ներ, լուս կացէք, մի խափանէք սիրելուս ձայնը:

Սալգար, Սալգար, ես եմ կանչում քեզ: Սալգար,
այստեղ է ծառը, այստեղ է ժայռը, կոլմա սպասում է
քեզ, ինչնու չես գալիս,

Ա՛հ, լուսնեակը երևում է վերջապէս. ահա ձորի
մէջ կարկաջում է վտակիկը, երևում են ժայռերի գոր-
շագոյն կատարները, բայց ես նրանց վերայ չեմ տես-
նում իմ սիրելուն:

Չեմ տեսնում իր շները, որ նրանից առաջ ար-
շաւում էին: Աւանդ, պէտք է ինձ այստեղ մնալ, միայ-
նակ...:

Բայց սովքեր են դրանք որոնց տեսնում եմ դա-
լար խոտին վերայ ընկողմանած: Մի գուցէ իմ եղբայ-
րը և իմ սիրականը լինին:

Սօսեցէք սիրելիներ:

Նրանք չեն պատասխանում: Հոգիս արկածում է
սարսափով: Ա՛հ, մեռած են նրանք: Նրանց դաշոյննե-
րը՝ արիւնով են ներկուած:

Ո՛հ, եղբայրս, եղբայրս, ինչի՞ իմ սիրելուն սպա-
նեցիր: Սալգար, ինչի՞ սպանեցիր իմ եղբորը: Ա՞յն-
քան սիրում էի երկուսիդ էլ:

Ի՛նչ գովք ասեմ ձեր վերայ:

Սալգար, դու ամենից գեղեցիկն էիր բլրան վրայ
քնակողների մէջ:

Եղբար, դու մահուան բազուկն էիր պատերազմ-
ների մէջ:

Ա՛հ, սիրելիներ, խօսեցէք ինձ, լսեցէք իմ ձայ-
նը... բայց, աւանդ, լուս են նրանք, լսել են ընդմիշտ...
նրանց սրտերը սառել են, և էլ չեն բարախում ձեռ-
քերիս ներքոյ:

Ո՛վ սիրելի ստուերներ, պատասխան տուէք ինձ,
ձեր քարաժայռերի բարձունքից, ձեր սարերի բարձուն-
քից. մի վախեցէք ինձ սարսափեցնելուց: Ո՞ւր գնա-
ցիք հանգչելու: Ո՞ր քարանձաւում կարելի պիտի լինի
ինձ՝ ձեզ գտնել:

Չեմ լսում նրանց ձայնը հողմերի մէջ. արձա-
գանքը և եթ կրկնում է իմ ողբը՝ փոթորիկների թողած
լուսթեանը մէջ:

Նստել եմ, բոլորովին միայնակ, իմ ցաւիս հետ,
և սպասում արտասուող առաւօտին:

Բարձրացրէք նրանց շիրիմը, սով դուք, որ մե-
ռելների բարեկամներն էք, բայց մի փակէք այդ շիրի-
մին՝ իմ այնտեղ մտնելուց առաջ:

Իմ կեանքը ցնդեցաւ որպէս երազ:

Նրանցից յետոյ ես ինչի՞ ապրիմ: Յանկանում եմ հանգչել իմ սիրելիների մօտ՝ ժայռից գլորւող աղբիւրի ափին:

Երբ գիշերը բլուրներին քօղարկէ, հողմերի թեւերով պիտի գամ այստեղ՝ լալու իմ սիրելիների մահուան վերայ. իբր խեղճուկ խրճից որսորդը պիտի լսէ իմ ձայնը, որ տխուր պիտի թուի նրան. իմ անոյշփնքոյշ ողբը պիտի զարթեցնի նրա գութը, երբ ես լամ երկու հերոսներին՝ որոնց սիրում էի:

Դրնց ՕՍՍԻԱՆ, Սկովտիացի

ՎՆՈՒԿՆԵՐԻ ՏԵՍԱՐԱՆ

Գ.

Վիլլիամ Շէյքսպիր, որ համարուած է աշխարհի
ամենամեծ բանաստեղծը, անգլիացի էր. ծնուել է
1564-ին, վախճանուել 1616-ին:

Նա գրել է 36 թատերգութիւններ (դրամներ).
Ջիուլիէսսա եւ Ռոմէո, Մակբէր, Համլէր, Լիր, Օթելլօ,
եւ այլն:

Շէյքսպիրի գործերում վսեմն և ծաղրաշարժը,
տխուրն և զուարթը խառնուած են միմեանց հետ. նա
չէ ճանաչում այլ կանոն բացի իւր հանճարից: Բացի
Վեւելների սեսարանից հրաշալի են Շէյքսպիրի գործե-
րում՝ Համլէթի մենախօսութիւնը Լինե՞լ քե յի՛նել,
Գերեզմանափորների տեսարանը, ուր երեք մարդ փո-
րում են գերեզմանը, և գանկերի հանդիպելով, նրանց
նետում գէպի վեր, մարդկային ունայնութեանց վերայ
գրուցելով հայն: Վհուկների տեսարանը վերցրած է
Մակբէրից:

ՎՀՈՒԿՆԵՐԻ ՏԵՍԱՐԱՆԸ

(Բարձրանում է թատրոնի վարագոյրը. տեսնուած
է խորը՝ մի դաշտ և մի անտառ. անձրև, կայծակ,
փայլակ, որոտում:

Երեք վհուկներ մտնում են, և լուռ յառաջ գա-
լիս):

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Վ Հ Ո Ւ Կ

Ե՞րբ երեքս նորից պիտի հանդիպենք միմեանց:
Որո՞ւման, փայլակի՞, թէ անձրևի՞ մէջ:

Բ. Վեուկ — Երբ աղմուկը դադարի, պատերազմը
վերջանայ պարտութեամբ կամ յաղթու-
թեամբ:

Գ. Վեուկ. Արևի մայր մտնելուց առաջ՝ բաղդը վճը-
ռուած կը լինի:

Ա. Վհուկ. Եւ սուր:

Բ. Վհուկ. Այս մացառների մօտ:

Գ. Վհուկ. Ես կը գնամ Մակըէթին ընդառաջ:

(Հետուից լուում է մի ձայն՝ որ կանչում է երեք վհուկներին):

Ա. Վհուկ. Կը գամ, կը գամ, կրիմալքին:

Բ. Վհուկ. Փէտօքը մեզ կանչում է:

Երեք վհուկներ. (միաբերան). Գեղեցիկը աճուկի է, և աճուկին՝ գեղեցիկ: Թոչենք այս մառախուղի կոյտերի վերայ:

(Երեք վհուկները բարձրանում են և անհետ լինում):

Տ Ե Մ Ի Լ Զ Ո Ր Ր Ո Ր Պ

(Դաշտ, անտառ, ծովեզերքի մօտ. կայծակ, փայլակ, որոտում. լուում են հեռուն թմբուկի և փողերի ձայներ. երեք վհուկները երևում են):

Ա. Վհուկ. Թմբուկներ, թմբուկներ: Մակըէթը գալիս է: Երեք վհուկներ (ձեռք ձեռքի տալիս են միմեանց երգելով ու պարելով):

Այսպէս սև քոյրերը, սուբհանգակ ցամաքի և ծովերին, ձեռք ձեռքի տուած՝ բոլորածև պարում են. երեք շրջան ինձ համար, երեք շրջան քեզ համար, և երեք էլ իննը շրջանակները ամբողջացնելու համար: Բաւական է. կախարդանքը կատարուեց:

Տ Ե Մ Ի Լ Ն Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Պ

(ՄԱԿԻՔԹ և ԲԱՆՔՈՅ, սկովտիացի երկու մեծ գօրավարները մտնում են իրանց սպաների և գինւորների հետ):

ՄԱԿԻՔԹ. Երբէք չեմ տեսիլ այսպիսի աճուկի և այսպիսի գեղեցիկ օր:

ԲԱՆՔՈՅ. Ո՞րքան հեռի է այստեղից Ֆօրիսը:—Բայց ի՞նչ եմ տեսնում:

Ո՞վքեր են այդ տարօրինակ արարածները, թառամած երեսներով, վայրենի հագուստով:

Նրանք չեն նմանում երկրի բնակիչներին, և սակայն մեզ նման ման են գալիս:

(Դառնալով երեք վհուկներին):

Թուի դուք հասկանում էք ինձ. կենդանի էակներ էք դուք, և կարծիք էք պատասխանել մի մարդու տուած հարցերին:

Տեանում եմ որ դուք ձեր վախտ մատերը դնում էք ձեր սոճույն և կնճոտած շրթունքների վրայ:

Դուք կիներ պիտի երևայիք ինձ, եթէ ձեր ծնօտաների վերայ ցցուած չլինէին այդ մօրուաները:

ՄԱԿԻԷԹ. Խօսեցէք, եթէ կարող էք խօսել: Ուրեք էք դուք:

Ա. ՎՀՈՒԿ. Կեցցէ Մակրէթ: Ողջոյն, իշխան Կրամիսի:

Բ. ՎՀՈՒԿ. Կեցցէ Մակրէթ: Ողջոյն, իշխան Կաւորի:

Գ. ՎՀՈՒԿ. Կեցցէ Մակրէթ: Մի օր դու թագաւոր պիտի լինիս:

ԲԱՆՔՈՅ. Ո՛վ ազնուական Մակրէթ, ինչի՞ ես տալնապում: Ինչի՞ թւում ես վախենալ դէպքերից, որ աւետում են այնքան փայլուն երևոյթի ներքոյ:

(Կախարդներին դառնալով)

Յանուն ճշմարտութեան, պատասխանեցէք. դուք երևակայական ուրուականներ էք, թէ յերաւի այն ինչ էք, ինչ որ տեսնում էք:

Դուք ողջունում էք իմ նշանաւոր ընկերակցին՝ մի պատուաւոր տիտղոսով, և նրան աւետում էք ապագայում՝ մեծ բաղդ, և թագի յոյսը. ձեր փայլուն մարգարէութիւնները նրան սքանչազգման մէջ են գցել. իսկ ինձ ոչինչ չէք ասում:

Եթէ ձեր հայեացքները թափանցում են ապագայի ծոցին մէջ, և դէպքերի սերմերն մէջ կարող են որոշել թէ որք նրանցից պիտի ուսճանայ կամ վիժէ, խօսեցէք ինձ, ինձ էլ, որ ձեզանից շնորհք չեմ մուրայ, և ձեր ասելութիւնից էլ երկիւղ չունիմ:

Ա. ՎՀՈՒԿ. Ողջոյն.

Բ. ՎՀՈՒԿ. Ողջոյն.

Գ. ՎՀՈՒԿ. Ողջոյն.

Ա. ՎՀՈՒԿ. Դու Մակրէթից աւելի փոքր պիտի լինիս, և նրանից աւելի մեծ:

Բ. ՎՀՈՒԿ. Դու նրանից նուազ երջանիկ պիտի լինիս, և նրանից աւելի երջանիկ:

Գ. ՎՀՈՒԿ. Դու թագաւորներ պիտի ծնանիս, թէպէտ և թագաւոր պիտի չլինիս: Կեցցեն Մակրէթ և Բանքոյ:

Ա. ՎՀՈՒԿ. Կեցցեն Բանքոյ և Մակրէթ:

ՄԱԿԻԷԹ. Մի՛ք դնալ, մի՞ին մարգարէութիւններ. աւելի բացայայտ խօսեցէք:

Գիտեմ, որ իմ հօրը՝ Սինէլի մահով՝ ես կը լինիմ իշխան Գրամիսի. բայց սրպէս կարող եմ ես լինել և իշխան Կաւորի:

Կաւորի իշխանը դեռ ապրում է և իր յաջողութեան մեծագոյն փայլումն է:

Որ ես թագաւոր պիտի լինիմ, դա այնպիսի դէպք է, որին չեն համում իմ յոյսերը, ոչ էլ... իշխան Կաւորի:

Խօսեցէք, ուսա՞նք ատել էք դուք այս նորօրինակ

Ճանօթութիւնները: Կամ՝ ի՞նչ պատճառով դուք ար-
գելում էք մեր քայլերին այս ցամաք մայրաքաղաքի վե-
րայ, ձեր ունայն գուշակութիւններովը:

Սօսեցէք, հրամայում եմ ձեզ:
(Վհուկները անհետանում են)

ԲԱՆՔՈՅ.— Երկիրը, որպէս ջուրը, յղանում է օդային
պղպղակներ, օդի թեթև աղջիկներ, որոնց
ցրում է հողմի մի թեթև շունչ

Այն՝ ինչ որ տեսանք, ոչ այլ ինչ է, բայց ոչինչ:
Ո՞ւր անհետացան նրանք:

ՄԱԿԻԷԹ.— Օդի մէջ: Այս դարտակ ձեւերը, որոնց մենք
մարմիններ կարծեցինք, կորան՝ ինչպէս
շունչը՝ հողմի մէջ:

Ո՞րքան կը ցանկանայի որ նրանք անհետացած
չլինէին:

ԲԱՆՔՈՅ. Այս տեսիլները՝ որոնց վերայ խօսեցանք,
իրական էին, թէ ճաշակեցինք այն արբեց-
նող արմատէն, որ բանականութիւնը՝ վեր-
իվայր է անում:

ՄԱԿԻԷԹ. Ձեր որդիները թագաւոր պիտի լինին:

ԲԱՆՔՈՅ. Դուք ինքն՝ թագաւոր պիտի լինիք:

ՄԱԿԻԷԹ. Ու հակ՝ իշխան Կաւորի: Չէ՞ որ այսպէս
մարդարեացան նրանք:

ԲԱՆՔՈՅ. Այո, հէնց այդ ասացին.— բայց ո՞վ է գա-
լիս:...

Կրկն ՇԷՅ.ՐՍՊԻՐ Անգլիացի

ԱՆՏԱՌԻ ԹԵԳԱԻՈՐԸ

Դ.

Այս բանաստեղծութիւնը գրել է գերմանացի մանկագիրներէրից ամենից մեծն և հռչակաւորը, Վոլֆկանկ Կեօրե. նա ծնուել է 1749-ին, վախճանուել 1832-ին:

Նա գրել է քնարական (լիլլիք) բանաստեղծութիւններից բացի, Ֆաուստ որ իր գլուխ գործոց է ողբերգութիւն, (դրամա), Հերմանն և Գորսթա՝ զիւցադնովէպ (պօէմա), իր վէպերի մէջ աշխարհահռչակ են գարձել Վիլհելմ Մայսթեր և Վերթեր:

Հետեւալ քնարերգութիւնը գերմաներէնի մէջ ունի «Էոլֆեսիկ Լաստենիների թագաւորը» տիպորը. բայց Լաստենի բառը ծանօթ չլինելով շատերին՝ կորցնում է վերնագիրը՝ իր խորհրդաւորութիւնից. այս պատճառով գրել ենք «Անտառի թագաւորը»:

ԱՆՏԱՌԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Ո՛վ է գալիս, նժույգի վերայ, անքան ուշ, գիշերուան և հողմի մէջ:

Հայրն է իր որդուն հետ. նա մանուկը իր բազուկների մէջն է առել. նա սեղմում է նրան իր գրկում, նա նրան պահպանում է ցրտից:

«Որդեակի իմ, ինչի՞ էլ պէս տագնապով ծածկում ես քո երեսը.— Հայր, չի՞ս տեսնում անտառի թագաւորը... անտառի թագաւորը՝ իր թագովն և ագիովը: Ես ոչինչ չեմ տեսնում, մտախաբուցից բացի»:

— Ե՛կ, գեղեցիկ աղայ, եկ ինձի հետ... որպիսի գեղեցիկ խաղեր պիտի խաղանք միասին:

Շատ գեղեցիկ ծագիկներ կան վտակի եզերքը և իմ մօր տունը՝ սակեթել հագուստներ:

— Հայր իմ, հայր իմ, լսում ես թէ Անտառի արքայն ինձ ինչե՞ր է խոստանում:— Հանդարտ եղիր, որդեակ, հանդարտ եղիր. զա հողմն է, որ մրմնջում է չորացած տերևներում:

— Գեղեցիկ փոքրիկ, եկ ինձ հետ. իմ աղջիկները սպասում են քեզ. իմ աղջիկները պարում են դիշեր ժամանակ. նրանք քեզ պիտի փայփայեն, խաղան և երգեն քեզ հետ:

— Հայր իմ, հայր իմ, չես տեսնում Անտառի թագաւորի աղջիկները, այնտեղ, ուր մութ է պատեր—Որդեակ իմ, տեսնում եմ այն՝ ինչ որ կամեսնում ես ասել... տեսնում եմ հին, գորշագոյն ուտենիները:

— Սիրում եմ քեզ, փոքրիկ երեխայ. քո կերպարանքը՝ հմայում է ինձ. եկ ինձ հետ կամովին, ապա թէ ոչ՝ քեզ կը տանեմ բռնի:

— Հայր իմ, հայր իմ, նա բռնում է ինձ, նա ինձ վիրաւորեց, Անտառի արքայն:

Հայրը սարսուտ է. նա երազում է իր ընթացքը, սեղմում է իր կրծքի վերայ երեխային՝ որի շունչը համարում է, համարում է իր սունը...

Երեխայն, իր գրկի մէջ մետել էր...

Գրեց Վ.Ու.Ֆ.Կ.Ն.Կ կեթի: (Գերմանացի)

Ն Ա Պ Ո Ղ Է Ո Ն Բ.

Ե.

Այս շքեղ բանաստեղծութեան հեղինակն է Ֆրանսայի Վիկտոր Հիւգոյ, ծնւիլ է 1802-ին և վախճանուել 1885-ին:

Նա գրել է քնարական բազմաթիւ բանաստեղծութիւններ. Աճեան տերեւեր, Նեղոսներ, Արեւելեաններ, Մսի չորս հովիտեր, Նեքիկն ձայներ, Վերջալոյսի երգեր. Գարեի գրեյքը:

Գրել է վէպեր. Պարիսի Նորոս-ամբ, Ողորմելիները:

Գրել է և ողբերգութիւններ. Էրեանի, Պիւրկրաֆ, Լայն:

Վիկտոր Հիւգոյի բանաստեղծութիւնները կառաջի հոգմեր են թուում, որ անցնում են հոգիների անտառից, ցնցելով նրանց, լցնելով նրանց մի ինչ որ վայրենի երաժշտութեամբ:

Նապոլեոն Բ. պարունակում է բնագրում մի սքանչելի ձոխութիւն և ներդաշնակութիւն յանգերի: Պահում ենք այստեղ տողերի այն բաժանումը, որ կայ բնագրում:

Նապոլեոն Բ. մեծն Նապոլեոնի որդին էր, երբ նա յաղթուեց և աքսորուեց Սուրբ Հեղինէ կղզին, Նապոլեոն Բ. ուղարկուեց Աւստրիա, որի կայսրը՝ մօր կողմից իր պապն էր: Վիեննական արքունիքում փչացրին երիտասարդ կայսերորդուն, շրջապատելով նրան հրապոյրներով և հաճոյքներով, և Նապոլեոն Բ. այն ինչ քսան և մի տարեկան, ծաղիկ հասակում մեռաւ, զո՛հ գնալով թորախտի:

ՆԱՊՈԼԵՈՆ Բ.

Մտնարճած, որպէս մի երիվար, որ տիրոջ գալն է լսում,
Նրանք ասում էին միմեանց. Պէտք է ծնուի մի մեծ
բան.

Անսահման կայսրութիւնը՝ վաղը սպասում է մի թա-
գաթառանգի,

Որ, աւելի մեծ քան կեսաբը, աւելի մեծ՝ քան նոյն
խակ Հոմը,

Սպասում է իւր ճակատագրում մարդկային ազգի ճա-
կատագիրը:

Մինչդեռ նրանք խօսում էին, փայլակող և խորունկ ամպը
ձեղքուեց, և տեսնուեց, աշխարհի վերև կանգնած նա-
խասահմանեալ մարդը,

Եւ բեբանարաց ժողովուրդները՝ ոչ այլ ինչ արին՝
բայց լուել,

Որովհետեւ նրա երկու վեր բարձրացած բազուկները
ներկայացնում էին աշխարհի:

Մի նորածին մանուկ:
 Եւ գոռոզութիւնը ուռեցնում է նրա հօր սնպունքը.
 Որ երկու բազուկները, խաչածե կպած իր կրծքին վը-
 րայ՝ մինչև այս ժամանակ,
 Բացուել էին վերջապէս.

Եւ երեխայն, իւր հօր ձեռքին վերայ կանգնած
 Նրա գեղնաշոյն բիւրի փայլակներից սղոզուած,
 Սփռում էր իր շուրջը՝ ճառագայթներ:

Երբ նա՝ իր գահերին թագածառանգը ցոյց տուեց
 Հին ազգերին, որպէս և հին թագերին,
 Շլացած, և սևեռելով իր հայեացքը՝ արքայներին վերայ,
 Որպէս բարձր գագաթի վերայ հասած մի արծիւ,
 Աղաղակեց նա ուրախութեամբ, մի վեհ կերպով.
 «Ապագայ. ապագայ. իմ է ապագայն»:

Ո՛չ, ո՛չ որք է ապագայն.
 Տէր արքայ, ապագայն Աստծու է.
 Ամէն անգամ երբ հնչում է ժամացոյցը,
 Ամէն ինչ մեզ՝ «Մնաս բարով» է ասում:

Ապագայ, ապագայ, խորհրդ,
 Երկրի բոլոր առարկայները,
 Փառքը, գինուորական բաղը,
 Արքայների փայլուն թագը,

Յաղթութիւնը, բոցեղէն թևերով,
 Փառքի տենչեր՝ իրագործուած,
 Հանգչում են մեր վրայ անպէս,
 Որպէս թռչնակը՝ մեր տանիքին:

Ո՛չ, որքան էլ հօր լինի մարդը, ծիծաղի կամ ար-
 տասուի,
 Ոչինչ չի կարող քեզ խօսեցնել տալ, ոչինչ կարող է
 ժամից առաջ,

Բանալ քո ցուրտ ձեռքը,
 Ո՛վ համբ ուրուական, ո՛վ մեր ստուերը, ո՛վ մեր հիւրը,
 Ո՛վ ոգի միշտ դիմակաւոր, որ մեր կողքին հետևում
 ևս մեզ,

Եւ որին անուանում ենք վաղը:

Ո՛հ, վաղը, մեծ բանն է դա.
 Ինչո՞վ կազմուած պիտի լինի վաղը,
 Մարդը այսօր սերմանում է սլատճառին,
 Վաղը Աստուած հասունացնում է արդիւնքին:

Վաղը՝ փայլակն է քօղին ներքե,
 Ամպն է աստղին վրայ,
 Մի մատնիչ է՝ որ երևան կը գայ,
 Մեքենայն է որ բաղխում է աշտարակների հետ,
 Աստղն է որ փոխում է իր կայանը,
 Փարիզն է դա որ հետևում է Բարեւոնի,
 Վաղը՝ գահի փայտն է.
 Այսօրը՝ նրա մետաքսն է.

Վաղը. — Երբ լվարն է դա որ գլորում է, փրփուրից
սպիտակացած.
Վաղը, ս՛վ աշխարհակալ, Մոսկուան է, որ հրդեհում է,
Գիշեր ժամանակ՝ որպէս մի գահ.
Քե վաղեմի թիկնապան գունդն է, դիտապատտ ընկած,
հեռուն, դաշտի վերայ.
Վաղը՝ Վաթիբուլուն է, վաղը՝ սուրբ-Հեղինէն է,
վաղը՝ գերեզմանն է:

Աստուած իրան է սղանում՝ տեղութիւնը, միջոցը քեզ
թողնում.
Կարող էք երկրի վերայ ունենալ բոլոր տեղը.
Շինել այնքան մեծ՝ որքան մի ձակաա կարող է լինել
երկնքի ներքե.
Տէր արքայ, կարող էք առնել, եթէ կամենաք,
Եւրոպան՝ Շարլըմայնից, Ասիան՝ Մանմետից,
Բայց չպիտի առնէք վաղը՝ յաւիտենականից:

*

Ո՛վ ձախողուածներ, ս՛վ դասեր: — Երբ այս մարդու
երեխայն
Ընդունեց, որպէս խաղալիկ, Հոռոմայ թագը,
Երբ զգեցուցին նրան մի մեծահնչիւն անունով,
Երբ ցոյց տուին իր արքունական և դողողուն ձակատը
Ժողովրդին, որ զարմանում էր թէ՛ որպէս կարելի է
լինել միանգամայն
Այնքան մեծ և այնքան փոքրիկ:

Երբ իւր հայրը իրեն համար բազմաթիւ յաղթանակ-
ներ տարաւ,
Երբ նա կենդանի թանձրապարիսպ որմերով պատեց
Նորածինը, որ ծիծաղում էր բարձին վերայ.
Երբ այս մեծ գործաւորը, որ գիտէր թէ՛ որպէս պէտք
է ձուլել,
Կացինի հարուածներով սուեց աշխարհի այն ձեւը
Որին երազում էր:

Երբ ամէն ինչ հայրենի ձեռներով պատրաստուեց,
Սոսաբհ, մանկիկին օժտելու համար յաւիտենական
փայլերով,
Երբ ապահովեցրին նրա կեանքի հանգույցներին,
Երբ, մի օր, բնակեցնելու համար այս ժառանգական
տէրը,
Կանխեցին գեանի մէջ արմատի պէս տնկել
Պալատների մարմարեայ ոտները:

Երբ Պրանսայի ծարաւը անցնելու նպատակով
Նրա առաջ գրին՝ յոյսի գինով լցուած բաժակը.
Այս սկեզոծ թոյնը ճաշակելուց առաջ,
Իր շրթունքով բաժակին դպելուց առաջ,
Կազաք մը եկաւ, առաւ երեխային թամբի վերայ,
Եւ բոլորովին ափշած, անհետացաւ:

Այն, արծիւը, մի շր, սաւառնում էր յաւիտենական
 կամարների ներքե,
 Երբ հողմի մի մեծ հարուած խորտակեց նրա երկու
 թևերը,

Որ անկուծը կազմեց օդում մի շանթանման աղօս.
 Այն ժամանակ, ամէնքը ուրախութեամբ նրա բոյնին
 վրայ յարձակուեցին.

Իւրաքանչիւրը, իր աւուային համեմատ, որսից իր բա-
 ժինն առաւ.

Անպիտա՛ արծիւն առաւ, և Աւստրիա՛ արծուին ձագը...
 Երկուքն էլ այժմ մեռած են:—

Տէր, քու աջը՝ ահաւոր է.

Դուն սկսեցիր անյաղթելի արքայից,
 Յաղթական մարդուց.
 Յետոյ, վերջապէս, դու ամբողջացրիր ոսկերակոյտը.
 Տաս տարիներ բաւեցին քեզ՝ հիւսելու համար պատանքը՝
 հօր և որդուն:

Փնոք, երիտասարդութիւն, գոռոզութիւն, ան,
 Բարիքներ, սրտնց տանում է գերեզմանը.
 Մարդը կամենում է դրան առաջ մի փոքր բան թողնել.
 Բայց մահը ասում է. «Ո՛չ.
 Ամէն տարր վերադառնում է այնտեղ՝ ուր պէտք է
 գնայ ամէն ինչ,
 Օդն՝ առնում է ծուխը, հողն առնում է մոխիրը.
 Մոռացութիւնն առնում է անուներ:

Գրեց Վիկտոր Հիլզոյ Ֆրանսացի

Փ Ա Ր Ի Ս Ը

2.

Այս գեղեցիկ երգը թուել է մի լեհ բանաստեղծի,
Ասալ Միցֆիելիչի աստուածային քնարի թրթռուն լա-
րերից:

Նա ծնուել է 1798-ին, վախճանուել 1855-ին:
Նրա գործերի մէջ ամենից հոշակուածներն են Նախա-
հայրեր (տառաժ), կրագինա (սօէմա), և այլ բազմա-
թիւ քնարական բանաստեղծութիւններ:

Ֆ Ա Ր Ի Ս Ը

Ո՛րքան երջանիկ է Արարացին, երբ մի քարա-
ժայռի կատարից, իր նժոյգի վերայ՝ խոյանում է ա-
նապատի մէջ, երբ, մի խուլ աղմկով, նրա երիվարի
ամբակները մխոււմ են աւազի մէջ, որպէս շիկագոյն
պողպատը ջրի մէջ: Ահա լողում է չորացած ովկիա-
նոսին վերայ, ահա իր դլփինի կրծքովը՝ պատառում
չոր կոնակներին:

Երանգ, միշտ աւելի երանգ. այժմ հազիւ թէ զըպ-
չում է աւազի մակերևոյթին:

Յառնջ, միշտ աւելի յառնջ.—այժմ սլանում է
փոշու յորձանքներին ճեղքելով:

Սև է իմ երիվարը, որպէս մի փոթորկալից ամպ:
Որպէս արշալոյսը, նա կրում է իր ճակատի վերայ մի
պսպղուն աստղ:

Հողմին է տուել իր ջայլամի բաշը. կայծակ, փայ-
լակ է ցայտում՝ նրա սպիտակ ամբակից:

Թոխը, թոխը, իմ սպիտակ ոտներով քաջս, ո՛վ
անտառներ, ո՛վ սարեր, ճամբայ տուէք:

*

Ի դուր մի դալարագեղ արմաւենի ինձ ցոյց է տալիս իր հովանուն, իր պտուղներին. մերժում եմ նրա ընծայած ապաւէնը:

Ամաչում է արմաւենին, փախչում է, թաքչում է սվասիսի գիրկը, և թւում է քրքիջ բարձրացնել իմ յանդգնութեան վերայ՝ իր տերեւների շշուկովը:

Ժայռերը, անապատի սահմանապահները, դարձնում են դէպ ինձ իրանց սև ու մոայլ դէմքերին. կրկնում են իմ քառադրոմի ընթացքի արձագանքը, և թւում են սպառնալիքներ մրմուռ:

«Անմիտ, ո՛ւր ես արշաւում: Այնտեղ քու գլուխը պիտի չգտնի այլևս մի ապաւէն արեգակի սլաքներին դէմ, ոչ դարպաճամ արմաւենու ներքև, ոչ էլ մի սպիտակ վրանի ներքև: Այնտեղ մի վրան միայն կայ, երկինքը:

Այնտեղ ժայռերը միայն ննջում են. այնտեղ աստղերն են միայն ճամբորդում:

Արշաւում եմ, արշաւում:...

Ետ եմ դարձնում իմ հայեացքները. ի՞նչ եմ տեսնում: Ժայռերը ամօթից փախչում են ու իրար ետև թաքչում:

Լսեց մի անգղ նրանց սպառնալիքը, կարծեց, յիմարը, թէ կարող պիտի լինի բանտել զիս անապատում, և մ'թնոյտը պատասխելով՝ սրացաւ իմ ետևից: Երեք սև պսակով պատեց իմ գլուխը:

Ճշեց. «Դիակի հոտ եմ գգում, դիակի: Յիմար հեծեւոր, յիմար նժոյգ:

Այստեղ ո՛ւր կայ ճանապարհ հեծեալին համար, ո՛ւր կայ կեր՝ նժոյգին համար:

Այստեղ հողմին համար ճանապարհ կայ, օձին համար կերակուր:

Դիակները միայն ննջում են հոս. անգղերն են միայն այստեղ ճամբորդում»:

Ճիշ էր արձակում, փայլիլուն ճանկերովը՝ ինձ սպառնում:

Երեք անգամ հայեացքներով չափեցինք միմեանց. ո՞վ վախեցաւ. անգղը:

Մլանում եմ, սլանում...

Ե՛տ դարձրի իմ աչքերը. անգղը հեռացել էր, հեռացել, կախուել երկնքից, մի սև բիծի փոխարկուել, փոքրկացել՝ որպէս մի ճնճղուկ, ապա որպէս մի թիթեռնիկ, և ապա որպէս մի մժեղ, մինչև հալուեց՝ երկնքի կապոյտին մէջ:

Թռիր, թռիր, իմ սպիտակ ոտներով քաջս. ո՞վ ժայռեր, ո՞վ անգղեր, մէկդի, ճամբայ տուէք:

*

Լսեց մի ամոզ անգղի սպաննալիքը, պարզեց իբր սպիտակ թևերն երկնքի վերայ, և սկսեց ինձ հալածել:

Կամենում է ցոյց տալ՝ թէ ինքն էլ այնքան լու է արշաւում երկնքի վերայ, որքան ես՝ երկրի: Կախում է իմ գլխի վերեւ, և հողմին հետ շշում է այս սպաննալիքը:

«Յիմանր, սրբ ես արշաւում:

Այնտեղ քո կուրծքը պիտի հալուի ջերմութիւնից, ոչ մի ամոզ չպիտի լուայ անձրևով քո փոշոտ գլուխը, ոչ մի առուակ պիտի չկանչէ քեզ իր արծաթի ձայնովը, ոչ մէկ ցօղ պիտի չկաթէ քո վերայ, որովհետև հողմը նրան պիտի տանի, թոյլ չտալով որ նա քեզ մերձենայ»:

Իզուր է սպաննում:

Արշաւում եմ, արշաւում: Ամպը, խոնջած, շնչասպառ, սկսում է երկնքում երերուել. գլուխը խոնարհեցնում է, հանգչում է մի ժայռի կողքին:

Ե՛տ դարձրի աչքերս: Մի ամբողջ հորիզոն՝ բաժանում էր ինձ նրանից:

Դեռ նշմարում էի նրան, տեսայ նրա գէմքի վերայ՝ ինչ կար նրա սրտում:

Զայրոյթից կարմրեց, ապա նախանձից դեղնեց, և ապա սևացաւ որպէս մի դիակ ու թաղուեց ժայռերի հաս:

Թռիր, թռիր, իմ սպիտակ ոտներով քաջա. մէկդի, անգղեր, ամպեր, ճամբայ տուէք:

*

Այն ժամանակ աչքերս դարձրի և դիտեցի բովանդակ հորիզոնը. թւում էր մի արեգակ. ոչ որքին շտեսայ նրանում:

Այստեղ ննջող բնութիւնը, երբէք չէ դարթնել մարդու ձեռքով:

Այստեղ տաբերը այնքան խաղաղ են իմ շուրջը, որպէս առաջին անգամ դաժնուած մի կղզեակի մէջ ապրող անասունները, որ չեն խրաչում մարդու առաջին հայեացքից:

Բայց, ս՛վ Ալլահ, ուրեմն ես առաջինը, ես միակը չեմ:

Աւազեայ պատնիշում տեսնում եմ մի ինչ որ փայլատակող հրոտակ:

Ուղեորնե՛ր են դրանք թէ աւազակներ՝ որ նրանց անցքին են սպասում:

Ո՛րքան սպիտակ են այդ հեծելուորները, նրանց նժոյգներն էլ սարսափելի են՝ իրանց սպիտակութեամբ:

Խոյանում եմ, չեն շարժում, աղաղակում եմ՝ չեն պատասխանում:

Ո՛վ Ալլահ, գիտկներ են զբանք. մի վաղեմի կարաւան՝ որին հողմը դուրս է հանել հողի տակից:

Արաբացու կմախքներ՝ նստել են ուղտերի կըմախքների վերայ:

Աւազը հոտում է այն ծակերից, ուր աչքեր կային, մսաթափ կզակներից, և թւում մի սպառնալիք մըմտալ:

«Յիմար, սուր ես արշաւում: Ուրուականների պիտի հանդիպեա՛մ քիչ հետի»:

Թոչում եմ, թոչում:

Գիտկներ, ուրուականներ, ճամբայ տուէք:

Մի մըրիկ, ամենից ահուկին նրանցից՝ որ ալեկոծում են Ափրիկէն, շրջում էր միայնակ՝ աւազեայ ովկիանոսին վերայ:

Նշմարում է ինձ հեռուից, զարմանում է, անշարժ է մնում, և թաւալելով ինքն իր վերայ, ասում է ինքնիրան.

«Իմ փոքր եղբայրներիցս՝ սր մէկն է այս հողմը. սով է դա որ իր անշուք հասակով և իր ողորմելի ընթացքով, համարձակում է մտնել իմ ժառանգութիւններիս, իմ անապատի մէջ»:

Մոնչում է. որպէս անշարժ բուրգ՝ դէպ ինձ յառաջ է գալիս:

Տեսնում է որ ես մի մահկանացու եմ, բայց չեմ խոնարհուի. կատաղում է, ոտներով գետինը արաքում, ու վերիվայր անում Արաբիայի կէսը:

Գրկում է ինձ՝ որպէս անզղը ճնճղուկին: Ծեծում է ինձ իր պտուղով թևերովը, այրում է ինձ իր բոցիղէն շունչովը, նետում է ինձ նախ օդի մէջ, և ապա գետնի վերայ:

Վեր եմ թռչում, մենամարտում. փչում եմ իր յորձանքների հակայական կապանքներին: Մածնում եմ, բղքում, ատամներս ներքև փչում իր մարմնի պատաններին:

Մըրիկը փոխում է մի սիւնի, կամենում է բազուկներիցս խոյս տալ. չի կարող ազատուել, ակօսակօս մանրում է:

Նրա գլուխը վայր է գլորում՝ փոշու անձրևի փոխումած և վիթխարի դիակը տարածում է ոտներէս մօտ մի քաղաքի պատնէշին նման:

Այն ժամանակ, ազատ շունչ քաշեցի, աչքերս վեր բարձրացրի, և խիզախօրէն նայեցի աստղերին: Բոլոր աստղերը իրանց ոսկեղէն հայեացքներըն սեռեցին իմ վերայ, որովհետև ինձ միայն տեսնում էին անապատում:

Ա՛խ, սրբան քաղցր է շնչել այստեղ օդը՝ կըրծ-
քիդ բովանդակ մեծութեամբը: Շնչում եմ օդը՝ ազա-
տօրէն, սուստօրէն, զւարթութեամբ:

Ա՛խ, սրբան քաղցր է նայել այստեղ՝ աչքերիդ
բովանդակ զօրութեամբը. աչքերս ընդարձակում են,
սրանում են, ձեղբում են, հորիզոնի ավերին, թռչում
են հեռի:

Ա՛խ, սրբան քաղցր է տարածել այստեղ բա-
զուկներդ, ազատ, համարձակ, նրանց բովանդակ եր-
կայնութեամբը:

Ինձ այնպէս է թւում՝ թէ կարող եմ գրկել բո-
վանդակ տիեզերքին, արեւերից արեմուտք:

Իմ միտքը նետի նման սրանում է վեր, աւելի
վեր, զեռ աւելի վեր, մինչև երկնքի անդունդը:

Եւ որպէս մեզուն իր խայթոցին հետ թաղում է
և իր կեանքը, ես, մտքիս հետ, թաղում եմ երկնքում
իմ հոգին...:

Գրեց Ասամ Միգֆիեվիչ Լեհայի

ՄՐՐԻԿՆԵՐԻ ՈՒԻՆ

է.

Ֆառնեսիս Պորտուգալցին, այս նկարագրութեան
հեղինակը, ծնուել է 1517-ին, վախճանուել 1579-ին:

Նա դրել է մի մեծ դիւցազներգութիւն (էպօպէա)
Լուսիսական տիտղոսով:

Նրա մէջ երգում է իր Լուսիտանիա հայրենիքը.
իր դիւցազն է եղել Վասիօ Փամա Պորտուգալցի նա-
ւավարը, որ Բաբելոնոյ գլխից անց կացաւ անաջին
անգամ:

Աքսորուած լինելով Չինաստանի Մաքաօ քաղա-
քը, նա վերադարձին, մրրկի հանդիպեց, նաւը խոր-
տակուեց, բայց բանաստեղծը կարողացաւ ազատուել,
մի ձեռքովը ալիքների դէմ կռուելով, միւսովը՝ վեր
բռնելով իր դիւցազներգութեանը:

ՄՐՐԻԿՆԵՐԻ ՈԳԻՆ

Արեգակը հինգ անգամ լուսաւորել էր երկիրը,
այն օրից ի վեր, երբ մենք հրաժեշտ տուինք բարբա-
րոսների երկրին: Գիշերը, շրջեցնում էր, լուսթեան
մէջ, իր աստեղազարդ կառքը, մեր նաւերը հանդար-
տօրէն ձեղքում էին կոհակներին. մեր ռազմիկները,
նաւի յետակողմը նստած, հսկում էին, երբ մի մթին
ամպ յանկարձ խաւարեցրեց աստղերի ճակատը և սար-
սափ սփռեց մեր հոգիների վերայ:

*

Խաւարապատ ծովը՝ լսեցնում էր հեռուն՝ մի
աղմուկ նման ալիքների աղաղակին՝ որ խորտակուած
են՝ բաշխուելով ժայռերի:

Աստուած ամենակարող, աղաղակեցի ես, որպիսի
ազէտներ սպառնում են մեզ:

Որպիսի անաւոր սքանչելիքներ պիտի ընծայեն
մեզ՝ այս կլիմայն և այս ծովը. այս տեղ փոթորիկից
աւելի մի բան կայ:

*

Պօսքս հազիւ վերջացրի. անհուն զարհուրելի մի ստուեր՝ կանգնում է մեր առաջ: Նրա դիրքը սպառնալից է, նրա կերպը՝ վայրենի, նրա գոյնը՝ դժգոյն, նրա մօրուքը՝ թանձր և սղմոտ. նրա մազը ծածկուած է տիղմով և մանր խճերով. նրա շրթունքները սև են, նրա ատամները՝ անգոյն. նրա սև յօնքերի ներքոյ արջերը շրջշրջուում են և փայլատակում:

*

Նրա հասակը հաւասարում էր այն կոթողին՝ որ երբեմն Հոսողոսի պարծանքն էր, և զարմանք տիեզերաց:

Նա խօսում է. հրահաւոր ձայնը թոււմ է գալ նեպտոնի անդունդներից:

Երբ տեսնում ենք նրան, երբ նրա ահաւոր շեշտերն ենք լսում, տնկւում են մեր մագերը, սարսափի սարսուռը անցնում է մեր մարմնից, և մեզ սառեցնում:

*

Ո՛վ ժողովուրդ, ազադակում է նա, բոլոր ժողովրդներից յանդգնագոյնը. չկա՞յ ուրեմն ոչ մէկ պատուար որ արգելք լինի ձեզ. անասնձելի ուղմիկներ, անխոնջ նաւավարներ դուք համարձակում էք նեւո-

ուիլ այս ընդարձակ ծովերի մէջ, որի յաւիտենական պահապանն եմ ես, այս սրբազան ծովերի մէջ, որոնց երբէք չպղծեց մի օտար նաւ, և որի մուտքը արգելուած է և ինձ:

*

Իւրք բնութիւնից խլում էք գազանիքներ, որոնց կարող չեն եղել յափշտակելու ոչ գիտութիւնը, ոչ էլ հանձարը:

Լաւ ուրեմն, յանդուգն մահկանացուներ, սովորեցէք թէ որպիսի հարուածներ սպասում են ձեզ այս փոթորկալից ափունքին վերայ և հեռաւոր երկրներին շէրայ՝ ուր գնում էք ձեր մոլեգնութիւններին տանելու:

*

Վայ այն սրբապիղծ նաւին՝ որ յանդգնում է ձեր հեաքերին վերայ նետուել: Ես շղթայից պիտի արծակեմ նրա դէմ՝ հողմերին և մրրիկներին:

Վայ այն նաւին, որ ձեր նաւից յետոյ, համարձակուի խիզախելու իմ գօրութեանս դէմ:

Հաղիւ թէ երևայ իմ կոհակների վերայ, նա պիտի ծեծուի, խորտակուի, խորասուզուի անդունդների մէջ:

*

Նրա հետ պիտի կորչի և ամբարիշտ նաւապետը, որ իւր թափառաշրջիկ արշաւանքների պահուն, տեղեկացաւ իմ անբռնարարելի բնակարանի մասին, և յայտնեց իմ գոյութիւնը. և այս ահաւոր պատուհասը ոչ այլ ինչ պիտի լինի, բայց նախերգանքը՝ այն ազէտներին՝ որոնց ապագայն պատրաստում է ձեզ: Ես, ես կարող եղայ կարգալ ճակատագրի գրքում, որ ամէն տարի ձեզ պիտի բերէ նորանոր արկածներ. մահը՝ ձեր չարիքների մէջ՝ փոքրագոյնը պիտի լինի:

*

Նա շարունակում էր իր զարհուրելի գուշակութիւններին:

Ո՞վ ես դու, հրէշ, հարց տուի նրան, խոյանալով դէպի նա: Դեերից ո՞ր մէկը խօսում է մեզ հետքո բերանով:

Ահաւոր հսկայն գցում է իմ վերայ մի դաժան հայեացք. իր անհեթեթ շրթանքները հազիւ բաժանւում են միմեանցից, թոյլ տալով որ մի ահաւոր ազդակ դուրս գայ:

Նա վերջապէս պատասխանում է ինձ՝ մի խուլ և գայրացկոտ ձայնով:

*

«Ես մրրիկների ոգին եմ. ես սիրում եմ այս ընդարձակ հրուանդանը, որին Պտղոմէոսները, Ստրաբոնները, Պլինիոսները, Պոմպոնիոսները, և ձեր գիտնականներից ոչ մէկը չէին ճանաչում:

Այստեղ ես վերջ եմ գնում Ափրիկեան երկրին, այս գագաթով որ նայում է Անտարկտիկեան բևեռին, և որը, մինչ այսօր, մահկանացուների աչքերից թաքնուած, գայրանում է այժմ՝ ձեր յանդգնութեանը համար:

*

Իմ չորացած մարմնիցս իմ ոսկրներիցս՝ որ փոխուել են ժայռերի, աստուածները, անոգրքելի աստուածները կազմել են ընդարձակ հրուանդանը, որ տիրում է այս ընդարձակ ջրերին, և իմ ցաւերին աճեցնելու համար, իմ ցաւիս վերայ նախատինք էլ աւելացնելու համար թէտիյս կը գայ ամէն օր՝ ինձ սեղմելու իր գօտիովը»:

*

Այս խօսքերից յետոյ, նա արտասուքի հեղեղներ թափեց և անհետացաւ: Նրա հետ փարատեցաւ անգոյն ամպը, և ծովը թուում էր՝ երկար հառաչանքներ արձակել:

Ես ձեռքերս զէպի երկինք ըսրձրացրի, օգնութեան կանչեցի երկնային ոգիներին, որ ճամբորդների հաւատարիմ առաջնորդներն են. աղաչեցի որ նրանք հեռացնեն այն աղէտներին՝ որոնց անգութ Ազամաստօքը սպառնացել էր ասլ մեզ աղագայում:

Գրեց Փամոնեն Պոքտուգայի

Պ Ե Ի

Ը.

Լեւոնեանցից ներկայացնում ենք «Դե»-ը, արեւելեան վէպ, թարգմանութեամբ Յ. Չ. Միրզայեանցի:

Այդ բանաստեղծութիւնը աւելի հրապուրիչ է մեզ համար, նրա առարկայն լինելով մեր գեղեցիկ երկիրը, Կովկասը:

Դ Ե Ի

Թախծալից Դեը, արսորման սգին,
Թռչում էր օդում մեղապարտ երկրի.
Եւ նորա մտքից խուռն անցնում էին՝
Յիշատակները բարւոք օրերի:

Օրերի, երբոր լոյսի մէջ անբաւ
Գեղափայլ էր նա, քերովբէն անբիծ,
Երբոր գիտաւոր աստղը սրբարշաւ
Տալիս էր նորան ողջոյն ժպտալից:

Երբոր գիտութեան ծարաւով անշէջ
Մշուշի միջով յաւիտենային,
Նայում էր անհուն տարածութեան մէջ
Չուող աստղերի կարաւաններին:

Երբոր հաւատում, երբոր սիրում էր,
—Անվիշտ անգրանիկն ստեղծագործման—
Ոչ չարիք գիտէր, ոչ կասկած ունէր,
Եւ չէր սպանում զեւ ևս նորան՝

Գարեբրի շարքը տըխուր, ապարդիւն,
Եւ դեռ շատ ու շատ... և դեռ ամէն բան
Նա միտ բերելու չունէր գորութիւն:

II.

Վաղուց, արտաքսուած, նա թափառում էր
Ամայութեան մէջ և անապատան.
Դարի ետեից դարը թռչում էր,
Ինչպէս վայրկեանի ետեից վայրկեան,
Անդուլ կրկնութեամբ և նոյնանման:

Դառնալով իշխան աշխարհի չընչին,
Չարիք էր ցանում առանց հաճոյքի.
Եւ բնաւ մի տեղ իւր չար արուեստին
Չըճանդիպելով ընդդիմադրութեան՝
Չարիքը ձանձրոյթ պատճառեց նորան:

III.

Եւ արդ Կովկասի բարձանց վերևում
Տարադիրն երկնի սլացաւ ապառ.
Որպէս ազաճանդ նորա ներքևում՝
Փայլում է Կաղպէկ ձիւնով մշտապառ,

Եւ սեին տալով խորքում հեռաւոր,
Որպէս մի ճեղքուած, որպէս օձի բոյն,
Դարեալի կիրճը՝ ձգուած է ուր,
Եւ թերեք՝ սասնոյ առիւծի նման՝

Բաշը թաւամաղ ձգած թիկունքին
Մընչում է խուլ և վայրի դազան,
Եւ իւրաքանչիւր թռչուն օղային՝
Ճախրելով հանդարտ կապոյտ բարձունքում,
Նորա զրոյցին ականջ են դընում:

Եւ ոսկեայ ամպեր սպհում են, գալիս
Հարաւի կողմից, երկրից հեռաւոր,
Եւ ուղեկցում են նորան դէպ հիւսիս.
Եւ նորա վերայ ժայռերը հըզօր

Գըլուխ խոնարհած, խըմբուած միասին,
Ակնապիշ ներկով և խորհըրդաւոր՝
Ցած են ականում ցոլցոլուն ջրբին.
Եւ ամբոցների բարձր աշտարակներ

Կանգնած գագաթին ապառաժների
— Կովկասի դըրան հսկայ պահակներ—
Նայում են խրոխտ մէջիցն ամպերից:

Եւ Վայրենի էր, այլ և գիւթական
Աշխարհն Աստուծոյ, բայց գոնոյ ոգին
Նայում էր աչքով արճամարճական
Իւր ստեղծողի գեղեցիկ գործին,
Եւ նորա հսկարա ճակատի վերան՝
Չաբտայայտուեցաւ բնաւին մի բան:

IV.

Եւ մի այլ պատկեր այդ նորա զիմաց
Գեղեցկութիւններ սրվուեց կենդանի.
Հեռուն, ծաղկահիւս գորգերով ծածկուած՝
Բացուեցան գաշտեր ճոխ վլրապատանի:

Երջանիկ երկէր, բնակավայր չըքնաղ
Կոթողանրման հին աւերակներ,
Ոստուն վլրտակներ կարկաչածիծաղ,
Գոյն—գոյն քարերով նոցա յատակներ.

Եւ թուփեր վարդի, որոնց սաղարթում
Երգում է սոխակն իւր գեղեցկուհուն,
Բայց պատասխանի չեն արժանանում՝
Սիրոյ ձայները՝ քաղցրութեամբ գեղուն:...

Ըստուեր տարածած չինարներ հսկայ
Շուրջը բաղեղի պըսակ ոլորուն,
Ձով քարանձաւներ, ուր տապից օրուայ՝
Ապաստանում է երկչոտ եղջերուն:

Ե՛ւ շողիւն, և՛ կեանք, մրմունջ ծառերի,
Հարիւրանընչիւն ձայների բարբառ,
Հեշտարար շոգը անչունչ կէսօրի,
Շընչառութիւնը՝ բոյսերի հաղար,

Յաւէրթ ոռոգուած՝ պայծառ գիշերը,
Յօղով բուրալից, ցօղով կենսատու,
Եւ շողուն աստղեր, ինչպէս աչերը,
Ինչպէս հայեացքը մատաղ վրացուհու:

Բայց այդ հմայքը՝ բնութեան պատկերի
Բացի նախանձից չէր զարթեցընում
Դեւ կուրծքի մէջ, դարձած անբերբի,
Ոչ նոր զօրութիւն, ոչ նոր զգացում:

Փրեց Մ. Լեւմանսով (Ռուս)

ԵՐԵՎԱՆԻ ԶԱՆԳԵՐ

Թ.

Քովմաս Մուր մի Իսլանդացի բանաստեղծ է:

Ծնուել է նա 1779-ին, վախճանուել 1852-ին:

Նա աշխարհահռչակ դարձաւ իր Իսլանդական մեղեդիներով: Նա երգեց վառվառն շեշտով իր հայրենիքն և նրա փառքերը. նրանք տոգորուած են մի բուռն սիրով գէպի իւր ճնշուած ժողովուրդը և մի բուռն ափելութեամբ գէպի բռնաւորները:

Թողել է և այլ գործեր, Սրբազան երգեր, Հրե-սակաց սեր, երգիծաբանութիւններ և այլն:

ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԶԱՆԳԵՐ

Ո՛վ զանգեր, երեկոյեան մեղմիկ զանգեր...

Նրանց ներդաշնակութիւնը որպիսի պատմութիւններ
մըմնջում է իմ հոգուս.

Պատմութիւնները իմ տնակին, իմ մանկութեան, և
անոյշ ժամուն՝

Երբ մտիկ էի տալիս նրանց զմայլելի հնչիւնին:

Անհետացել են այն ժպտուն, ուրախ ժամերը.

Եւ նախկին գուարթ սրտերը արդ միմեանցից բա-
ժանուած

Ննջում են խաղաղ ու մութ գերեզմանում,

Ու չեն լսում երեկոյեան զանգերին...

Եւ երբ մեռնիմ և ես, նոյնպէս պիտի նուագէ հովի-
տին մէջ,

Անոյշ, ներդաշնակ, այդ երգը.

Եւ այլ բանաստեղծներ թափառելով այնտեղ, միայնակ,

Պիտի երգեն զձեզ, ս՛վ երեկոյեան զանգեր:

Գրեց Քովմաս Մուր (Իսլանդացի)

REPRODUCTION OF THE

U E P

of

Այս արձակ բանաստեղծութեան հեղինակն է Էմիլ
Վերհարն, ժամանակակից, կենդանի բանաստեղծ, Բել-
գիացի:

Այս երգը ներկայացնում ենք մեր ընթերցողնե-
րին Արշակ Չօպանեանի գեղեցիկ թարգմանութեամբ:
(Անանիս ամսաթերթ, 1899):

Բանաստեղծը նկատել է Սէրը՝ մարդկային պատ-
մութեան մէջ. նախ որպէս Աստիկի, ապա որպէս Մագ-
դաղենացի, քրիստոնեայ կոյս, և ապա որպէս Յեղա-
փոխութիւն:

Սիրոյ մէջ աստուածացրած է եղել հաճոյքը,
վիշաքը, ընկերական հարցը:

Էմիլ Վերհարն նախադասում է Սէրը՝ իբր Գե-
ղափոխութիւն նկատուած, որովհետև նրան համարում
է աւելի մարդկային:

Ս Է Ր

I.

Աստղիկ,

Հրճուանքը մեռաւ քու մարմնոյդ պարտէզին մէջ,
եւ բազուկներու մեծ շուշաններն և շրթունքներու հի-
րիկները.

եւ տենդի և ոսկիի խաղողները,

Այն հսկայ արեշին վրայ, որ քու մարմինդ էր՝
Մեռան:

II.

Հոկտեմբերի օրերուն ջրագուաները փետուր առ փե-
տուր
Իրենց սուզը թափեցին հրապոյրներուդ պարտէզին
մէջ

Իրիկունները, մելամաղձիկ,

Իրենց սուզը թափեցին՝

Ջահերուդ վրայ ու զէնքերուդ:

III.

Աւաղ, այնքան արձագանքներ մեռած ու մեռած այն-
 քայն ձայներ
 Հեռուն, հեռուն, կարմրամոխիր հորիզոնին վրայ,
 Քրիստոս մ' իր բազուկները խաչածեղ զէպի երկինք
 կը բարձրացնէ.
 Ո՛ղբ՝ մեծ իրիկուններուն մէջ՝ ու մեծ անտառներուն:

IV.

Աստղիկ,
 Քաղցրօրէն եղիր էն՝ որ կը թաղուի
 Քաղցրութեանն ու մեղամաղձութեանը
 Եւ մահուանը մէջ՝ պայծառ պարտէզին.
 Բայց թող օղին մէջ
 Յամառի ծաւալիլ՝ քու մարմնոյդ հոտն անսահման:

V.

Աչքերդ կը սլաքուէին ինչպէս բոցեր հրակէզ
 Դէպի աստղերը՝ յաւիտենական.
 Ու բիրերուդ կրակները
 Իրենց շքեղութեամբը յաւիտենականութիւնը կը սահ-
 մանէին:

VI.

Ձեռքերդ քաղցր՝ ինչպէս մեղր շառագոյն
 Փամանակին ոտերուն վրայ աստուածայնօրէն կը քա-
 ղէին
 Նորագարդ երիտասարդութեան պտուղները՝
 Վարսերդ՝ արևու մացառմըն էին:

VII.

Իրանդ, իր կլոր շողշողումներուն հրասներովը
 կը թուէր երկինք մը՝ հզօր ու ծանր աստղերու.
 Եւ երբ բազուկներդ սրտիդ վրայ սէրը կը սեղմէին,
 Ծիծերուդ ելեէջը՝ աշխարհի սէրը կը նուագէր:

VIII.

Ծովերուն ոսկիին վրայ կը կանգնէիր ինչպէս Չանմը.
 Ինքզինքդ կու տայիր ամենուն, ինչպէս երկիրը՝
 Իր ծաղիկներով, լիճերով, լեռներով, վերաբողբոջում-
 ներով՝
 Եւ գերեզմաններով:

IX.

Քայց հիմա որ ծնան
 Ուրիշ տենչեր Անծանօթի,
 Քաղցրօրէն եղիր Աստղիկ, թախճագինն ու կորսուածը.
 Մեռած պարտէզին ծոցը՝ ծառաստաններուն ու բու-
 րումներուն մէջ.
 Քունիդ վերև ունենալով առկախուած՝
 Քաղցրութիւնը աշնան, և ուրականէ գալարուած վար-
 գի մը:

X.

Վուշէ հանդերձներ հագիր, Աստղիկ, ահա Քրիստոսը.
 Մագդաղենացին եղիր և թող քու մէջդ իջնէ
 Մեղմազձօրէն, էնոր շնորհն ու ոգին.
 Խոնարհ, մոխիրի մէջ աղարաէ ոտքերդ,
 Եւ թող լայն ծիծերդ անմահօրէն ոսկի,
 Եւ աչքերդ, հայելիներ արևու և խրախճանքի,
 Աչքերդ՝ գեռ հրավառ հակառակ հազար տարուան սիրոյ,
 Թող մեռնին մաղերուդ տակ որ գլուխդ ի վար կու-
 լան,
 Ոգևազառ երկիրը՝ իրիկուններուն արիւնը խմեց.
 Եւ անձկութիւնը կ'ազազակէ աշխարհիս չորս ծայրե-
 րէն՝
 Դէպի Գողգոթան, և դէպ իւր սևացից խաչը:

XI.

Հագուէ, վուշէ հանդերձներով ու խորունկ բարութիւ-
 նով.
 Ահա կու գայ Աստուածը անգուգական քաղցրութեան.
 Ահա անոր երեսն ու քօղը՝ գոր Վերոնիկ
 Քեզի կը բերէ, բեեռներուն, պատանքին ու գեղար-
 գին հետ:

XII.

Ահա նոր ու քաղցր ժամը լուծեան.
 Առաջին անգամ ըլլալով, ջերմեռանդօրէն,
 Մարդկութիւնն իր ցաւին աչքերը կը պագնէ.
 Աստղիկ, ահա արիւնը, և ահա լեզին,
 Քրիստոնէական խօլութեանց կրակոտ բաժակին մէջ.
 Ահա հրակէզ ու ճերմակ սիրաբ սիրականին,
 Բոցեղէն մացառներ, զմայլանքի հնոցներ,
 Տժգոյն ոսկի սկիհներ, ուր կը փոխահոսի
 Անհունօրէն՝ սէրն անսահման ու անօթի:

XIII.

Հոգիի այրուցքներ յիմար մարմնոյն խորը.
 Էութիւնը համօրէն սիրելէն քանգուած,
 Առանց սակայն գիտնալու՝ ի՞նչպէս գտնէ,
 Ինքզինքը տալու համար՝ գերագոյն բառը:

XIV.

Պայծառ ժպիտներ, երջանիկ արցունքներու մէջ,
 Բարի ցաւեր ու երկչոտ գորովներ,
 Ընտանի ու բարեպաշտ թոթովումներ,
 Ու յանկարծ ձիւրքը մարգարէութեան,
 Երբ հողին, մէկ րոպէի մէջ, Աստուծոյ կը փոխուի,
 Ինչպէս նշխարքը:

XV.

Վուշէ հանդերձներ հագիր, Աստղիկ, ահա Քրիստոսը.
 Ահա իր մեծ ձեռքերը տիրական,
 Ահա ձարէ մահիճն ու գամերն, ու քարերը,
 Որպէսզի անոնց վրայ թաւալես ու կոշկոճես մարմինդ.
 Ահա արբեցութիւնն ու չարչարանքը փոխ առ փոխ.
 Ահա սպիտակ վանքերն ու իրենց պատերուն պատանքը.
 Մահուան ձեռքով անհունօրէն կանգնուած,
 Ճիշերուն ու տենչերուն շուրջը՝ որ կեանքն են,
 Ահա մահն անձայն՝ իր անվրէպ տանջանքներով.
 Գիշերանց, շէկ սարսափին տակ՝ ատող լուսնի մը,
 Աստղիկ, ահա մարմինդ և իր վերքերուն բերանները,
 Որ բովանդակ սիրովը կը խնդրենան ու կը պապակին:

XVI.

Վուշ հագիր, Աստղիկ, ու քաշկրտէ մինչև վերջը,
 Ամէն բանի մէջէն՝ քու վսեմ ցաւդ սիրոյ.
 Թէպէտ լոյսն ահա կը ծագի
 Եւ արդէն մարեր է այն աստղը՝
 Որ սուրբ Բեթղեհէմին վերև կանոց առաւ ատենով:

XVII.

Արիւն հագիր, ահա իննասուներեքը.
 Արքաներու փախուստ մը, բոցավառ արևմուտքի մը
 տակ,
 Ու կառափնաւոր՝ խարսխուած,
 Կարմիր նաև՝ մակընթացութեանց մէջ
 Արևմուտի կուսիներու և մոլեգնած պայքարներու:

XVIII.

Դաժան ու ողբերգական թերուանկը եզիր,
 Բանաւոր ընդվզումներուն մէջտեղը ցցուած.
 Ինչպէս որ սրբունին ու տարփունին եղար.
 Վեհագոյն քան երբէք, արկածասէր հողիդ,
 Ատենով քաղցրութեամբ, այսօր կատաղութեամբ
 Ինքզինքը կու տայ ամենուն. ժամանակին համեմատ
 Դուն այն աղաղակն ես սիրոյ, գթութեան կամ ար-
 գարութեան

Որ կը մեկնի գէպի անհունը,
Հրճուանքի կամ արցունքներու, արիւնի կամ լեզիի
միջէն,

Աղաղակը՝ զոր միշտ կ'արձակեն միշտ կը շողացնեն,
Բունն տենդն ու յիմարութիւնը՝
Ձոնարերութեան:

XIX.

Քաղաքը ցամառն ու մըրկի մէջ է.

Ամբողջ ատելութիւնը անոր գլուխը կը լուսավառէ,
Փայլակնաձև կամքեր ուղեղներուն մէջէն կ'անցնին,
Յանկարծական բազուկներ՝ արգասաւորող կատաղու-
թիւններով՝

Կ'երևան, ու ժերով ու մուրճերով ծանրաբեռն:

Ձեռ գիտեր ի՞նչ որոտում մը ժողովուրդներուն շուր-
ջը կը գտայ

Եւ անոնց իր ձայնը կու տայ ու զանոնք կրակներով
կը զինէ,

Ճակատները իրենց պատը՝ ասուածներուն գոռոզու-
թեան գէժ կը ցցեն,

Կը լսեն, ներկայ ժամէն անգին, կողջ

Անոնց՝ որ աւելի եղբայրական ժամանակ մը պիտի
ձանչնան,

Եբբ մականները պիտի բլլան ինչպէս ցօղուններ

Որոնցմէ պիտի թափին ծաղիկները մոլութեան ու իշ-
խանութեան:

XX.

Կեանքը եղիր այլ ևս մահուան գէժ պայքարող.
Աստղիկ, քո տենազ ու երիտասարդութիւնդ ամբոխնե-
ներուն վրայ հոսեցնուր.

Անոնց կատաղութիւնները եղիր ու անոնց արեծփանքը.
Ու ամենունը եղիր, ու աստուածային եղիր նորէն,
Այդ բոլոր զինուած բազուկներուն, այդ անտաշ ու-
ղեղներուն մէջ,

Այլևոր ձակասագրին արիւնը վեր կը ցատքէ ու կը
նորոգուի.

Ժամը ծանրաբեռն է սպանութեամբ ու արիւնով.
Կը սպաննեն յանուն սրբազան ապագային, խուլ ձայ-
ներ,

Գաժան ձայներ, խուլ ձայներ իրարու մէջ կը հալին,
Կարմիր օրօրոցին շուրջը՝ ուր աշխարհ մը կը թոթովէ:

XXI.

Աստղիկ, քու մէջդ ամփոփէ այդ անձկագին զինովու-
թիւնը,

Թող մարմնոյդ ու սրտիդ խորէն
Մէրը խուժէ ու տիրէ վերջապէս մտքիդ մէջ.
Միբէ մարդկութիւնը՝ որ հոգին է լաւագոյն՝
Փոթորկատանջ և ցնորատենջ գէպի երջանկութիւնը
Ինքզինքդ յանձնէ ու շտայլէ ամէն անոնց որ քեզ կը
կանչեն

Ալչէ թէ աստուածներուն մէջը բազմած կամ քրիս-
տոսներուն առջև
Ծնբաղիբ,—այլ, կանգնեն, մեր մէջը,
Ու պարզօրէն մարդկային ու մայրական:

Գրեց Էմիլ Վերհարն Բելգիացի

ԵՐԵՒԱՅԻ ՕՐՈՑԻՒ ԿՕՏ

ԺԱ.

Հիւսիսային. Իսկական անունով Նիկողայոս Պիլոս,
Տեղիւնակ Մար սենեակը, Աճուս սերեւերը, և այլ նշա-
նակալից գրուածները, ժԹ. դարու Հոլանտացի բանա-
ստեղծներին է:

Նրա քերթուածների մէջ՝ տեսարաններն ընտա-
նեկան են, միտքը՝ փիլիսոփայական, ոճը՝ մեղամաղ-
ձիկ:

Ընթերցողը կարծում է ինքնիրան Հոլանտական
մեղամաղձիկ կլիմայի մէջ փոխադրուած:

1.

Թո՛ղ ննջէ մետաքսեայ կապոյտ բարձի վերայ, խաղա-
ղիկ,

Անմեղ երեխայն, իր կեանքի երբորդ տարուանց մէջ.
Որպիտք Հնորհալի ձևով իր մտեղ թաթիկը անցնում է
Մետաքսի կապոյտին, և իր նուրբ մազերի ոսկու մէջ:

Եւ որպէս իր փոքրիկ ճակատը գաղտագողի թաքչում
է իր գանգուրների ներքև,
Ո՛րպէս քունը գունաւորում նրա այտերը մի վառ
կարմրութեամբ:

Եւ մինչդեռ նրա փոքրիկ բերանը կիսովին բաց-
ւում է,

Նրա փոքրիկ շրթունքը ժողվւում է դէպի վեր՝ մի
փոքրիկ ժպիտով:

II.

Ո՛հ, թողէք ինձ դիտել այս փոքրիկ փափկիկ ծունկը,
Որ, անգիտակցութեամբ և պարզութեամբ մերկացել
է՝ խաղի ժամանակ.

Դու պիտի չզարթնես, երբ այդ իմանաս.
Քունը խորունկ է, կեանքի երբորդ տարուանց մէջ:

Կը գայ՝ մի ժամանակ, ուր խոնջէնքը բաւական պիտի
 չլինի
 Քնով խաղաղեցնելու հրափառ ճակատը,
 Երբ հանգիստը խոյս է տալիս խաբերայ բարձից:
 Այլ դու խաղաղ ննջում ես՝ մետաքսեայ բարձին վե-
 րայ...

III.

Երջանիկ երեխայ. կամենում եմ լինել քեզ նման,
 Դու դեռ ոչնչի չես փափագում երազիդ կամ հսկում-
 ներիդ պահուն,
 Բայց մի օր դու յիմար փափագներ պիտի սնուցանես,
 Դու էլ, այլ մարդիկներ չես նման, պիտի սքանչանաս
 երևոյթին վերայ:

Ո՛հ, դեռ կարելի չէ այդ բանը կարդալ այս դէմքի
 վերայ,
 Բայց կուգան չորս այլ տարիներ, և դու պիտի դիտես
 Նախանձով նրանց՝ մեծ են կոչուում,
 Սիրելի տղայ.— դա քո առաջին յիմարութիւնը պիտի
 լինի:

IV.

Մեծերը, աւանդ, գիտեն՝ թէ ի՞նչ են իրանք.
 Եւ այս գիտակցութիւնը նրանց բռնադատում է ար-
 տասուելու՝ կամ շտապուհուելու.

Դու այլ կարմրութիւն չես ճանաչում, բացի առողջու-
 թեան վարդերից,
 Դու գգում ես արտասուքի քաղցրութիւնը, բայց նրանք
 արտասուքից յառանջ չեն գալիս:

Դու դեռ ամէն ինչ անդիտանում ես, ոչինչ հասկա-
 նում, դու նայում ես աշխարհի վերայ
 Զարմացած, բայց ազան աչերով,
 Եւ դու չես գուշակում թէ՛ որքան ուրախութիւն ան-
 նես պիտի լինի քեզ համար,
 Այն օրից՝ երբ այդ առեղծուածի քօղը պատասուի:

V.

Քո հայրը շրջում է վայրահակ, համր ցաւի մէջ
 Քո մայրը լաց է լինում իւր մօր մահուան մահճի մօտ,
 Պատիւների ծարաւը այրում է քո անդրանիկ եղբօրը,
 Խարուած յոյսը սպառում է քո քրոջ սիրտը...

Եւ նա որ այդ սիրտը խորտակեց հալում՝ անողոր
 խղճմասանքից

Եւ ես որ այստեղ ծնգի եմ գալիս,
 Լաց եմ լինում իմ տկարութիւնների, իմ հոգուս չա-
 րիքների վերայ,
 Իսկ դժ... դու ննջում ես խաղաղիկ՝ մետաքսեայ
 բարձի վերայ:

VI.

Դու այժմ թերևս երազում ես մի մանկական ուրախ
 րան.
 Մենք էլ երազում ենք, երազում, բայց արթնութեան
 պահուն...
 Որովհետև մենք ենք որ մեր քունը անհանգստացնում
 ենք,
 Որովհետև հոգերն և երկիւղը մեզ տանջում են:

Եւ մենք այնքան սխալների ենք ենթարկուած,
 Որ քնի մէջ անգամ նրանք մեզ չեն թողնում,
 Որ երազներում անգամ՝ մենք չարիքի ստրուկներ ենք,
 Սիրելի՛ տղայ, դու չգիտես թէ ի՞նչ է չարիքը:

VII.

Եւ սակայն, մենք ամէնքս էլ եղել ենք քեզ նման,
 Եւ քեզ նման անմեղ, երբ հանգչում էինք,
 Մեզ տեսնողները չէին գուշակում,
 Թէ ի՞նչեր անց պիտի կենան մեր հոգուց,

Թէ ի՞նչպիսի բաժակ պէտք է ընծայէր մեզ Աստուած,
 Ո՛րպէս մեր ձեռքը պիտի առնուր այս բաժակը,
 Եւ թէ վշտերի և սուգի մէջ
 Ի՞ր վերայ պիտի խորհէինք, թէ Աստուծ:

VIII.

Դու էլ պիտի չլինի՞ս մի օր մի անհանգարտ երեխայ,
 Յաւ նրանց՝ որ կեանքի հետ՝ քեզ ամէն ինչ տուին.
 Երբ տղամարդ լինիս, պիտի չձառայե՞ս մի կրքի,
 Որ պիտի յափշտակէ քեզանից՝ առաքինութեան հետ՝
 և քունը:

Ամօթի կրակը պիտի չհանգցնե՞ս անմաքուր ջրի մէջ,
 Սրտիցդ Աստծուն պիտի չհալածե՞ս.
 Ի՞նչպիսի վիճակ սպասում է քեզ: Ոճի՛ր և ճոխութիւն,
 Թէ առաքինութիւն և ցաւ...
 Դու շարունակում ես խաղաղ ննջել՝ մետաքսեայ բար-
 ձի վերայ:

IX.

Ա՛հ, թող տառապանքն և խղճի խայթը քեզ չմերձե-
 նան.
 Թող երկիրը քեզ չզրկի երկնքից.
 Իմ սիրտը այս աղօթքն է բարձրացնում առ Աստուած,
 Այն էակին հետ՝ որ քեզ ցաւով յղացաւ:

X.

Սովորիր դու էլ աղօթել խաղաղ հաւատքի
եւ նոր զարթնած զգացմունքի տարիներումդ.
Եւ մի մտանաբ նրան աշխարհի ազմկին մէջ,
Աշխարհի՛ որ հրապոյրներից խոյս չէ տալիս:

Մի օր մահը պիտի հանդցնէ կեանքիդ կայծը,
Որ սկսում է ուրախ և անմեղ.
Երանի՛ր քեզ, եթէ գտնես մահուան մի անկողին,
Որ փափուկ լինի, որպէս մետաքսեայ բարձը,
Որի վերայ, երեխայ, քո նինջը տեսայ:

Քրեց Նիլսէպրանդ, Հոլանտացի

ԱՂԽԱՐՀԻ ՄՏԵՂ ԾՈՒՄԸ

ԺԲ.

Շուէղի հոշակաւոր բանաստեղծներից մին է Սեմուել Սիկֆուզոն:

Նա ապրում էր ՓԱ դարում Քրիստոսից յետոյ, Իսլանդա կղզում: Նրա գործերից ամենայայտնի է եղել «Էտտա» (Մամ), որի մէջ հաւաքել է Շուէղացիների հեթանոսական գրոյցներին աշխարհի ստեղծման մասին:

Դա մի հետաքրքիր գործ է ոչ այնքան զուտ— գրական, որքան ազգագրական տեսակէտից:

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՏԵՂԾՈՒՄԸ

I.

Դարերի արշալոյսի ժամանակ չկային ոչ ծով, ոչ ափունքներ, ոչ էլ հովիվներ: Ոչ երկիրն էր տեսնում վարը, և ոչ էլ երկինքը՝ վերը:

Ամէն ինչ մի անդունդ էր, զուրկ դալարութիւնից և զուրկ սերմերից. արեգակը չունէր մի սր և է պալատ. աստղերը չգիտէին իրանց բնակարանը, լուսինն էլ չէր ճանաչում իր ոյժը:

II.

Հարաւի կողմը, այն ժամանակ, կար մի աշխարհ, լուսաւոր, հրդեհուած, բոցեղէն. այդ աշխարհից հեղեղներ էին թափում հիւսիսում կանգնած անդունդի մէջ. նրանք իրանց աղբիւրից հեռանալով դէպի անդունդը գլորուելիս՝ իսկոյն եւեթ տիղմի և սառի էին փոխում, և անդունդը լեցնում:

Այսպէս քիչ առ քիչ անդունդը ամբողջապէս լցուեց. բայց նրա մէջ կար մի թեթև և անշարժ օդ, որ ցուրտ գոլորշիներ էր արձակում:

III.

Հարաւից փշեց յանկարծ մի բոցաշունչ հողմ. գորբըշիները հալուեցին. կազմուեցին կենդանի կաթիլներ. նրանցից ծնան Իմէր հսկան և Էսոււմբա կովը: Էսոււմբայի ծծերից վազում էին չորս կաթնեղէն գետեր. հսկայն նրանցով էր սնանուում:

Կովը կերակրւում էր՝ լցելով բարերին՝ որ ծածկուել էին ազով և սպիտակ սասոյցով:

IV.

Առաջին օրը երբ նա այս քարերին լսեց՝ նրանցից դուրս եկան մարդու մտկեր, երկրորդ օր՝ մի գըշլուխ, երրորդ օր՝ մի ամբողջ մարդ, որից ծնուեց Պորը:

Իմէր հսկայից էլ ծնուեց մի հսկայների սերունդ: Պորը ամուսնացաւ մի հսկայի աղջկայ հետ, որ նրան սուեց երեք որդիներ. Ուրն, Վիլ և Վէ:

V.

Այս երեք եղբայրները սպանեցին Իմէր հսկային. նրա արխնից կազմեցին ծով ու գետերը, նրա մարմնից՝ ցամաք երկիրը, նրա սակրներից լեռները, նրա ատամներից՝ ժայռերը, նրա մազերից՝ բոյսերը, նրա գանկից՝ երկնակամարը, նրա ըղեղից՝ ամպերը, նրա պլպլան աչքերից էլ՝ աստղերը:

VI.

Նրանք աշխարհի աստուածներն եղան. նրանք ամուսնացան այն աղջիկներին հետ՝ որ Իմէր հսկայի ցեղիցն էին:

Նոր հսկան ունեցաւ մի աղջիկ. Գիշերն էր դա, այս աղջիկը ամուսնացաւ աստուածազարմ Տակլինկէրի հետ, և ծնաւ Օրը:

VII.

Այն ժամանակ Ուրն ատաւ Գիշերն և Օրը և նրանց գետեղեց երկնքում. նրանց տուեց երկու նժոյգ, երկու կառք, որպէսզի միմեանց ետևից ման գան աշխարհի շուրջը

Ամենից ատաջ եկաւ Գիշերը՝ նստած իր Ջիւնարաշ երիվարի վերայ:

VIII.

Ամէն առաւօտ Ջիւնարաշը՝ իր շրջանն աւարտելիս՝ ստոգում է երկիրը՝ իր սանձից հոսող փրփուրովը:

Օրն էլ կը գայ նստած մի երիվարի վերայ՝ որ կոչուում է Լուսաբաշ. նրա հրեղէն մազերն են որ լուսաւորում են երկիրն և երկինքը:

Գրեց Սեմուել Սիկֆուզոն Շվեաացի

ՋԻՆՈՐԻ ՄԵՆԸ

ԺԳ.

Դանիմարքացիները, միջին դարում, առեկին ի-
րանց աշուղները, որոնց Սֆալս էին կոչում:

Սրանց մէջ մի բացատիկ գիրք է գրաւում Ռեց-
կար Լոսպրոֆ, Դանիմարքայի թագաւորը:

Մէջ ենք բերում նրա մի փոքր երգը, իր մահ-
ուան վերայ գրուած, երբ մեռաւ Անգլիայում մի բան-
տում իժերով լցուած:

ԶԻՆԻՈՐԻ ՄԱՅԸ

I

Պատերազմեցանք սրերով:

Դանիմարքայի որդիքներ, զարթեցրէք պատե-
րազմի աստուածը. զարթեցրէք նրան ձեր պողպատե
զէնքերով:

Դուք չգիտէք իմ չարչարանքները, դուք չգիտէք
թէ որպէս կաշկանդուած եմ օձերից:

Ես իմ որդիներիս մի այնպիսի մայր եմ տուել,
որ գիւցազներ է ընծայում աշխարհիս: Զ

II.

Պատերազմեցանք սրերով:

Մահս ահա մօտենում է, իժերը պինդ սեղմում
են ինձ. օձը բնակարան է հաստատել սրտումս:

Յուսով եմ որ վիտարի բարկութիւնը պիտի
ծանրանայ էլլիսի վրայ. կատաղութեամբ պիտի վառ-
ուին իմ որդիքները, քերթ լսեն իրանց հօր մահը, նը-
րանց երիտասարդ արիւնը պիտի չգաղաբուի ետալուց
մինչև նրանք իմ մահուան վրէժը չլուծեն:

III.

Պատերազմեցանք սրերով.

Յիսուսն և մի անգամ իմ որդիներին պատերազմի
եմ տարել:

Ես չէի կարծում որ ինձանից զօրաւոր մարդ կա-
րող է գանուել աշխարհում:

Ո՛չ. ամենեին չեմ ցաւում իմ մահուան վերայ:
Ահա աստուածուհիները, Ոտինոսից ուղարկուած, գա-
լիս են դէպ ինձ:

Ուրախ սրտով կը գնամ (երկնքում) պատրաստ-
ուած գանոյքների վերայ բազմելու, և գարեջուր խմե-
լու՝ աստուածների հետ:

Իմ կեանքի ժամերը հասել են իրանց ափունքին:
Ծրձաղկոտ երեսներով՝ ահա մեռնում եմ ես:

Գրեց Ռեհկուս Լօսրօֆ Դանիմարքացի

ԲՈՂԵՄՆԵՐԻ ՔԱՅԼԵՐԳ

ԺԴ.

Բո՛հեմգացիներն էլ ունեցել են իրանց ազգային
բանաստեղծութիւնը:

Իբրև նմոյշ, ներկայացնում ենք այստեղ՝ նրանց
պատերազմի բայերգը:

ԲՈՂԵՄՆԵՐԻ ՔԱՅԼԵՐԳԸ

I.

Լուսաշողշող արեգակ, ո՞վ հրեղէն աշխարհ, ո՞վ
մեր սիրելին, ինչո՞ւ այդքան դիւրութեամբ նայում ես
մեզ:

Ինչո՞ւ ուղարկում ես մեզ՝ ջախջախուած Բո՛հեմ-
ներիս՝ աժգոյն ճառագայթներ: Ասա մեզ, ո՞ւր է գնա-
ցել մեր իշխանը. ասա մեզ, ո՞ւր են մեր բանակները:

II.

Նա խոյս է տուել թագնուել Ողիւնոյի պալատում:
Ո՞վ զժբաղդ և որբ աշխարհ, ո՞վ պիտի փրկէ
քեզ.—գո՛ւ ինքնդ:

Նայիր. մօտենում են թշնամիների գունդերը:
Ո՞րքան երկար է նրանց գիծը. բազմութեամբ իջնում
են լեռների կրճերի միջից և յարձակում մեր հովիտ-
ների վերայ:

III.

Դժբանդդ ժողովուրդ. պիտի բռնադատուին նրանց տալ քո ոսկին, քո արծաթը, քո ամէն ինչը. քո և քո նախահայրերի ոգորմելի խրճիթները՝ պիտի մատնուին հրդեհի նրանց զինւորներից:

Այն նրանք գերում են մեր ոսկին, մեր արծաթը. այրում են մեր բնակարաններին:

Նրանք փախուստի են բռնադատում մեր զօրքերին և ողորում են Դրոսգին:

IV.

Մի լար, մի լար, ով երկչոտ գիւղացի. շուտով կը տեսնես խոտերի աճիւն և կանաչանալը՝ Բոհեմիական դաշտերում, թշնամիներից կոխտուած: Մեր թուլացած բազուկները փութով կը կազդուբուին և մենք նրանց մէջ գոյնգոյն ծաղիկներ պիտի ժողովենք մեր զիւցազների գլուխները պսակելու համար: Նայիր, ահա ուռճանում են գարնան սերմերը: Առատութիւնը պիտի յաջորդէ, բազզը պիտի փոփոխուի:

V.

Նայիր: Պէնէշ ժողով է անում բոլոր ժողովրդի հետ՝ ինքն ժողովուրդը պիտի հալածի Սաքսոնիացիների:

Այն գունդը որ բարձր զղեակն է պահպանում՝ հեղեղօրէն վազում է անտառներում և դաշտերում, յառաջ գնում, սրերի տեղ՝ բահերով զինուած, և ահա պաշարում են թշնամուն: Նրանց մէջ առաջինը՝ Պենէշն է, Պենէշը:

VI.

Արշաւում են բոլորեքին կատաղութեամբ և ուժգին. աղաղակում են նրանք. «Վրէժ. վրէժ մեր երկիրը աւերողներից. վրէժ Սաքսոններից. վրէժ խնդրութիւն, վառուխր մեր զօրքերի մէջ: Վրէժ խնդրութիւն, բորբոքի ամէն մէկի սիրտը: Վրէժ խնդրութիւն փայլիւր ամէն մէկի աչքերում»:

VII.

Ներկու բանակներն էլ գոռում գոչում են ահաւոր սպառնալիքներով,

Խառնում են միմեանց հետ. բիրերը բիրերի հետ են բաղխում, նիզակները՝ նիզակների. մարմինների ընդհարումը պատառում է օդը՝ լսեցնելով մի անտառային ճայթում. բաղխող սրերը՝ փայլատակում են կայծակների նման:

VIII.

Ահաւոր աղաղակներ, սարսափեցնող ձայներ դը-
 դրում և վախեցնում են ամենի՛ր գաղաններին և թը-
 չուններին՝ խուլ և խաւար անտառներում: Չորի ար-
 ձագանքը բողբուսում է լեռների կատարներին և նորից
 գէպի երկիրը գալիս: Բիրերի և մեծ սրերի ձայները
 թւում են մահուան մի անուշի ներգաշնակութիւն:

IX.

Այսպէս երկու բանակները հաստատուն մնացին
 և անպարտելի. նրանց ոտները խրել գամուել են գե-
 նում: Պենէշ թռչում է մի ժայռի կատար և բարձրաց-
 նում իւր վիթխարի սուրը՝ իւր բանակի աջ թևի վե-
 րայ. բայց նա տկարացել էր. գէնքը դարձրեց գէպի
 ձախը, որ գեռ իր արգար ոյժը չէր կորցրել:

X.

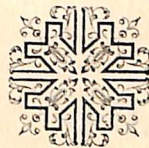
Նրա քաջ զօրականները մագլցում են և ժայռերի
 պատառուածքներից վեր բարձրանում. վիթխարի բա-
 րեր գլորում թշնամիների վերայ:

Լսեցէք:

Պատերազմի հրդեհը գեռ աւելի բորբոքում է:
 Մտիկ արէք գէպի գաշար: Հեծե՛մանքներ...

Այն, վիրաւորում, արիւնտուում, վախում են
 Կերմանացիք:

Արիւնյուայ գետին են տապալում: Մերն է յաղ-
 թութիւնը:

ՄԷՐՎԱՆԹԷՍ

ԺԵ.

Միկէլ տը Սերվանթէս տը Սասալէտրա ծնունդ է
1547-ին, և վախճանուել 1616-ին:

Սպանիացի էր նա. տեսնելով իր երկրում ասպի-
տական վէպերի առատութիւնն և նրանց գործած ա-
հագին ազդեցութիւնը, նրանց ոչնչացնելու գաղափարն
յղացաւ: Հէնց այս պատճառով գրեց իր երգիծարա-
նական գիւցագներգութիւնը՝ Դոն Բիտոթ վերնագրով:
Դա մի գիւղացի է, որ ասպետական վէպերի բնթերց-
մամբ խելագարած, գնում է ամէն տեղ քաջագործու-
թիւններ անելու:

Փիլիպպոս Գ. Սպանիացի թագաւորը՝ մի օր տե-
սաւ մի պատանու՝ որ բարձրածայն ծիծաղում էր:
«Կամ յիմար է դա, ասաց, կամ Դոն Բիտոթ է կար-
գում»: Պատանին՝ ձեռքումը Սէրվանթէսի գիրքն ունէր:
Այս գիրքը, որ վերջ գրաւ մի ամբողջ աշխարհի ծաղ-
րական գրականութեան, գաւեշտական գրքերով ամե-
նից աւել հուշակուածն է.

ԴՈՆ ԲԻՇՈԹ

Դոն Բիտոթ դը—լա Մանչի բնաւորութեանը՝ և
նրա գրագմունքների մասին:

Մանչի գիւղերից մէկի մէջ, շատ փոյթ շունիմ
նրա անունը յիշելու, սպրում էր, ոչ շատ յառաջ, այն
աղնուական մարգիկներից մէկը, որ ունեն մի հին նի-
զակ, մի ժանգոտած վահան, մի վտիտ երիվար, և մի
որսական շուն:

Մի խաշած միս, աւելի յաճախ կովից՝ քան ոչ-
խարից, երեկոյեան էլ մի քիչ քացախոտ կերակուր,
շարաթ օրերը ձուածեղ, ուրբաթ օրերը՝ սոսյ, և կիւ-
րակի օրերն էլ մի քանի աղանի աւելի, սպառում էին
նրա եկամտի երեք քառորդ մասը: Մնացեալը՝ վճա-
րում էր իր՝ բարակ կտաւից շինուած տառատոկը,
թաւշեայ տարազը, և հողաթափները՝ որ տօնական օ-
րերը նոյնպէս թաւշեայ էին, և թանձր կտաւէ հագու-
սւր՝ լուր օրերի համար:

Իր տանը կային մի տանտիկին՝ որ քառասունը
անցել էր, մի եղբօր—աղջիկ, որ գեռ քսան տարեկան

չէ եղել, և մի ծառայ, որ ծառայում էր տանը, ախո-
ռի մէջ, աշխատում էր և արտում և կտրում էր որթի
ճղերին:

Մեր ազնուական մարդու տարիքը համարեա մօ-
տեցել էր յիսունի:

Նա ուժով էր, կորովի, չոր մարմնով, վտիա կեր-
պարանքով, առաւօտները վաղ զարթնող և մեծ որսորդ:

Կարծում է որ ունէր իբր մականուն՝ Ֆոկզադա-
կամ Քոկզադա: Պատմագիրները չեն համաձայնում
այս մասին: Ինչ որ աւելի հաւանական է թւում, սա
է որ նա կոչւում էր Ֆոխիզադա: Շատ փոյթ չանենք
զբա մասին, բաւական է որ դէպքերը ստոյգ լինին:

*

Երբ մեր ազնուական մարդը անգործ լինէր, այս-
ինքն է՝ օրուան երեք քառորդ մասը, նա զբաղում
էր կարգալով ասպետութեան վրայ խօսող գրքերին
այնքան հաճոյքով և զմայլմունքով, որ այնուհետև որ-
սորդութիւնը՝ և տնական գործերին մոռացաւ:

Իր այս եռանդը այնքան աճեցաւ, որ նա վաճա-
ռեց իր կայրածներ ի մի մասը և կանգնեց մի գրա-
դարան կազմուած այնպիսի գրքերից, որոնց մէջ ա-
մենից աւելի սիրում էր մեծահոջակ Ֆէլիսեան զը
Սիլլուայի երկերն:

Այդ հեշտ և յստակ արծակը, որ գրեթէ միշտ
գուրկ է մի սր և է մտքից, իրան գարմանալի էր թը-

ւում, մանաւանդ այնքան գողտրիկ նամակների մէջ՝
ուր սիրականները իրանք իրանց բացատրում են այս-
պէս.

«Պատճառը այն անպատճառարանութեան, որին
պատճառում էք իմ պատճառարանելու կարողու-
թեանը, այնքան տկարացնում է իմ խելքը, որ պատ-
ճառ ունիմ զանգատուելու՝ ձեր գեղեցկութեան մա-
սին»:

Սօսելու այս բնական եղանակը շատ հաճոյ էր
անցնում մեր ազնուական մարդուն:

Միայն բարկանում էր ինքնիրայ դէմ, որ չէր
կարող գուշակել այդ խօսքերի միտքը, և տանջում
էր՝ հասկանալու համար այն՝ ինչ որ ինքն Արիստո-
տէլէս կարող չպիտի լինէր հասկանալու:

Նա չէր դադարում զարմանալուց՝ Դոն Բեկիանի-
սի տուած և ընդունած հրաշալի վերքերին վերայ. սր-
բան էլ վերարոյժները ճարտար լինէին, թւում էր ի-
բան՝ որ տարօրինակ սպիններ պէտք է մնային նրան-
ցից: Բայց ամէն ինչ ներելի էր հեղինակին. այն ան-
վերջանալի արկածին համար, որին խոստանում է
պատմել իր գրքի վերջը:

Շատ անգամ, մեր ազնուական մարդը փորձու-
թիւն էր զգում գրիչն առնելու և աւարտելու այս գե-
ղեցիկ գլուխ գործոցը.— նրան ժամանակը պակասեց:

Յաճախ նա վէճ ու կոխ էր անում գիւղի քահա-

նային հետ, որ կրթուած մարդ էր և մի աստիճան ունէր Սիկէնսի մէջ, թէ որքան գեղեցիկ էր կամ ոչ Փարմրեկն՝ Ս. Անկլլորքու և Ամասի սր Գոլ:

Վարպետ Նիկոլան, նոյն գեղին սափերիչը, ինքզինքը յայտնի կուսակից էր յայտարարել Արեգակի ասպետին, և նրանից յետոյ նախամեծարում էր Գոն Գալառին, Սմագիսի եղբորը, որովհետև, ասում էր, սա բաւական հանգուրժելի մարդ է, և միշտ չէ լալիս, իր լալկան եղբորը նման:

Վերջապէս, մեր ազնուականը, միայն այս գաղափարներով զբաղուած, իր օրերին և գիշերներին անցնում էր նրանց վերայ որոճալով:

Այս անընդհատ ընթերցմունքն և քնի պակասը՝ նրա ուղեղը ցամաքեցրին. նա խելքը կորցրեց:

Նրա խեղճ գլուխը այնուհետ լի էր միայն կախարգութիւններով, պատերազմներով, մենամարտութեան հրաւերներով, տանջանքներով, և բոլոր այն յիմարութիւններով՝ որոնց հանդիպել էր այս գրքերում:

Նա մի ո՛ր և է փոքր տարակոյս անգամ չունէր այս պատմութիւնների ստուգութեան մասին, և ասում էր լրջօրէն թէ՛ Սիտ Ռուի Տիագ մի լաւ ասպետ էր եղել, բայց չէր կարելի նրան համեմատել Յոանդուն—Սրի ասպետին հետ, որ մի հարուածով, երկու հսկաներին ճեղքում էր մէջտեղից:

Նոյնպէս շատ մեծ համարմունք ունէր Բէնար տը Պարփիօյի վերայ, որ յաղթեց դիւթուած Ռոլանտին, որպէս Հերսկլէս Անտէայի:

Մեծն Մորգանտը նրան անհաճոյ չէր թւում. նա համարում էր բաւականի լաւ կրթուած՝ մի հսկայի

համար: Բայց իր սիրելին, իր սրտի հատուրը, էր Ռընօ տը Մոնաարան, մանաւանդ երբ նրան անհունւմ էր գղեակից դուրս գալիս, որպէսզի գնայ ազգերներին թալանելու:

Այնքան սիրում էր այս հերոսին, որ պատրաստ էր տալու իր տանախիլինը, իբ եղբօր աղջիկն էլ վրայ տալ, որպէսզի կարենար հաճոյքն ունենալ՝ մատնիչ կանըլոնի ականջները քարշելու:

*

Շուտով նրա մտքի մէջ ծագեց ամենից անսովոր գաղափարը, որ եղած լինի աշխարհում:

Նա երևակայեց թէ ոչինչ այնքան գեղեցիկ, այնքան պատուաւոր պիտի լինէր իրանց համար, առիթ օգտակար իր հայրենեաց, որպէս յարութիւն տալը՝ թափառական ասպետութեան, հեծնել ձին, գլխուել բազդախնդիր ասպետների նման, արկածներ պտրել, յանցաւորներին պատժել, բոլոր անիրաւութիւնների առաջն առնել:

Սեղճ մարդը արդէն իսկ կարծում էր որ իր քաջութեամբ՝ Տրապիզոնի կայսրութեան աշխարհական եղած լինի:

Այս յոյսերով հարբեցած, վճռեց իսկոյն գործի սկսել:

Առաջին գործը եղաւ՝ գնալ պտրել հին գէնքեր, ժանգով ծածկուած, որոնց ժառանգել էր իր հաւու հաւից և թողուած ֆնացել էին մի անկիւնում:

Նա նրանց մաքրեց, շտկակեց, որքան կարողացաւ. բայց տրամութեամբ տեսաւ՝ որ սաղաւարտի մի մասը պակասում էր:

Իր ճարտարութիւնը՝ թերին լցրեց. այդ կէսը ամբողջացրեց ստուարաթղթով, և նրան յաջողուեց շինել մի բան որ նմանում էր սաղաւարտի: Յետոյ կամելով փորձել թէ զիմացկոնն է թէ ոչ, նրան իր բոլոր ուժով մի հարուած իջեցրեց. իսկոյն և եթ փրչացաւ՝ մի ամբողջ շաբաթուայ աշխատանքը:

Մի սաղաւարտի՝ խորտակուելու համար ցոյց տըւած այս չափազանց ընդունակութիւնը՝ նրան շատ հաճելի չանցաւ:

Նորից սկսեց աշխատել և այս անգամ նրա վերայ աւելացրեց երկաթեայ փոքրիկ կապեր, որ նրան մի քիչ աւելի ամրացրին: Գոհ էր իր արած գիւտին վերայ, և չցանկանալով նորից նրա տոկոսութիւնը փորձել, ինքն իրան համարեց այլևս լաւ սպառազինուած:

Մրանից յետոյ՝ նա գնաց իր երիվարը տեսնելու. և թէպէտ խեղճ անասունը ոչ այլ ինչ էր՝ բայց մի չոր կմախք, այնուամենայնիւ նրան աւելի ուժեղ թուեց քան Մեծն Ալեքսանդրի Բուցէֆալը՝ կամ Սիտի Բարիէսան:

Չորս օր մտածեց՝ թէ ինչ անուն պէտք է դնել իր երիվարին. նա շատ տագնապում էր. վասնզի, կամենալով աշխարհի մէջ աղմուկ հանել, ցանկանում էր որ այս անունը արտայայտէ այն՝ ինչ որ եղել էր նրժոյգը իր փառաւոր բաղդին հասնելուց առաջ: Յետ ընդունելու, մերժելու, փոխելու շատ անուններ, նա

յանգեցաւ Ռոսսիցանի անուան, մեծահնչիւն, գեղեցիկ, մեծ, նշանակալից անուն:

Նա այնքան գոհ եղաւ՝ իր երիվարին համար այսքան փառաւոր անուն գտած լինելուն համար, որ վճռեց մի անուն ալ ինքն իրան համար գտնել:

Այս աշխատանքը տևեց ութ օր: Վերջապէս ինքնիրան անուանեց Դոն Գիշոթ:

Բայց, միաքը բերելով՝ որ Աւատիսը գոհ չէր եղել անուանելով ինքնիրան միայն Ամասիս և թէ նրա վերայ աւելացրել էր Սօլ (Ֆրանսա) իւր հայրենիքի անունը, նա կամեցաւ այնուհետ կոչուել Դոն Գիշոթ տը լա Մանշ (Մանչեսթր), որպէսզի իր հայրենիքն էլ իր փառքերին մասնակից անէ:

Փոքր բան չէր, ի հարկէ, ունենալ զէնքեր, մի կէս-սաղաւարտ, ստուարաթղթէ շինուած, մի նժոյգ արդէն իսկ հոչակուած, և մի էլ անուն ինքնիրայ համար: Բայց ամենից հարկաւոր բանը՝ զեռ պակասում էր.— մի տիկին՝ որուն նուիրէր իր ծառայութիւններին:

Որովհետև տիկին չունեցող ասպետը ոչ այլ ինչ է, բայց մի ծառ, զուրկ պտղից, տերևից, մի տեսակ մարմին, զուրկ հոգուց:

«Եթէ իմ մեղքերիս համար, ասում էր նա, կամ մանաւանդ իմ երջանկութեան համար, մի հսկայի հետ չափուեմ, ինչ որ պատահում է ամէն օր, և առաջին հարուածով նրան տապալեմ, մարմինը երկու մասի ձեղքեմ, կամ վերջապէս նրան ստիպեմ անձնատուր լինելու, ինձ սրբան մեծ հաճոյք պիտի լինի նրան յուղարկելը իմ տիկնոջ մօտ, որպէսզի նրան Երկա-

յանալով, նրա առջև ծնկի գայ և ասի մի խոնարհ ձայնով.

«Տիկին, դուք այստեղ տեսնում էք Քարաքու-
լիամբրո հսկային, Մալինարանիա կղզու թագաւորին: Հոչակաւոր ասպետը, որին՝ համբաւը չէ կարող բաւա-
կանի գովել, Դոն Քիչոթ դը լա Մանչ, մենամարտով
ինձ յաղթեց և հրամայեց գալ Նորին Մեծութեան սո-
քը, որպէսզի իմ բաղբը վճռէք»:

Ահ, սրբան գոճ եղաւ մեր զիւցազնը, երբ այս
ձառը արտասանեց, և սրբան աւելի՛ երբ իր տիկնոջ
անունն էլ գաւա:

Ոչ շատ հեռի գտնոււմ էր մի գեղջկուհի, բաւա-
կանի սիրուն, նրան իր սիրականը անուանեց:

Նա կոչոււմ էր՝ Ալտոնգա Լորէնցո: Բայց՝ կամե-
նալով նրան տալ մի այնպիսի անուն՝ որ իշխանուհու
յարմար լինէր, նրան անուանեց. Տիւլսինե դի. Քոբոգո:

Նա բնակոււմ էր Քոբոգո գիւղում:

Այս անունը, որի համար այնքան աշխատութիւն
կրեց, նրան երեւաց այնքան ներդաշնակ, այնքան
նշանակալից՝ որքան բոլոր միւս անունները՝ որոնց
հնարել էր:

Գրեց Սերվանթես Սպանիացի

Հ Ո Մ Ե Ր Ո Ս

ԺԶ.

Հոմերոս, յոյն բանաստեղծներից մեծագոյնն և ամենահռչակաւորը ծնուել է հաւանօրէն Չմիւռնիա քաղաքում, Քրիստոսից հազար տարի առաջ, թէպէտ նրա ծննդեան ստույգ թուականն անյայտ է: Նա գրել է երկու գիւցագներգութիւն՝ Իլիական և Ոդիսական:

Իլիականում իր գիւցագն է Աքիլլէս, որ պաշտօնում է Տրոյի քաղաքը, և սպանում իր ախոյեանը, Տրոյացիների հերոսը, Հեկտորը: Մարդիկներից բացի, աստուածներն էլ երկու խմբի են բաժանուած. մի մասը պաշտպանում է Տրոյացիներին, միւսը՝ Աքիլլէսի գորքերին: Տեսարանը՝ մերթ երկրումն է, մերթ երկնքում. Արամազդ հազիւ կարող կը լինի սպանալիքներով կարգի բերել իր աստուածներին, որոնք իր կամքի հակառակ, պատերազմի կերպարանքն են փոփոխում: Շատ նշանաւոր է Իլիականի մէջ Տրոյացիների հերոսին, Հեկտորի, պատերազմելու համար քաղաքից դուրս գնալը, հրաժեշտ տալով իր ամուսնուն, Անդրոմաքէի, որ իր երեխայն գրկում, խնդրում է նրանից՝ զգոյշ կենալ, կռուել պարիսպներում և չհեռանալ:

Ոդիսականի գլխաւոր և ամենից շեշտուած անձնաւորութիւնն է Ոդիսէս, որ Տրոյիայի պաշարումից յետոյ, նաւով յետ դառնալիս, մոլորուելով ճանապարհից, շատ ուշ հասնում է Իթակէ կղզին, իր թագաւորութեան տեղը, ուր գտնում է իր տունը՝ թշնամիների մասնուած:

Իլիականի և Ոդիսականի գեղեցիկ և գրաբար լեզուով թարգմանութիւններին կարելի է ստանալ Վենետիկից, որի վարդապետներից մին, շ Արսէն Բագրատունի, անմահացել է իբրև անհամեմատ թարգմանիչ Հոմերոսի:

ՀԵԿՏՈՐԻ ՀՐԱԺԵՅՏԸ

Երբ անցնելով մեծ քաղաքից, Հեկտոր հասաւ արևմտեան դրան առաջ,
Ուսկից նա պէտք էր դուրս գալ քաղաքից զէպլի դաշտը,
Իր բազմօժիտ ամուսինը փութաց, ընդառաջ եկաւ նրան...
Միասին գալիս էր և իր աղախինը՝
Գրկած Հեկտորի փոքրիկ երեխայն՝ որ գեռ կարող չէր խօսելու,
Հեկտորի երեխայն, որ սիրելի էր ու շնորհալի՝ որպէս մի աստղ...
Հեկտոր, նայելով իր որդուն, ժպտեցաւ լութեամբ.
Անդրոմաքէ, նրա մօտ կանգնած, արտասոււմ էր:
Իր ձեռքը դրաւ Հեկտորի ձեռների մէջ, նրա անունը տուեց, և այսպէս խօսեց.
«Ո՛վ հերոս, քո հոգին քեզ կորստեան պիտի տանի.
Դու չես գլխայ այդ փոքրիկ երեխային վերայ, իմ վերայ որ անքան կանուխ այրի պիտի մնամ քեզանից.

Որովհետեւ բոլոր Աքայեցիք միասին քո վերայ պիտի
 յարձակուին,
 Պիտի սպանեն քեզ: Եթէ ես զուրկ փնամ քեզանից
 Լաւագոյն է որ հողի տակ մտնեմ. որովհետեւ եթէ զու
 մեռնիս,
 Ինձ համար այնուհետ չկայ միտիթարութիւն, այլ ցա-
 ւեր միայն:

Որովհետեւ ոչ հայր ունիմ ես և ոչ մայր.
 Իմ հօրը սպանեց աստուածներից սերած Աքիլէսը...
 Եօթը հարազատ եղբայրներ ունէի նրա սպարանքում,
 Ամէնքն էլ մի օրուայ մէջ գերեզման իջան...
 Իմ մօրն էլ սպանեց իմ հօրը տանը Արտեմիս, որ-
 սորդ աստուածուհին...
 Բայց զու ես, սով Հեկտոր, իմ հայրը, իմ սիրելի մայ-
 րը,
 Իմ հարազատ եղբայրը, իմ պաշտելի ամուսինը:

Ե՛կ, սղորմէ, անի, կանց այս բերդում,
 Մի թողուր որ քո որդեակը որք գառնայ, և ես էլ
 այրի...»:
 Պատասխան տուեց մեծն Հեկտորը, ճօճելով իր սաղա-
 ւարտը.
 «Ես ինքս էլ, սով կին, մտածում եմ այդ բոլորը,
 Բայց ամաչում եմ վատարար պատերազմից հեռանա-
 լուց,
 Ամաչում եմ Տրոյացիներից, և նրանց երկայնազգեստ
 կանանցից:

Այդ բանը ինձ թոյլ չէ տալիս և իմ սիրտը, որովհետեւ
 ես սովորել եմ միշտ քաջ լինել,
 Դիւցազն Տրոյացիների գլուխն անցնել և կուռել
 Իմ հայրենեաց և իմ անձի փառքին համար.
 Իմ միտքը և իմ սիրտը ինձ ասում են,
 Որ կը գայ մի օր՝ ուր պիտի կորչի սուրբ Տրոյիան,
 Պրիամոս թագաւորը և Պրիամոսի տիգաւոր ժողովուր-
 դըն էլ միասին:
 Բայց ես այնքան փոյթ չեմ անի Տրոյացիների մօ-
 տալուտ ցաւերի վերայ,
 Ոչ էլ Հեկտրէի, ոչ էլ Պրիամոսի վերայ,
 Ոչ էլ իմ հարազատ, բազմաթիւ և զօրաւոր եղբայր-
 ների վերայ,
 Որ թշնամիներից սպանուած՝ պիտի թաւալուին փո-
 շու մէջ,
 Որպէս քո վերայ... թերևս զբան հագուած Աքայեցիներ-
 ից մին,
 Ազատութեանդ արեւը հանդցնելով, քեզ գերի տանի:
 Թերևս գնաս Արգոս, և ուրիշի կնոջ համար սկսես
 բանուածքներ գործել,
 Կամ ջուր կրես՝ Միսսէի կամ Հիպերի աղբիւրից,
 Եւ չարաչար տագնապ ու նեղութիւն կրես գառն հարկի
 մէջ գտնուելով.
 Թերևս մին՝ քեզ տեսնելով արատուելիս՝ ասէ.
 Հօ, գա Հեկտորի կինն է, այն մարդու կինը, որ Տրո-
 յիայի պատերազմի ժամանակ,
 Լաւ ձի հեծնուլ Տրոյացիների մէջ՝ ամենից քաջ ուղ-
 միկն էր:

Այսպէս պիտի ասէ մին, և նորից պիտի ցաւիս,
 Որ այդպիսի մի մարդու համար՝ գերութեան ևս մատ-
 նուելի.
 Լաւագոյն է որ հողի մի կոյտ, մի գերեզման ինձ
 ծածկէ:

Քան տեսնեմ քո ճիշը, քո արտասուքն և անարգանքը»:

Այսպէս խօսեց Հեկտոր և իր անեղ բազուկներն երկա-
 րեց գէպի որդին,
 Իսկ երեխան իւր դայեկի գեղեցիկ ծոցին մէջ ապա-
 ւինելով՝

Ճիշ բարձրացրեց ու խոնարհեց, իր հօրը կերպարան-
 քից զարհուրած,

Վախենալով պղնձից և ձիու մտղերով զարգարուած
 սաղաւարտից,

Տեսնելով նրա ճօճելը՝ սարսափելի կերպով:

Սիրելի հայրը և մեծարելի մայրը՝ ժպտեցան տղու
 արածին վերայ:

Իսկոյն ևեթ անեղ Հեկտորը գլխից վերցրեց փայլփլուն
 սաղաւարտը,

Եւ նրան վայր գրաւ գեանի վերայ.

Եւ գեղեցիկ երեխայն իր ձեռքերին մէջ առնելով և
 համբուրելով,

Այս աղօթքը ուղղեց Արամազդին, և այլ աստուած-
 ներին.

«Ո՛ւ Արամազդ և դուք, այլ աստուածներ, թող իմ
 որդեակն էլ

ինձ նման լինի հոշակաւոր Տրոփացիների մէջ.

Նոյնպէս պօրաւոր լինի Տրոյիայի մէջ, և նոյնպէս բաջ.

Երանի, եթէ նոյն իսկ ասէին. սա իր հօրից էլ քաջ է,
 Եբբ դառնայ պատերազմից և բերէ արիւնոտ աւարներ,
 Սպանելով իր թշնամուն և ուրախացնելով իր մօր
 սիրտը»:

Այսպէս խօսեց իր ամուսնուն և երեխայն՝ իր սիրե-
 լուն տուաւ:

Նա ընդունեց տղան իր քաղցրաբոյր գրկի մէջ՝
 Ուրախութիւնից արտասուելով: Հեկտոր գորովեցաւ
 այդ տեսնելով,

Փայփայեց ձեռքով իր կնոջը, նրա անունը տուեց և
 ասաց.

«Նազելին, թող քո սիրտը անքան չտխրի ինձ համար,
 Ոչ ոք կարող է ինձ գերեզման իջեցնել՝ եթէ ճակա-
 տագիրը դեռ այդ չէ (ձեռն),

Իսկ եթէ նա միանգամ վճռեց, ոչ վատասիրտը, ոչ էլ
 քաջը՝

Չեն կարող խոյս տալ նրանից:
 Բայց դու քո տունը գնա, գործերիդ զբաղուէ,

Իլիկիդ, ասեղիդ, և հրամայէ աղախիններիդ
 Իրանց գործերին ուշ դնել. իսկ

Տրոյիայի մէջ ծնած բոլոր այլ մարդիկները՝
 Պէտք է պատերազմի վերայ մտածեն. ևս մանաւանդ»:

Այսպէս խօսեց անկէ Հեկտորը. գլխին գրաւ ձիու մա-
 գերով զարդարուած սաղաւարտը.
 Իսկ սիրելի կինը գիմեց զէպի իր տունը,
 Ստէպ ստէպ ետ նայելով, և ջերմ արտասուքներ թա-
 փելով:

Գրեց Հովհանն Յոյն

Վ Ի Ր Գ Ի Լ Ի Ո Ս

ԺԷ.

Վերգրիլիսս, հոգովայեցի բանաստեղծներից ամենամեծը, Հոովմի Հոմերոսը, ծնուել է Մանդուայի մօտ 70 տարի Քրիստոսից առաջ. վախճանուել է 19 տարի Քրիստոսից առաջ:

Նա ապրում էր Փոքոստոսի կայսերութեան ժամանակ, երբ բոլոր աշխարհ հպատակուում էր Հոովմայեցիներին, որ իրանց զօրութեան, գրականութեան, քաղաքակրթութեան և շոայլութեան գագաթնակէտն էին հասել:

Վերգրիլիսս գրել է մի դիւցազներգութիւն Ենեակասն, որի հերոսն է կործանուող Տրոյիայից փախած՝ Հոովմայեցիների նախահայր Ենէասը. Մուսկակասն, որի մէջ նա երգել է Մշակի քաղցը կեանքն և նրա արուեստը, և Հովլերգութիւններ, որոնց մէջ նա խօսեցնում է հովիւներին, գովարանում բնութեան գեղեցկութիւններին և խաղաղ անպաճոյճ կեանքը:

Որքան Հոմերոս բարձր է նկատուում իր հանձարով, վառ երեակայութեամբ, նոյնքան էլ Վերգրիլիսսը՝ իր նուրբ ճաշակով, քնքոյշ զգացմունքներով:

Նապոլիի մօտ դեռ ցոյց են տալիս մեծ բանաստեղծի գերեզմանը, որ ուխտատեղի է դարձել:

Հ. Արսէն Բագրատունի, Վենետիկի Մխիթարեան, թարգմանել է զբարբար, Վերգրիլիսոսէ Ենեակասը, Մր շակակասը, հով Երգակասը:

Մենք առաջ ենք բերում Ենէակասի երկրորդ երգը: Ենէաս հասնում է Կարքեդոն. նրա Դիդոն թագուհին բռնազատում է Տրոյիայի կործանման նկարագրութիւնն անել և սա սկսում է.

«Հրամայում ես ինձ, ս՛վ թագուհի, անպատմելիցաւ նորոգել»:

Այս տողը առած է դարձել:

ՏՐՈՅԻԱՅԻ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄ

Լուսցին ամէնքը. երեսները զէպի նա դարձրած՝
(սպասում էին):

Այն ժամանակ, իր բարձր անկողնից, այսպէս սկսեց (խօսել) հայրն Ենէաս:

«Անպատմելի ցաւերին նորոգել հրամայում ես ինձ, ս՛վ թագուհի, թէ՛ սրպէս Դանայեցիները աւերեցին Տրոյիայի զօրութիւնը, և նրա ողբալի թագաւորութիւնը, ամենացաւալի բաներ, որոնց մասամբ աւհանատես եղայ, մեծ մասամբ էլ գործակից:

Միյրմիդոնների, Դոլոփների, կամ անգութ Ոգիսեսի սր զինուորը կարող պիտի լինէր իր արտասուքը զսպելու, եթէ այս զէպքերի պատմութիւնը լսէր:

Բայց անա խոնաւ գիշերը գահավիժուում է երկնից, և թօթափուող աստղերը՝ յորդորում են քնել, ստեղծանք քանի որ այդքան փափագ ունիս մեր աղէտներին ճանաչելու, և Տրոյիայի գերագոյն տառապանքը լսելու համառօտ, թէպէտ հոգիս նրա յիշատակից անգամ սարսափում է, և ցաւից զժկամակում, կը սկսեմ:

*

«Դանայեցի գօրավարները, պատերազմից խորտակուած, ճակատագրից ետ մղուած, յետ անքան երկար տարիների քանդակում են մի երիվար,— լեռան չափ մեծ.— Պալլասի աստուածային արուեստով: Նրան կողեր են տալիս՝ կտրուած եղևնափայտից: Կեղծում են՝ իրր այն թէ վերագարձին համար մի ուխտ պիտի կատարեն: Այս լուրը տարածուած է:

Վիճակահանութեամբ ընտրուած են ոսղմիկներ, և նրանց թաքցնում (երիվարի) կոյր կողերի մէջ, և մինչև խորը զինուած ոսղմիկներով լցնում են՝ նրա անաղին քարայրները և որովայնը:

*

Տրոյիայի հանդէպ կայ Տենեդոս, մի շատ հըռչակուած կղզի, ինչքերով ձօխ, երբ Պրիամոսի թագաւորութիւնը տևում էր: Այժմ նա մի ծոց է միայն՝ և մի նաւահանգիստ որ շատ ապահով չէ նաւերի համար:

Այնտեղ փոխադրուած՝ նրանք ծածկուած են՝ ամայի ծովեղբերքին վերայ: Մենք (Տրոյացիքս) նրանց համարում էինք հեռացած, և հողմի օգնութեամբ հասած Միկէնք:

Արդ բոլոր Տեկրիա (Տրոյիա) թողնում է երկարա-

տև սուգը, դռները բացուած են, ամենքը փափագում են գնալ, տեսնել Դորիացիների բանակատեղին, և անպատ վայրերն, և լքուած ծովափը:

Այստեղ Դորիաների գունդը, այստեղ անգութ Աքիլլէսը կանգնել էր իր վրանը, այստեղ էր նաւատորմի համար սահմանուած տեղը. այնտեղ սովորել էին ճակատ առ ճակատ պատերազմել:

Մի մասը ամշած դիտում է՝ կոյս Մինէրվային նուիրուած նենգաւոր պարգևը, և զարմանում են՝ երիվարի մեծութեան վերայ. և նախ Թէյմիդէս յորդորում է երիվարը պարիսպներից ներս մտցնել, զետեղել նրան միջնաբերդում. (նա այսպէս խօսեց) կամ նենգութեամբ, կամ որովհետև Տրոյիայի ճակատագրը այս էր կամենում:

Բայց Քափիյս և նրանք որոնց միտքը աւելի լազատել կարող էր, խորհուրդ են տալիս, ծով գցել Յոյների լարած դարանը, կամ կրակ դնել նրա տակը և այրել, կամ պատառել և քննել (երիվարի) որովայնի փորուածքներին:

Տարտամ ամբոխը բաժանուած է այլևայլ կարծիքների:

*

Այն ժամանակ Լասքոն, ամէնքի մէջ առաջինը, մի մեծ գնդի հետ, գայրացած վազում է միջնաբերդի գագաթից, և հեռուից աղաղակում.

«Ո՛վ դժբաղդ քաղաքացիներ, որքան մեծ է ձեր յիմարութիւնը: Կարծում էք դուք որ թշնամիները գնացած լինին, կամ կարծում էք որ Յոյներից տըրուած մի ընծայ՝ նենգութիւնից դերծ լինի: Ա՛յդ քան գիտէք Ոգիսևսին ճանաչել:

Կամ Աքայեցիք են ծածկուել այդ փայտի ներքե, կամ այս մեքենայն յօրինուած է մեր պարիսպներին կործանելու համար, մեր աները դիտելու, կամ քաղաքին տիրելու, կամ մի խարէութիւն կայ ծածկուած: Ո՛վ Տեկրեայ որդիքներ, մի վստահէք այս երիվարի վերայ: Որպէս էլ լինի, ես վախենում եմ Յոյներից, նոյն իսկ երբ նրանք ինձ մի ընծայ են բերում: Այսպէս խօսելով՝ նա ուժգին բռնութեամբ մի մեծ նիզակ արձակեց անասունի կողին և որովայնի վերայ, որ կորած և էին յօրինուած: Նիզակը գողգողալով կանգ առաւ, և որովայնը ցնցուելով, փորուած անձանները հնչեցին, և մի արձագանք արձակեցին: Եւ եթէ աստուածների վճիռները, և մեր միտքը ձախող չլինէին, նա մեզ պիտի մղէր երկաթով աւերելու Արգիացիների դարանը, և դու այժմ, ս՛վ Տրոյիա, կանգուն պիտի լինէիր, դու այժմ էլ գոյութիւն պիտի ունենայիր, ս՛վ բարձր զգեակ Պրիամոսի:

Բայց ահա Դարդանիացի հովիւները սուր ազակներ են բարձրացնում, և տանում իրանց թագաւորին մի տղամարդ, որի ձեռները կապուել էին թիկունքի վերայ, մի անծանօթ մարդ, որ նրանց հանդիպել էր պատահարար, որպէսզի օգնէ (նենգաւոր գործի յաջողութեանը), և բանայ Տրոյեան՝ Աքայեցիների առաջ. քաջասիրտ և պատրաստ կամ նենգութիւններ

իզլուխ հանելու, և կամ անխուսափելի մահուան զոհ գնալու.

Ամէն կողմից, նրան տեսնելու փափագով, Տրոյիայի տղամարդիկ վազում, շրջապատում են նրան, և մրցում են իրար հետ գերին ծաղր անելու մէջ:

*

Լսիր այժմ Յոյների նենգութիւնները, և սովորիր ճանաչել նրանց բոլորին, միայն մէկ ոճիրը իմանալով:

Որովհետեւ երբ նա կանգնեց բոլոր նայուածքների մէջ տագնապած, անզէն՝ և տեսաւ իր շուրջ, Փոխզական ամբոխը.

«Ափսոս, ասաց նա, այժմ սր երկիր, սր ծովեր կարող են ինձ ընդունել. կամ ինձ զժբաղդիս՝ այլեւ ի՞նչ է մնում. որի համար՝ Յոյների մօտ չկայ մի ապաւէն, և դարձեալ Դարդանիացիք անգամ խնդրում են իմ տանջանքը և իմ արիւնը:

Այս ողբը փոխեց ամէնքին, և ամէն զայրոյթ խաղաղուեց:

Յորդորում ենք նրան ասել, թէ սր արիւնից է, և ի՞նչ (լրեր) է բերում, և թէ կարող ենք հաւատալ մի գերի մարդու:

Նա, վախից ազատելով, այսպէս խօսեց.

«Տէր արքայ, ես բոլոր ճշմարտութիւնը կ'ասեմ, թո՛ղ լինի ինձ, ինչ որ պիտի լինի:

Ես չեմ ուրանում որ ես ազգով Յոյն եմ. այս՝ ամենից առաջ (խոստովանում եմ), և եթէ բազմը Սինոնը դժբաղդ արաւ, կարող չէ կեղծաւոր և ստախոս անել նրան:

Եթէ երբէք, մէկի հետ խօսելիս, լսելու Բերեան Պարամեդիսի անունը, և իր հռչակուած փառքը, որին սպանեցին Պեղատեանները անմեղին վերայ՝ կեղծ մատնութիւն կատարեցիք, և մի զլուելի զբարատութիւն անելով, որովհետեւ նա պատերազմը արգելուէ էր. այժմ նրանք արտաւում են լոյսից զբերուածին վերայ: Իմ խեղճ հայրը ինձ էլ պատերազմի ուղարկեց (պաշարման) առաջին տարիներում, որպէսզի ընկեր եմ Պարամեդեսի, որի ազգականներից էինք մենք: Երբ նա ողջատող էր և իր թագաւորութեան մէջ, և թագաւորների խորհրդին մէջ ոյժ ունէր, մենք, մենք էլ բաւականի պատիւ և անուն ունէինք. երբ նա նենգաւոր Ողիսեսի նախանձի հետեանքով (խօսում եմ ոչ անձանօթ գէպքերի մասին) նա երկրիս փերից հեռացաւ, տխրած, անցնում էի իմ կեանքը՝ սուգի և խաւարի մէջ, և գայրանում էի խորհելով իմ անմեղ բարեկամի անկման վերայ: Յիմարաբար՝ կարող չեղայ լուս մնալու. և խոստացայ նրա վրէժը հանել, եթէ զիպուածը ինձ մի որ և է պատմութիւն ընծայէր, եթէ կարող լինէի յաղթական դառնալ իմ Արգոս հայրենիքը, և իմ խօսքերով բորբոքում էի վայրագ ատելութիւններին: Այս եղաւ ինձ համար՝ չարիքի առաջին արատը. այս եղաւ պատճառ որ Ողիսես ինձ միշտ սկսեց սարսափեցնել՝ նոր զբարատութիւններով: Հէնց այդ ժամանակից սկսեց նա հակասական լրեր տարածել

ժողովրդի մէջ, և իր սճիրը գիտենալով, գէնք վերցնել (ինձ գէմ):

Եւ իրաւի, նա չգաղարեց, մինչև որ Քալքասի պաշտօնավարութեան ժամանակ... Բայց ինչի՞ իղոյր երկարեմ այս անհաճոյ պատմութիւններին, կամ ինչի՞ յապաղիմ: Եթէ դուք բոլոր Արայեցիներին էլ հաւատարապէս ձեզ թշնամի էք համարում, և ձեզ համար բաւական է գիտենալ այս՝ (որ ես Յոյն եմ) փութացէք ապու իմ պատուհասը: Իթակեցին էլ (Ողիսես) կամենում է աչդ և Ատրիդեանը պիտի գնեն իմ տանջանքը՝ մեծ գնով:

(Սինոն յետոյ պատմում է, որ աստուածները մի մարդագոհ են պահանջել Յոյն բանակից, և այդ բանը իրան վիճակուելով՝ փախել է Տրոյիս. իր մահը՝ յաղթութիւն պիտի ընծայէր յոյն բանակին: Հէնց այս պատճառով՝ Տրոյիացիք խնայում են Սինոնի, և ապա կամենում են գիտենալ՝ թէ ինչի շինուել է այդ երիվարը: Սինոն պատասխանում է, որ Յոյներ վերագարծել են իրանց հայրենիք, բայց նորից դառնալու և յանկարծ Տրոյիացիների վերայ յարձակուելու նենգաւոր դիտաւորութեամբ: Մինչրուան նրանցից մի պարզև է պահանջում, մի մեծ ուռէր. որ բանակի մէջ էլ գտնուի նա, եթէ անարատ մնայ, յաղթութեան պատճառ կը լինի. այս պատճառով Յոյները շինել են մի փայտաշէն երիվար, բայց անքան մեծ՝ որ Տրոյիացիք կարող չլինին՝ նրան իրանց քաղաքը փոխադրելու, և աստուածունու պաշտպանութիւնը ձեռք բերելու):

«Այս նենգաւոր պատմուածքը, Սինոնի այս պար-

սաւելի հեարագիտութիւնը՝ արժանի է լինում մեր վստահութեանը:

Կեղծ արտասուքներ, մի նենգ սուր մարդու խարդախ վարմունքը յաղթեցին այն ռազմիկներին՝ որոնց յաղթել չէին կարողայել ոչ Իրմեղէս Տիգրէի սրբին, ոչ եռանդուն Սքիւէսը, ոչ պաշարման տասը տարիները, ոչ էլ յունական հազար նաւեր:

*

Մի դէպք, աւելի մեծ, աւելի սարսափելի, ներկայանում է մեզ դժբաղդներիս, և խոռվում մեր սրբտերը, որ նրան չէին սպասում: Լաոքոն, որ բազդից ընտրուած էր քուրմ Նեպտոնի, զոհում էր մի վիթխարի ցուլ հանդիսական բաղինների առաջ:

Բայց ահա—սարսուռում եմ պատմելիս. երկու իժեր անասնման օղակներով, մեկնելով Տենեդոսից խոր և խաղաղ ջրի վրայ ընկողմանում են՝ և դիմում են՝ դէպի հանդիսակաց ծովափը:

Նրանց կրճերը շրջապատուած են ալիքներից, նրանց գլուխները իշխում են ջրերի վերայ. մարմինների մնացեալ մասը ետեից սողում է ջրերի վրայ, նրանց անասնման թիկունքից՝ կազմելով օղակների մի շարք:

Փրփրած ծովի վերայ՝ լսում է մի աղմուկ:

Եւ արդէն իսկ նրանք հասել էին ցամաք երկիր. նրանց աչքերը կարմրել էին բոցով և արիւնով. թըր-

թուուն լեզուներով՝ լզում էին իրանց կոկորդներն, և սուրոցներ արձակում:

Փախչում ենք ամէնքս՝ անարիւն գէմքերով. նըբանք, վստահ ընթացքով, մօտենում են Լաոքոնի, երկու իժերը, միանգամայն յարձակում են նրա երկու որդիքների վերայ, գրկում նրանց փոքր մարմիններին, նրանց իրար խառնում, և խածուածքներով պատառտում նրանց գժբազդ անդամներին: Լաոքոն գալիս էր՝ նետերով զինուած, և վազելով օգնութեան. բռնում են և նրան, շղթայում են նրան՝ վիթխարի օղակներով: Երկու անգամ պատատուում են նրա մարմնի շուրջը, երկու անգամ իրանք իրանց վերայ ծալում են՝ նրա վզի շուրջը՝ իրանց թեփոտ թիկունքներով, և ապա նրա գլխից վեր (օդի մէջ բարձրացնում) իրանց գլուխներին և վերասլաց վզերին:

Լաոքոն, այդ վայրկեաններում, աշխատում է իր ձեռքերով՝ նրանց հանդուցները քակել. իր ժապաւէնները՝ ողողում են լորձուէքով և սև թոյնով. միանգամայն նա բարձրացնում է սարսափելի աղաղակներ՝ դէպի աստղեր, նման ցուլի մունչիւններին, երբ վիրաւորուած խոյս է տալիս բաղնից, անվստահ կացիւնը՝ թօթափելով իր վղից:

Բայց երկու իժերը՝ սողալով—սահելով փախչում են դէպի ամենաբարձր տաճարները, և մտնում են՝ զայրացած Տրիտոնիայի բարձր բնակարանը, ծածկում են՝ աստուածուհու ոտքերի և իր վահանի ներքև:

Այն ժամանակ՝ մի նոր սարսափ լցնում է ամէնքի դողահար սրտերը. ասում են՝ որ Լաոքոն իր ոճիրն էր քաւել, իր նիղակով վնասելով սրբազան անտառին

(երիվարին), սրովհետև նրա կողի դէմ արձակել էր՝ մի եղևնաւոր նիղակ:

Ամէնքը միաբերան ազազակում են, որ պէտք է պատկերը՝ աստուածունու բնակարանը փոխադրուի, և թէ պէտք է աղօթել՝ նրա աստուածութեան առաջ:

Մենք բաժանում ենք պարիսպներին, և բաց անում քաղաքի պատուարներին:

Ամէնքը պատրաստում են գործի, և ձիերու ոտների ներքև անիւներ դնում՝ որպէսզի սահէ, և չուաններ անցնում նրա պարանոցից՝ և քարշ տալիս:

Աղետաւոր մեքենայն, զէնքերով լիք, անցնում է պարիսպներից, նրա շուրջը պատանեակներ և չամուսնացած աղջիկներ, երգում են սրբազան երգեր, և ուրախանում են՝ երբ իրանց ձեռքով չուանին են դիպչում:

Մեքենայն մտնում է, և սպառնալից սահում մինչև քաղաքին մէջ:

Ո՛վ իմ հայրենիքս, ո՛վ Իլիոն, աստուածների բնակարան, և դուք, Գարգանական պարիսպներ, պատերազմով հուշակուած: Չորս անգամ նա կանդ՝ առաւ՝ նոյն իսկ գրան սեժի վերայ, և չորս անգամ զէնքերի ձայն լսուեց՝ երիվարի որովայնից:

Մենք սակայն շարունակում ենք, ուշ չցնելով այս ազմկին, կուրացած մոլորութեամբ, և գետեղում ենք սրբազան միջնաբերդում աղետաւոր հրէշը:

Այն ժամանակ Կաստանդրոս բաց է անում իր մարգարէական բերանը, բացց աստուածները այնպէս վճռել էին, որ ոչ ոք Տրոյիացիներից մտիկ տայ նրան:

Մենք, զժբազներս, որոնց համար այս օրը

վերջինն էր, քաղաքում աստուածների տաճարները քոչարկում ենք տօնական տերւներով:

*

Բայց երկինքը պտըտում է, և գիշերը երազաբար դուրս է գալիս Ովկիանոսից, իր անսահման ըստուերովը ծածկելով երկինքն և բեկոր, և Միրմիդոնայ նենգութիւնքը. լուծ են Տրոյացիք՝ ցրուելով պարիսպների վերայ. քունը տիրում է խոնջած անդամներին:

Եւ արդէն Արգէական փաղանգը մեկնում էր Տենեդոսից, նաւերը շարուել էին, դիմելով դէպի անծանօթ ափուներներ, շնորհիւ լուծեանը, որը համբ լուսնի բարեկամն է. թաղաւորի նաւը, այս վայրկեան մի լապտեր վառեց նաւուն կտեր: Սինոն, պաշտպանուած աստուածների չարակամ վճիռներից, բաց է անում եղևնափայտի կողերը՝ և դաղանապէս արձակում՝ երիվարի որովայնում ծածկուած յոյներին. բացուած երիվարը՝ թոյլ է սալիս՝ որ սրանք դէպի օդ գան, և ուրախութեամբ դուրս են գալիս՝ փորուած վաղնիկից, Յոյների գլխաւորները, Թեսսալիք և Սթենիլոս, և անգութ Ողիսևար, սահելով դէպի վար ձգուած չուաններից, և Ակամաս և Թօաս, և Պելիայ որդին՝ Նէոպտոլմէոսը, և առաջին Մաքսոնը, և Մենելաոս, և Նփիւս նենգութեան շինողը:

Տիրում են գինու և քնի մէջ թաղուած քաղաքին. պահապանները սպանւում են, դռները բացուած, ըն-

գունում իրանց ընկերներին, և միանում՝ դառակից գնդերի հետ:

*

Այն ժամանակն էր՝ ուր առաջին քունը սկսում է խոնջ մահկանացուների համար, և սահում է նրանց մէջ, շատ հաճելի կերպով, իրրեւ աստուածների մի նուէր:...

Պարիսպները հնչում են դանազան հեծեծանքներով, թէպէտ իմ հօր, Անքիսի տունը բաժանուած էր միւսներից և ծառերից շրջապատուած, ձայները յըստակուսում են, և զէնքերի սարսափը մօտենում է երազապէս:

Թօթափում եմ իմ քունը, և կանգնում եմ իմ տան բարձրագոյն գագաթին վերայ, և մնում եմ ուշադիր, ահանջներս սրած. որպէս, երբ ցորերի մէջ ըոց է ընկնում, և յառաջ է վարում հողմից, կամ որպէս երբ մի հեղեղ, աճած՝ լեռներից գահավիժող մի հեղեղատից, աւերում է գաշտերին, փչացնում ծիծաղկոտ հունձքերին և եղների աշխատանքներին, և քարշ է ձգում իրա հետ արմատախիլ եղած անտառների, անգէտ հովիւր ափշած է մնում՝ ժայռի բարձր կատարից՝ շառաչը լսելով:

Բայց ահա յայտնում է ճշմարտութիւնը և Յոյների լարած դարանը...: Միասին բարձրանում են սագմիկների աղաղակը՝ շեփորների գոռուներ:

Ես ինձանից դուրս եկած, և առանց երկար խորհելու թէ ինչ կարող եմ անել, վազում եմ զէպի զէնքեր, իմ զգայութիւնքս ինձ բորբոքում են, յորդորում են մի գունդ հաւաքելու պատերազմի համար և իմ ընկերների հետ՝ զէպի միջնաբերդը արշաւելու. մոլեղնութիւնը, զայրոյթը շփոթում են իմ միտքը, ասում եմ որ գեղեցիկ է մեռնել՝ զէն ի ձեռին:

Բայց ահա Փանթոս, խուսափած Աքայեցիների նետերից, Փանթոս, Ուրիասի որդին, միջնաբերդի և Փերոսի քուրմը, սարսափահար վազում է զէպի իմ հօր պալատը, մի ձեռքում նա ունէ յաղթուած աստուածներ և սրբազան առարկայներ, միւս ձեռքում իւր թուռնիկը:

«Տրոյիայի բաղդը, հարց եմ տալիս—որպիսի գրութեան մէջ է, միջնաբերդը գրաւմած է»:

Այն ինչ այս խօսքերը ասացի, նա հառաչեց, և սուեց այս պատասխանը:

«Գերագոյն օրը և Դարդանիայի անխուսափելի ժամը հասել է: Մենք Տրոյացիքս վերջացել ենք. Ի վրոն և Տրոյիացիների փառքը վերջացել է:

Անգութ Արամազդը ամէն ինչ փոխադրեց Արգոս. Յոյները աիբում են հրդեհավառ քաղաքին վերայ:

Բարձր երիվարը, կանգնած պարիսպների մէջ դուրս է ժայթքում զինեալ գնդեր և յաղթական Մինոնը՝ ամենուրեք, մեղ նախատելով, հրդեհներ է վառում: Դռները բացուել են ամբողջապէս, և հասնում են ուրիշ գնդեր, այնքան հազարաւոր՝ որքան եկել են Միկէնքէն:

Թշնամիների մի մասը կանգնել են փողոցների

ճայրը, և նրանց նեղ մուտքը խախտնում. մերկացուել են սրերը, փայլում են նրանց հատու բնբանները, պատրաստ մահ ապու. հագիւ թէ դռների առաջին պահապանները փորձ են անում կռուելու, դիմադրելու, պատերազմելով խաւարի մէջ»:

Վատուած այս խօսքերից, աստուածներից մղուած, յարձակում եմ, խոչանում եմ ինձ նետելու բոցերի, և թշնամիների նետերի մէջ, այնտեղ ուր տանում է ինձ մի կոյր կատաղութիւն, այնտեղ ուր կանչում են ինձ գէշքերի շաչիւնը, ազմուխն և աղաղակը, որ երկիմօքն են հասնում: Միանում են ինձ հետ Դիփէոս, և ամենաքաջ զինաշարժ Եպիտոսը, որոնց տեսնում եմ լուսնեակի լուսով. բնկերում են ինձ և Հիլոփանիս և Դիլոմաս. նրանք խմբուեցին իմ շուրջը Միլոգոնի որդու՝ Թորէրոսի հետ: Սա պատահարս եկել էր Տրոյեա, բոբբոքուած լինելով մի յիմար սիրով գէպի կատանդը: Նա նրա ձեռքն էր խնդրում, և որդէս փետայ, օգնութիւն էր բերել Պրիամոսի՝ և Փոիւզիացիներին: Թշուան աղայ, նա չէր կամեցել հաւատալ՝ մի ներշնչուած սիրուեալ յորդորներին:

Նրանց տեսնելով իմ շուրջը խմբուած, և պատերազմելու ետանդի մէջ.

«Տեղափոխներ, ասում եմ, ի դուր գուք ազնուական և հերոսի սրտեր էք կրում. քաջութիւնը այլ ես ոչ մէկ օգուտ չունէ:

Տեսնում էք, քաղցը մեկ ուր հասցրեց:

Աստուածները, որոնց շնորհիւ կանգուն էր մնում այս թագաւորութիւնը՝ հեռացան մեղանից, թողին.

իրանց բագիններին և տաճարներին, և դուք ոչ այլ ինչ էք պաշտպանում, բայց ծիսող աւերակներ:

Մեռնեք, նետուե՛ք գէշքերի մէջ: Պարտուածների համար մի փրկութիւն կայ. անյոյս լինել փրկուելուց»:

Կատաղութիւնը լցուեց՝ երիտասարդ սաղմիկների սրտերի մէջ. որպէս յափշտակող դայեր՝ որ սև մատառղի մթութեան մէջ դուրս են գալիս, մղուած կատաղի քաղցից, և որոնց սպասում են չորացած կոկորդիներով ձագեր, վաղում ենք, նետերի մէջից, թըշնամիների միջից, գէպի աղանով մահը, քաղաքի կեդրոնական ճանապարհը բռնելով:

Սև գիւշերը սաւառնում է մեր շուրջ, իր քարայրաձև ստուերովը:

Ո՞վ կարող է խօսել այս գիշերուայ աղէտներին վերայ, ո՞վ կարող է պատմել կտորածներին, որի՞ արտասուքը կարող է հաւատարիլ գժբազդութիւններին:

Տապալում, փլչում է մի հին քաղաք, որ տիրապետել էր բազմաթիւ տարիներ. անշարժ դիակներ անթուելի բազմութեամբ տաշածուել են այստեղ և այնտեղ, և՛ փողոցների և՛ աների մէջ, և՛ աստուածների սրբապան սեմերի վերայ:

Եւ Տրոյիացիները միտին չեն որ տառապում են և իրանց արիւնը թափում. նաև պարտեալների սրտերում յանկարծ, զարթնում է քաջութիւնը, և յաղթական ճոյները՝ գետին գլորում: Ամենուրեք անուրթ սուգը, ամէն տեղ՝ երկիւզը, և մահուան բազմապատկուած պատկերը:

Ամենից առաջ հանդիպում ենք Անդրոքէոսի, որ

գալիս է յոյների մի գնդի հետ. մեզ կարծում է գաշ-
նակից բունդ և մեզ չճանաչելով, կանչում է մեզ՝ բա-
բեկամ խոսքերով.

«Փութացե՛ք, սի՛ սաղմիկներ, որպիսի դանդաղաշարժ
անհոգութիւն: Միւսները արդէն աւերում, թալանում
են բոցավառ Պերդամոսը (Տրոյիան). դուք այժմ դուրս
էք գալիս ձեր նաւերից»:

Ասում է. և որովհետեւ ապահով պատասխաններ
չի՛ բնդունում, խմանում է իսկոյն՝ թշնամիներէ մէջ է
բնկել:

Նա կանգ առաւ ասիշած. և իր ձայնի հետ՝ ոտքը
յետ քաշեց:

Նման այն մարդուն՝ որ փշոտ մացառի մէջ,
գետնի յնելով, կոխում է մի իժ, որին նախապէս չէր
տեսել, և իսկոյն դողալով, յետ յետ է քաշում, և իժը
բարկանում է, և ուռեցնում իր կապոյտ պարանոցին,
այսպէս և Անդրոքէոս խոյս էր տալիս՝ մեզ տեսնելով:
Մենք յարձակում ենք և մեր սեղմուած գէնքերով՝
նրան շրջապատում. և դիտթաւալ փոում գետնի վե-
րայ՝ այն Յոյներին՝ որ վայրերին անտեղեակ էին՝ և
սարսափահար:

Բազբը օգնում է մեր առաջին ջանքին:

Եւ այն ժամանակ Քորերոս, իր յաջողութիւնից
և իր քաջութիւնից խրախուսուած.

«Ո՛վ բնկերներ, ասում է, դեանք, ուր առաջին
բազբը մեզ փրկութեան ճանապարհ ցոյց է տալիս, և
իբր տեղից նա մեզ յաջող է թւում:

Փոխենք մեր վահաններին, և Յոյների դրօշակ-
ները մեզ յարմարեցնենք. սի՛ կարող է դանազանել մի

թշնամու մէջ՝ քաջութիւնը նենդութիւնից: Նոյն խոկ
նրանք մեզ պէտք է գէնքեր տան»:

Այսպէս խօսեց նա և իսկոյն դրաւ իր գլխի վե-
րայ Անդրոմաքէոսի գիսաւոր սաղաւարտը, յափշտա-
կում է նրա փայլիլուն, զարդարուած վահանը, և կա-
խում իր մէջքից՝ արգիական սուսերը: Ռիփէոս և Դիյ-
մաս էլ նոյն բանն են անում. նոյն բանն է անում՝ և
բոլոր զուարթ երիտասարդութիւնը: Ամէն ոք զինուում
է այս նոր աւարներով:

Մենք յառաջ ենք գնում՝ Յոյների հետ խառնուած,
թէպէտ աստուածները մեզ հակառակ էին, և յարձակ-
ուելով թշնամու վերայ, բազմաթիւ պատերազմներ
ենք մղում՝ մթութեան մէջ. բազմաթիւ Յոյներ՝ Որ-
քոսի մօտ (գժոխքն) ենք ուղարկում:

Ոմանք խոյս են տալիս անկարգարար գէպի նա-
ւեր, և վազելով հասնում՝ ապահով ծովափը. ոմանք՝
ամօթալի սարսափով սանդուխներից բարձրանում են
երիվարի վերայ, և ծածկւում՝ նրա ծանօթ որովայնի
մէջ: Աւաղ, ոչ ոքին ներուած է յուսալ, երբ այդ թոյլ
չէ տրուած աստուածներից:

Ահաւասիկ Կասսանդր, Պրիամոսի կոյս ազջիլը,
ցանուցիր ծամերով դուրս էր տարւում տաճարից և
Մինէրուայի սրբարանից, իզուր բարձրացնելով գէպի
երկինք իր վառվուռն աչքերին, իր աչքերին միայն,
որովհետեւ կապանքներ արգելում էին՝ նրա փափուկ
ձեռներին:

Յորերոս, այս տեսնելով, կատաղութիւնից կորց-
նում է ինքնիրան, և թէպէտ ապահով է իր կորուս-
տը, նետում է թշնամիների գնդի մէջ: Մենք ամէնքս

հետևում ենք նրան, սեղմուած դէնքերով, և յարձակ-
ւում թշնամիների վերայ:

Այստեղ նախ տաճարի բարձր գագաթից մեր ջա-
ղաքացիները նետեր են անձրեւում մեր վերայ և սկըս-
ւում մի շատ ցաւալի կտորած, որի պատճառն էին
մեր զէնքերի երևոյթը՝ և յունական սաղաւարտներից
յտառջ եկած պատրանքը: (Միւս կողմից) Յոյներն էլ
այս ժամանակ, հեծեծանքներով և զայրութով, ազկան
յափշաակուած տեսներով (Քորերից), հաւաքւում են
ամէն կողմից՝ և մեր վերայ յարձակուում, և ամենա-
հռանդուն Այստը, և՛ երկու Ատրիդայք, և՛ Գոլպիների
բոլոր բանակը:

Այսպէս երբեմն հողմերը բազլւում են միմեանց
հետ, երբ նրանց յարձանքը՝ ուժգնօրէն է նետուում, և
Զեփիւսն, և Նոտտը, և զուարթ Եւրոսը, որ հեծնում
է Արշալոյսի երկվարների վերայ. անտառները մոնչում
են, Ներէոսը վրփրում է և իր եռաժանիւովը՝ յուզում
ծովերին՝ մինչև իրանց յատակը:

Նրանք անգամ, որոնց մենք, շնորհիւ մեր նեն-
գութեանը, հարածել էինք մեր առջևից՝ դէպի քաղաքի
խորերը, նորից երևում են և ամենքից առաջ ճանա-
չում մեր վահաններին, մեր ստախոս դիմադներին, և
տեսնում՝ որ մեր բերանները չեն ներդաշնակուում ձայ-
նով՝ (իրանց լեզուի հետ):

Իսկոյն մենք ջախջախւում ենք թուից. ամենից
առաջ ընկնում է Քորերոս՝ Սթենելէոսի բազկի տակ,
քաջագէն աստուածուհու բազնի առաջ. ընկնում է և
Ռիփէոս որ ամենից արդարն էր Տրոյացիների մէջ, և
ամենից հաւատարիմ պահպանողը՝ օրէնքների. երանի
թէ աստուածները այլապէս վճռած լինէին:

Կորչում են և Հիլլամիս և Գիլմաս իրանց ըն-
կերների նետերից վիրաւորուած, ոչ քո ծայրագոյն
բարեպաշտութիւնը, ոչ էլ Ապոլոնի ժապաւէնը, քեզ,
սվ Փանթոս, չպահպանեց ընկնալուց:

Ո՛վ Իլիոնի մոխիրներ, և գերագոյն բոց իմիներին
(աճիւն իմ հայրենակիցների), գետին ընկնալուց ա-
ռաջ, վկայ եղէք, որ խոյս չտուի նետերից, ոչ էլ Յոյ-
ների հարուածներից. և եթէ բազդը վճռած լինէր՝ որ
ես էլ ընկնեմ, դրան արժանի էի իմ ձեռքով (գործած
քաջութիւններով):

Բայց մենք հեռանում ենք այդ տեղից. Իփիգոս
և Պելլաս գալիս են ինձ հետ. Իփիգոս ինձանից աւելի
տարիք ունէ, իսկ Պելլաս դանդաղաշարժ է՝ Ողիտսից
ընդունած մի վէրքի պատճառով. ազգակիները մեզ
կանչում են դէպի Պրիամոսի պարտը:

*

Այնտեղ տեսնում ենք մի այնպիսի անաւոր պա-
տերազմ, որ այլ տեղի կոխները թւում են գոյութիւն
չունենալ և թէ ոչ որ պայմուում է քաղաքում, այնքան
կատաղի է պատերազմը: Յոյները բարձրանում են դէ-
պի աստիճը, մեքենայները պաշարում են պալատի սեւը:

Որմերի վերայ և նոյն իսկ դռների առաջ սան-
գութներ են բարձրացուած: (Յոյները) վեր են վազում
սանդղամատերից, ձախ բազկներովը վահանները դնե-
լով նետերի դէմ և իրանք իրանց պաշտպանելով, իսկ
աջ բազուկներով ասն պագաթն են բռնում: Տրոյացիք

էլ, իրենց կողմից, Վեր են վերցնում աւերուած աշտարակները, իրանց այրուած տների մնացորդները, (և նրանց նետում թշնամիները վերայ). այս է իրանց միակ նպատար, մահուան մօտ, տագնապի վայրկեանները մէջ. վայր են դրոյում ոսկեզօծ գերաններին, որ իրանց նախնիքների պալատներն էին զարդարում: Մի մասն էլ, սուրերը մերկացրած, կանգնում են ստորին դռների առաջ, և խիտ խիտ շարուած, մուտքը պաշտպանում:

Այս տեղերում վառուում է և իմ քաջութիւնը, և խոյանում եմ դէպի պալատ, օգնութիւն տանելու, և իմ նպատակով միխթարելու այս մարդիկներին, և պարտուածները ոյժը աւելացնելու:

*

Կար մի սեմ և գաղանի դռներ և հաղորդակցութիւն՝ Պրիամոսի զանազան պալատների մէջ, և յետակողմն էլ՝ մի դուռ, որտեղից, երբ թագաւորութիւնը դեռ տևում էր, դժբաղդ Անտրոմաքէն սովոր էր, առանց նաժիշանների, գնալ Պրիամոսի մօտ, տանելով իրա հետ՝ իր հաւուն՝ Աստիյանաքս երեխային:

Ես (այս դռնից) հասնում եմ պալատի ամենաբարձր կատարը, որտեղից դժբաղդ Տրոյիացիները՝ ապարդիւն նետեր էին արձակում:

Մի ահազին բարձրութեան վերայ, իր կատարները աստղերին դիպցնելով՝ կանգնած էր մի աշտարակ. այնտեղից տեսնում էր բովանդակ Տրոյիա,

Յոյների նաւատորմիցը, և Աքայեցիների բանակատեղը, մենք կացիններով յարձակուեցանք այդ աշտարակի վերայ չորս կողմից, բաղխելով տախտակների ամենաբարձր մասը, որի զօղերը անհաստատ էին, բլեցինք նրա արմատները, և նրան վայր գլորեցինք:

Աշտարակը, յանկարծ տապալոււմ է, անեղ դըրդուամով կործանուում, և ընկնում հետուն՝ Յոյների գնդերի վերայ:

Բայց յաջորդում են ուրիշներ. ոչ քարեր, ոչ էլ նետերի մի ո՛ր և է տեսալի, չեն դանդաղում այս ժամանակ:

Նոյն իսկ գաւթում, և առաջին սեմի վերայ գալիս ու գնում է Պիլյոնոս (Աքիլլէսի որդին) որի զէնքերը վայլելում են, և սղիւնձը շողչողում:

Այսպէս երբ մի օձ գալիս է լոյս աշխարհ, յետ ուտելու փնտասակար խոտեր, և յետ ձմեռուայ եղանակին՝ թաքնուած մնալու թունաւոր հողի մէջ, մերկանում է իր հին պատմութեանը, զգենում է նոր շրջեր, և փայլում է երիտասարդութեամբ, և կուրծքը ունցրած կանգնում է արեգակի առաջ, ոլորում է իր սահուն թիկունքը, և կոկորդումը թրթռացնում իր եռանկա լեզուին:

Մեծն Փիլիֆաս և Աքիլլէսի նժոյգները վարող՝ ախոռապետն Աւթոմեդոն, Շիրայի բոլոր երիտասարդութիւնը՝ միաժամանակ յառաջում եմ յարկին ներքև և դէպի տան կատարը՝ բոցեր արձակում:...

Թերևս կամենում ես գիտենալ՝ թէ ինչ եղաւ Պրիամոսի բաղդը:

Երբ նա քաղաքին անկումն և գրաւումը տեսաւ

և իբր բնակարանի զոները խորտակուած, և թշնամին՝ նոյն իսկ իբր գազանի սենեակներին մէջ մտած, իզուր ծերունին զետեղում է իբր ուտերի վերայ, սր ախոյթի պատճառով զողողում են, իբր ժանպոտած զէնքերին, մէջքին կապում է մի անօգուտ երկաթ, և խուռն թըշնամիներէ մէջ՝ գիժում է գէպի մահ:

Պաշտօնի մէջտեղ, եթերի մերկ առանցքի տակ (բացօթեայ) կար մի մեծ բազին, և նրա մօտ մի ամենահին գափնի՝ որ հակում էր բազնու վերայ և իբր հովանիովը ծածկում թերամիներին (ընտանեկան աստուածներին):

Այնտեղ Հեքուպէ և իբր աղջկերանք, նման ազանիներէ, որ մի սև փոթորկի պահուն փախած լինին, սեղմուել էին իրարու կողքին, և գրկել՝ աստուածների պատկերներին:

Արդ, երբ Հեքուպէ տեսաւ Պրիամոսը, երիտասարդական զէնքերով զինուած, աղաղակեց.

«Որպիսի անգութ մտածութիւն քեզ մղեց զէնքեր աննելու, ո՞վ իմ ամենազօրազո ամուսինս: Այս ժամանակը պէտք չունէ մի այգալիսի օգնութեան, և այգալիսի պաշտպանողների. ոչ, և ոչ իսկ եթէ իմ Հեկտորս էլ՝ այժմ այստեղ լինէր: Ե՛կ, ասանձնացիր այստեղ. այս բազինը թող պաշտպանէ մեզ ամէնքիս, կամ դու էլ մեզի հետ մեռիս:

Այսպէս խօսեց նա իբր բերանով, և քարշ տուեց ծերունուն իբր մօտ և նրան զետեղեց սրբազան բազնին վերայ:

Բայց անա Պոլիտոս, Պրիամոսի որդիներից մին, խոյս առլով Պիլընոսի կոտորածից, ճեղքելով նետերին

ու թշնամիներին, փախչում է գէպի երկայն կամարակապները և, վիրաւորուած, վազում դատարկ սրահներում:

Պիլընոս, բորբոքուած, հալածում է նրան՝ մի թշնամի վէրքով, և արդէն նրան բռնում է ձեռքովը, և տաղնապեցնում՝ նիզակովը: Այն ինչ նա իբր ծնողների աչքի և դէմքի առաջ հասաւ, ընկաւ, ժայթքեց առատ արիւն, և հոգին աւանդեց:

Այն ժամանակ Պրիամոս, թէպէտ արդէն մահուան մօտ, չէ կարող սանձել ինքնիրան, և խեղդել իբր ձայնն և զայրութիւնը.

«Լաւ արին, աղաղակում է նա, այդ քո ոճիրն, այդ քո յանգրուութեան փոխարէն, թող աստուածները (եթէ երբէք արգարութիւն կայ երկնքում որ ուշ դարձնի այսպիսի գործերի վերայ) քեզ արժանի շնորհակալութիւններ մատուցանեն, քեզ արժանաւոր վարձքը տան, քեզ՝ որ իմ աչքի առաջ՝ իմ որդու սպանեցիր և մի հօր նայուածքը տխրեցրիր մի այսպիսի մահով: Բայց Աքիլէսը, որի որդին լինել ստաբանում ես, այսպէս չվարուեց՝ Պրիամոսի, իբր թշնամու հետ. այլ յարգեց աղաշաւորի իրաւունքն և հաւատքը, և գերեզման շնորհեց Հեկտորի արիւնազուրկ մարմինն, և ինձ ուղարկեց՝ իմ թագաւորութիւնը»:

Այսպէս խօսեց ծերունին և մի անկարող անհարուած նիզակ ուղղեց, որ տեղ չգտաւ թնդացող պղնձի վերայ, և իզուր կախուած մնաց վահանի մակերևութից:

Պատասխան տուեց Պիլընոս.

«Գնան Պելիսի որդուն, իմ հօր մօտ, իբրև պատ-

գամաւոր, և այնտեղ պատմիր այս գործերին: Չմոռա-
նաս պատմել իրան՝ իմ տխուր գործերին, և ասել թէ
Նէպոլիոնը՝ արժանի չէ նրան: Իսկ առայժմ՝ մե-
ռիր»:

Այսպէս խօսեց, և նրան, որ դողդողում էր և
թաւալում իր սրբու առատ արեան մէջ, քարշ տուեց
դէպի բազինները, ձախ ձեռքով բռնեց նրա մազերին,
աջ ձեռքով բարձրացրեց փայլատակող սուտերը, և
ապա մինչև բունը՝ մխեց նրա կողի մէջ:

Այս եղաւ Պրիամոսի վախճանը. այս մահը տա-
րաւ նրան ճակատադրին հրամանով, յետ տեսնելու
Տրոյիան՝ հրդեհուած, և Պերգամոսը փրած: Այն՝ որ
երբեմն գոռոզարար հրամայում էր Ասիայի այնքան
ազգերին և երկիրներին, այժմ փոռուել է ծովափի վե-
րայ. նրա գլուխը՝ բաժանուած է ուտերից և նրա մար-
մինը անուն չբռնէ....:

*

(Ենէաս Պրիամոսին տեսնելով՝ յիշում էր իր ծե-
րունի հօրը, Անքիսին, և գնում է նրան փրկելու. ճա-
նապարհին վերայ տեսնում է Հեղինէն, պատերազմի և
իր հայրենիքի կործանման պատճառը. կամենում է
նրան սպանել. բայց Աստղիկ, որ երևում ամպերի վե-
րայ հեծած, թոյլ չէ տալիս նրան. Ենէաս հասնում է
իր տան առաջ, կամենում է հայրը տանել, բայց նա
պատասխանում է).

«Դուք, որոնց արիւնը գեռ չէ սպառել իր ոյժը՝

տարիների ընթացքին, դուք՝ որ կարող էք միայնակ
ընթանալ, փախէք:

Իսկ ես, եթէ աստուածները կամեցած լինէին իմ
կեանքը երկարել, անշուշտ կանգուն կը պահէին իմ
հայրենիքը: Բաւական է, շատ էլ է՝ որ ես նրա աւերը
տեսայ, և քաղաքի գրաւվելուց յետոյ էլ կարող եղայ
դեռ ապրելու: Այստեղ է իմ գերեզմանը. հեռացէք
դուք, Մե...ցիր բարով ասելով իմ (անշունչ) մարմինն:
Ես ինքս պիտի սպանեմ ինձ. թշնամին անգամ պիտի
զթայ իմ վերայ, և պիտի պտրէ իմ մնացորդներին:
Հեշտ է թոււմ ինձ գերեզմանից էլ զուրկ մնալ: Ան-
օգուտ տեղ երկարոււմ են տարիներիս շարքը. ես ապ-
բում եմ ատուած աստուածներից. որովհետև վաղուց
աստուածներից հայրը՝ իր կրակը զպցրեց ինձ և շնչեց
իմ վերայ՝ կայծակների հօղմերով»....

Այս պատճառով, նորից կապում եմ իմ զէնքերիս,
և ձախ ձեռքիս մէջ առնում եմ վահանը, և դուրս նետ-
ւում տնից:

Բայց ահա իմ հարսը, սեմին վերայ իմ ոտներն
է գրկում, և ցոյց տալիս իր հօր՝ փոքրիկ Նուրսը.

«Եթէ դու պիտի գնաս կորսուելու, ինձ էլ տար
քո հետ՝ զգլի կորուստը. բայց եթէ դու մի ո՞ր և է
յոյս ունես այդ քո վերցրած զէնքերի վերայ, պաշտ-
պանիք ամենից առաջ՝ այս տունը, ուր բնակում են
քո սրդին, քո հայրը, և ես, որին երբեմն քո հարսը
անուանում էիր»:

Բարձրաձայն ասում էր այս խօսքերը և բոլոր
տղանը լցում էր հեծեծանքներով... (Համոզում են
Անքիսի որ խոյս տայ միասին. Ենէաս, ուտերի վերայ

առած իր արևոր հօրը, ձախ ձևոքով իր Եուրոս փոքրիկ երեխային բռնած՝ յառաջ է գնում հրդեհուզ և կործանուող քաղաքի միջից. նրա ետևից գալիս է իր ամուսինը): Անց ենք կենում քաղաքի մութ փողոցների միջով և ես, սր քիչ առաջ ոչ մէկ երկիւղ չէի զգում իմ վերայ տեղացող նետերից և ոչ էլ Յոյների համախմբուած գնդերից, ամէն շունչ այժմ սարսափեցնում է ինձ. ամէն չնչին աղմուկ՝ անհանգստացնում է ինձ, որովհետև վախում եմ և՛ իմ ընկերներին և՛ իմ բեռանս համար:

Եւ արդէն իսկ մօտեցել էի դռներին, և կարծում էի ճանապարհի բոլոր վտանգներից աշատուած լինել, երբ յանկարծ ինձ թուաց լսել տաղնապալից բանաձայն. իմ հայրը նայում է մթութեան մէջ և աղաղակում. «Փախի՛ր, որդեակ, փախի՛ր, գալիս են. տեսնում եմ իրանց շողշողուն վահաններին, և փայլփրուն պղզինձներին»: Զգիտեմ թէ թշնամի աստուածներին որը սարսափեցրեց ինձ և ուշքս գլխիցս տարաւ: Որովհետև երբ վազելով անցնում եմ անճանապարհ վայրերից, և դուրս նետուում ճանապարհների ծանօթ ուղղութիւնից, աւանդ, իմ Քրիստոս հաբար յափշտակուում է ինձանից, չզրտեմ թէ ճակատագիրը նրա փախուստը արգելեց, ճանապարհից մոլորուեց, թէ խոնջած, նստաւ ճանապարհի վերայ, այսքանը գիտեմ՝ որ այլևս նրան չկարողացանք տեսնել:

(Ենէաս քաղաքից դուրս է տանում իր հօրն և որդուն, գնում է նրանց կիրէսի տաճարի առաջ, որ Տրոյիայի փախստականների ժամադրաւայրն էր, և ապա նորից մտնում է քաղաքը, աւերակների, բոցերի,

գիակների, թշնամիների մէջ՝ իր հաբար գտնելու համար. մի մութ անկիւնում երևում է նրան՝ իր հարսի ուրուականը, նրան տեղեկացնում՝ թէ աստուածները կամեցել էին փրկել իրան՝ փախստեան նեղութիւններից և զերութեան նախատինքից. և ապա ասում է նա). «Աստուածների մեծ մայրը ինձ թոյլ չէ տալիս հեռանալ այս ափունքներից: Ուրեմն փնայի՛ր բարով, և քո բոլոր սէրը ընծայի՛ր մեր հասարակաց որդուն»:

Ես արատուում էի և կամենում էի շատ բան աւել, բայց նա լռեց, և անհետացաւ նուրբ օդի մէջ. երեք անգամ փորձեցի իմ բազուկները նրա պարանոցի շուրջ անցնել, բայց, նման թեթև հողմերի, նման մի թեւուոր երազի, նրա պատկերը բազուկներիցս խոյս տուեց:...

Կրեց Վիրգիլիոս Հոոմայեցի

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Յ. Ո. Բ.

ԺԹ.

Այն, ինչի՞ չմեռայ մօրս որովայնում. այլ դուրս եկայ արգանդից և քիչ յետոյ էլ շիրայայ...:

Ինչի՞ պատահուեց իմ ծնունդը, կամ ինչի՞ մօրս ծծերից կաթ կերայ:

Այժմ հանգստացած դադրած կը լինէի, կը հանգչէի, կը քնէի աշխարհի այն թագաւորների և խորհրդականների հետ, որ հպարտացել էին իրանց սրերի վերայ, այն իշխանների հետ, որ առատ ոսկու տէր էին և իրանց տունը լցրել էին արծաթով, այն մեռածների հետ, որ դուրս են գալիս իրանց մօր արգանդից, այն տղաքների հետ որ լոյսը չեն տեսել:

Այնտեղ (գերեզմանում հանգչում) են այն ամբարիշտները, որ բորբոքւում էին զայրոյթով, կատաղութեամբ:

Այնտեղ հանգչում են և՛ մարմնով աշխատողները և՛ նրանք՝ որ հարկահանների ձայնը չեն լսել: Նրանք հանգչում են միասին յաւիտեանս:

Այնտեղ են և փոքրը և մեծը. այնտեղ ծառայն երկիրը չունէ իր տիրոջից:

Բայց ինչի՞ լոյս է շնորհուել դառնացած հոգիներին, և կեանք՝ ցաւատանջ սիրտ ունեցողներին:

Ցանկանում են մահուան, և չեն գտնում. փորում են իրրև գանձեր. հրձուում են՝ եթէ գտնեն:

Մահը՝ հանգստութիւն է մարդու համար. բայց նրա ճանապարհը թաքցրած է նրանցից. Աստուած ցանկ է պատել նրա շուրջ:

Կերակրից առաջ՝ հեծեծանքը հասաւ իմ վերայ. նեղուած եմ արտասուքից և սարսափից:

Այն բանը՝ որից վախենում էին, եկաւ իմ վերայ,

և այն՝ որից կասկածում էին, պատահեց ինձ:

Զխաղաղեցայ, չղաղարեցայ. չհանգստացայ, որովհետեւ բարկութիւնը եկաւ իմ վերայ:

Երևում է Աստուած, և այսպէս խօսում ամպերի և մրրկի միջից):

Ո՞վ է դա որ թաքցւում է ինձանից իր խորհուրդներին. ժողուում է խօսքեր իր սրտի խորքում և կարծում է ինձանից թաքցնել:

Մարդու նման ամբացուել քո մէջքը, ես հարց կը տամ քեզ, դու էլ պատասխան տուր ինձ:

Ո՞ւր էիր դու, երբ ես երկրի հիմունքներն էի դնում. պատմէ ինձ եթէ հասկանում ես, եթէ հանձար ունիս:

Ո՞վ նրան չափ դրաւ, ո՞վ լարը ձգեց նրա վերայ, գիտե՞ս:

Ի՞նչ բանի վերայ հաստատուել են դրա փականքները, ո՞վ դրաւ նրա մէջ անկեան քարը:

Երբ աստղերը ծերացան, աստղերի լողոր հրեշտակները ինձ մեծաձայն օրհնեցին, և իմ բոլոր հրեշտակները ինձ գովեցին:

Երբ ծովը ծնաւ և երաւ իր մօր արգանդից, ես նրան փակեցի դռներով:

Մէզը տուի նրան իրրև հագուստ, մառախուղն էլ՝ իրրև խանձարուրք:

Տուի նրան սահմաններ, փականքներ, դռներ. ասացի. մինչև այստեղ պիտի գաս, այն կողմը պիտի չանցնիս. այլ այդտեղ պէտք է խորտակուի՞ն քո ակեքները: Միթէ քո մօտ շինեցին առաւօտեան լոյսը:

Արուսեակը իմացաւ իր կարգը՝ գալու երկրի

Թեւերի վերայ, և ցրուելու նրա մէջ գտնուող ամբարիշտներին:

Կամ թէ դժու առիւր կաւը, և նրան կենդանի ստեղծեցիր, և խօսուն գարձնելով նրան՝ գրիր դեանի վերայ:

Յափշտակեցիք լոյսը՝ ամբարիշտներից, ամբարտաւանների բազկներին խորտակեցիք:

Հասնիլ ևս երբէք ծովի ափունքը, ման եկե՞լ ևս անգունդների հետքերին վերայ:

Մահուան դռները սարսափով բացուե՞մ են քո առաջ, դժոխքի պահապանները սկսե՞մ են դողողալ քեզ տեսնելիս:

Գիտե՞ս արդեօք լայնութիւնը սրբան է երկնքի ներքև, պատմէ՞ ինձ, տեսնե՞ք, սրբան է:

Ո՞ւր է այն երկիրը ուր բնակուե՞մ է լոյսը, կամ սեր է խաւարի հայրենիքը:

Կը տեսնե՞ս ինձ նրանց սահմանները, գիտե՞ս նրանց ճանապարհը:

Թեքես գիտես, և դու էլ նոյն ժամանակները ծնուել ևս, և քո օրերի թիւը շատ է:

Գնացել ևս ձիւների շտամարանը, կարկտի գանձատունը տեսնիլ ևս:

Արդեօք բե՞զ համար համբարուած են նրանք թշնամիներից դէմ գործածելու համար, կռուի և պատերազմի օրը:

Ո՞ր տեղից է գալիս եղեամբ, կամ հարաւը՝ սր տեղից փուռուե՞մ է երկնքի ներքև:

Ո՞վ է պատրաստուե՞մ անձրևի յորգահոսան հեղեղներին, և մըրիկների ճանապարհ տալիս՝ որ երկիր

գան, այնտեղ որ անապատ է, ուր մարդ չկայ, որ պէտքի անկոխ և անչէն տեղը յագեցնեն, և բոյս բուսցնեն:

Ո՞վ է անձրևի հայրը, ո՞վ ծնաւ ցօղի կաթիլներին: Որի՞ արգանդից դուրս է գալիս սառը:

Ո՞վ ծնաւ եղեամբ երկնքում, որ իջնուե՞մ է և ծորում ջրի նման. ո՞վ է հալեցնում երկնքի երեսը:

Գիտե՞ս անաղերի դասաւորութիւնները. դժու ևս բաց արել Հայկի քօղը:

Կարո՞ղ ևս Մազարովիքը բանալ իր ժամանակին, և նրա հետ տանել զիշերաժարը՝ նրա ծամերից բռնելով:

Ճանաչուե՞մ ևս երկնքի շրջանակներին, կամ ամէն ինչ որ ստեղծուել է երկնքի ներքև:

Կարո՞ղ ևս մէզը կանչել քո ձայնով, այնպէս որ, դողալով ու ջրով ծածկուած քեզ մտիկ տայ:

Կարո՞ղ ևս կայծակներ արձակել այնպէս, որ գնան և ասեն քեզ. «Ի՞նչ կայ»:

Ո՞վ կիներին սոտայնանկութեան խելքը տուց, կամ նկարներ շինելու հանձարը:

Ո՞վ է թուում ամպերին՝ իմաստութեամբ, և երկինքը խոնարհեցրեց մինչև երկիր. թափուած է նա հողու, փոշու նման. նրան շինեցին իբրև քարերով վրանաձև:

Դժու ևս որսի գնում առիւծներին կերակուր գլուխու համար. և դժու ևս յագեցնում վիշապներին:

Պիտի գողան իբանց անձաւներում, և դարանի պիտի նստեն անաւաններում:

Ո՞վ ագաւաններին կերակուր պատրաստեց. նրա

ձագերը աղաղակում են առ Աստուած, շրջում են թափառական, կերակուր են խնդրում...:

Ո՞վ թոյլ տուեց որ ցիւրը ապրի իր ազատութեան մէջ, ո՞վ քակեց նրա կապանքներին, ժայռերը տուեց նրան՝ իրրև բնակարան, և ձահիճներին իրրև հանդըստարան:

Նա ծիծաղում է բազմամարդ քաղաքների վերայ. նա չէ լսում հարկահանների հայհոյանքները, դիտում է լեռներին՝ որոնց վերայ արածոււմ է, ման է գալիս ու պտրում դալար բոյսերի հետքերին...:

Արդեօք դժև երիվարին՝ ոյժ հագցրիր. և սարսափը կախեցիր նրա պարանոցից. զրահներ դրիր նրա շուրջ և նրա լանջքին տուիր, իրրև փառք, յանդգնութիւնը:

Որոտում է դաշտի վերայ և ոտները դոփում. դաշտ է իջնում գորութեամբ. թէ նետեր պատահեն՝ արհամարհում է նրանց, եթէ երկաթ՝ խոյս չէ տալիս նրանից:

Նրա գլխի վերև շողջողում են, աղեղ, սուր, վահանների, նիզակների շարժումը. նա բարկութիւնից՝ երկիրն է ապականում:

Նա չէ հաւատում, մինչև որ փողը չհնչէ. և էրբ փողը գոռայ, «վա՛շ վա՛շ» ասում է նա ինքնիրան:

Հեռուից առնում է պատերազմի հոտը և իսկոյն պարանում է՝ փոնչելով:

Արդեօք քո իմաստութիւնը արաւ, որ բաղէն անշարժ տարածի իր թևերին և դիտէ դէպի հարաւ:

Արդեօք քո՞ հրամանով՝ վեր է բարձրանում արծիւը, և անգղը նստում է խաղաղիկ իր բունին վերայ

վէմերի անձաւների՝ և խորերի մէջ, այնտեղ է մնում, և կերակուր պտրում:

Հեռուից նկատում են նրա աչքերը. նրա ձագերը՝ արիւնսով են թաթախուած. գտնում են իսկոյն այնտեղ՝ ուր դիտակ կայ...:

Ահաւասիկ (վիշապ-կէտը). ոյժը պատում է նրա մէջքը, գորութիւնը բազմել է նրա որովայնի պորտի երբև:

Վեր է տնկում իր պոչը՝ իրրև հոծի. իր ջղերը պատատուած են իրարու՝ վերայ. պոչնձից են շինուած նրա կողերը, և նրա թիկունքը մի ձոյլ երկաթ է:

Աստու ու արաբածների սկիզբը նա է. նա խաղալիկ է՝ նրա հրէտակներին:

Հասնելով ապառաժ լեռան վերայ, ուրախութիւն պատճառեց տարտարոսի չորքտանիններին:

Քնում է զանազան ծառերի ներքև. պրտուի, եղէգի, կնիւնի ներքև.

Նա հովանի կը տայ մեծամեծ ծառերի, անտառների, հագնիի ձողերի:

Եթէ հեղեղ պատահի, նա ոչինչ չէ զգում. յանձնապատան է. եթէ Յորդանան նրա բերանը դիմէ, նա նրան ընդունում է իր ակնակապիճների մէջ:

Եթէ խոյս տայ քեղանից՝ կարող ես ծակել նրա սնգունքը. կարող ես վիշտոյլին վեր բարձրացնել կարթով, կարող ես սանձ դնել նրա ցոուկի շուրջ... Պիտի խօսէ՞ քեզ հետ հեղութեամբ, և կակուղ խօսքերով քեզ հետ դաշինք դնի: Կարող ես նրան նուաճել (և անել քեզ)՝ ծառայ յաւիտեանական...:

Սարսափը կայ նրա ատամների շուրջ, նրա փորը՝

պղնձեայ վահաններ, նրա կապերը, գայլախաղ քարի նման, խիա խիա իրարու կպցրած, և օզը չէ թափանցում նրանց մէջ:...

Երբ նա փռնչում է, փայլատակներ կ'արձակուեն. նրա աչքերը թւում են մի մի արուսեակներ:

Նրա բերանում վառում են հրաքնքոք լամպարներ, և կրակէ կայծակներ ընկնում:

Նրա անձը՝ կայծակներից է կազմուած, բոց է ցորանում նրա բերանից:

Նրա պարանոցում բնակում է գօրութիւն, կորուստը վազում է նրա առջևից:

Նրա անդամները կպել են միմեանց. եթէ մի բան թափես նրա վերայ՝ նա չի շարժւում. նրա սիրտը քարացել է, անշարժ և ամուր է, գարբիներէրի սալին նման:

Երբ նա շարժում է տեղից՝ սարսափում են գահանները, չորքոտանիները և երկրի գեռունները:

Եթէ նիզակներ հանդիպեն նրան, զէնքեր և նետեր չեն փաստում նրան:

Երկաթը նա համարում է յարգ, և պղինձն էլ փռած փայտ:

Պղնձից շինուած աղեղը չէ վիրաւորում նրան. նա ամբաքարը համարում է խոտ, և մուրճերն էլ՝ եղէգ. ծիծաղում է կրակով լցուած շարժման վերայ:

Նրա անկողինը կազմուած է սրուած աէգերից. ծովի բովանդակ ոսկին նրա ներքև թւում է ամբաւ կաւ:

Եռացնում է անդունդներին՝ որպէս կաթսայ, ծովը ոչինչ է համարում, անդունդների տարտարոսն էլ

իր գերին. նա վհերին՝ իր ճեմելիքը կարծեց:

Երկրի վերայ չկայ մի բան, որ նրան նմանի. բայց նա՝ իմ հրեշտակների խաղալիկն է:

Նա նկատում է բոլոր բարձունքներին, և թաղաւորում ամէն բանի վերայ՝ որ ջրի մէջն են դոնւում:

Գրեց Յոբ Երբայեցի

ՔԱՆԻՖԱԳԱՆ

Ի.

Քաղիզաշա մի հնդիկ բանաստեղծ էր: Ապրում էր Քրիստոսի թուականի առաջին դարում: Նա մեծ պատիւներ էր վայելում Վերքրամագիտիայի արքունիքում, և կոչում էր նրա ապարանքի ինն ակունքներից մինը:

Հնդկական սրբազան լեզուն, որ կոչում է սանսկրիտերէն շատ բառեր ունէ՝ որ նման են հայերէնի հետ. բանաստեղծութիւնը, որին ներկայացնում են այստեղ, կոչում է բնագրի մէջ «Մէգա Դուտա» — «Մէգ պատգամաբեր» կամ «Լուր բերող ամպ»:

Այս հատուածը հաշակաւոր է զարծել և՛ նկարագրութեան և՛ զգացմունքի տեսակէտից:

ՊԱՏԳԱՄԱԲԵՐ ԱՄՊԸ

Փութն, ով երազընթաց պատգամաւոր, դու պիտի տեսնես իմ տունը, իմ Քուվէրա տիրոջ պալատի հիւսիսակողմը:

Հեռուից փայլիլում է, թանկազին ակունքներով զարդարուած կամարակապը, որ, ծիածանի նման, շողշողում է փառքով:

Դու պիտի տեսնես իմ սիրականի գեղեցիկ պարտէզը, և նրբահասակ մանտարան, որ հակում է՝ իմ սիրելիւս ձեռքը համբուրելու համար:

Չկայ մի երեխայ, որ այնքան խնամքներով շրջապատուած լինի, որպէս այս բաղդաւոր ծառը:

Այնտեղ, շրջապատուած զմրուխտների շարքից, տաքածուած է մի բնդարձակ լճակ, որի ափունքները զարդարուած են՝ սակեզն լուստով:

Կարապները նրա մէջ, ուրախութեամբ պիտի ողջունեն քո գալուստը, և նրա զով ջրերը պիտի գաղջանան քեզ աւելի հաճոյ երեկու համար; և նրանք կանգ պիտի առնեն առանց յիշելու ինան լճակը, որ երբեմն այնքան սիրելի էր նրանց:

Շափիղայներով ծածկուած և հոյից վեր բարձրա-

նալով, գէպի վեր է թռչում մի լեռ, նուիրուած հան-
գատութեան և հաճոյքի:

Թիւերի մի մացառ՝ շրջապատում է նրան՝ մի ոս-
կեղէն գօտիով. սիրելի վայր, որին ժամանակաւ սի-
րում էր իմ նշանածը և որի յիշատակները այնքան
ճշգիւ նորոգւում են իմ յիշողութեան մէջ, որքան յըս-
տակ այժմ տեսնում եմ քեզ, ո՞վ մի՞նն ամպ:

Աննաման գեղեցկութեամբ ծաղիկներ քաղցր բոյ-
րերով լցնում են իմ պաշտած ծովին հովանոցեակը.
ազորա և քեղաբա (բոյսերը) միմեանցից կամենում են
խլել նրա փայլալայնքները, երբ նա անց է կենում
նրանց մօտից. ցանկանում են կոխտուտել նրա սոնե-
րի տակ, կամ համբուրել նրա այտերին:

Այնտեղ, բերեղեայ պատուանդանի վերայ, ամե-
նաճօրն ակունքներով զարդարուած, եղէգի շառախիլի
նման՝ տեսնուում է մի ոսկեղէն սիւն. կապոյտ պարա-
նոցով սիրամարգը խմում է ցօղը դիտելով, իմ սիրա-
կանին, և կանոնաւորում է իր քայլերին՝ իր սիրու-
հու գօտու զանգակների ձայնին վերայ:

Այս նշաններով, դու պիտի ճանաչես այն արե-
զակնագէժ՝ բնակարանը, ուր ես սպրում էի իմ սիրա-
կանի հետ, և որը կորցրել է իր բովանդակ հմայքը՝
այն օրից իվեր, երբ, աւանդ, ես բաժանուեցի իմ սի-
րելիներից: Այսպէս և լոտոսը փայլում է արեգակի ա-
ռաջ և տխրութենից գունատուում, երբ աստղի ըն-
թացքը աւարտուում է:

Մեղմիւ իջիր բլրան կողին վերայ, առանց քեզ
ցոյց աւուր քու բոլոր փառքի մէջ, որովհետեւ քո հա-
մեժատութիւններիդ մեծութեամբը՝ դու կարող ես

սարսափ ազդել իմ սիրուհուն, տարածուիւր բարձրու-
թեան վերայ որպէս ճանճեբի մի խումբ որ խաղում է
լոյսի ճառագայթի մէջ: Դու պիտի տեսնես իմ սիրու-
հուն՝ իր բնակարանի դրան առաջ: Յոյց տամ քեզ
զինքը:

Մեծ Արարիչը ոչինչ է արել աւելի գեղեցիկ: Իւր
առամները նման են մարգարիտների, նրա շրթուք-
ները՝ պումպայի փայլն ունին, նրա աչքերը նման են
վիթի աչքերին՝ երբ նա ընտհազ գարթնում է: Նա լուռ
է, որովհետեւ ցաւում է իր ընկերոջ վերայ, որի վերայ
արտասուում է՝ սկսած արշալուսից՝ մինչև խոր գիշեր:
Անտարակոյս իր տխրութիւնը բնակում էր մի շնոր-
հալի լոտոսի մէջ, որ կարկամել էր անձրևից և ցրտից:

Նրա ձեռքի վերայ հանգչում է իր թառամած
այտը, փորուած արցունքներից: Նրա աչքերը անփայլ
են: Նրա երկայն ծամերը՝ կախուել են որպէս քօղ,
ընկնում են իր վայրահակ գլխի շուրջ և նրա շրթուն-
քի վարդագոյնը՝ անհետացել է: Նա դալիացած է և
զժգոյն, լուսնի նման, երբ, ո՞վ մի՞նն ամպ, նա ծած-
կում է իր ճառագայթներին:

Այժմ որ քո տեսքը նորոգում է նրա ցաւերին,
նա երկրպագում է, աղօթում, տխրութենից արտաս-
ուելով, նա տեսնում է իր անհամբեր աչքերի առաջ
իմ պաակերը՝ ցաւերով խանգարուած: Եւ նա ասում է
իւր սիրելի սարեակին.

—Յիշում ես, փոքրիկ թռչնակ, քո երբեմնի օրե-
րը և քո տէրը՝ որին ազատարար ընկերում էիր իր
զբօսանքների ժամանակ, դէպի դաշտեր և անտառներ:
Նա քեզ միշտ նոյնպէս սիրելի է»:

Նա հնչեցնում է իր քնարի լարերը՝ շնորհալի անհոգութեամբ և միշտ նուագում է իմ ցեղի փառաւոր գործերին: Բայց նրա մտածութիւնը ամենեւին չէ ներգաշնակում նրա թրթռումների հետ և նրա վիշտը արձակում է մի վայրենի մեղեդիով:

Նա գիտում է սեմը՝ ուր թարմ շամփրակներ վրկայում են նրա բարեպաշտութեանը, նա կրկին ու կրկին հաշում է նրանց, մինչդեռ ծագիկները թառամում են իր ստների մօտ, և նա այսպէս չափում է ժամերին, որ պէտք է սահեն գնան, մինչև որ մենք նորից միմեանց հետ տեսնուենք:

Այս գրագմուռները մի քիչ սփոփում են նրա վշտերին, բայց աւանդ, գիշերը ընրում է նրան՝ աւելի երկար և աւելի դառն հոգսեր: Ո՛հ, այդ ժամանակ նրա մօտ կանգնիք և ցածր ձայնով նրա լարում ապանջին ասն ըո պատգամը, նրա ցաւերի ժամանակ ուրախ լրեր տուր նրան, տաքնապի այդ գիշերուայ մէջ՝ սփոփիր նրան:

Նա հանգչում է իր այրիական անկողնի վերայ, տխուր է նա, արտասւում է, հառաչում, թախծութեան մէջ անցնում երկանք, երկանք ժամերին, որ սահում էին իբրև վայրկեաններ՝ երբ նա իմ մօտն էր գտնուում: Երբեմն, անփոյթ ձեռքով հեռացնում է անհուստար և անխնամ կերպով հանպուցուած ժամերին, որոնց կապեց նա իմ աքսորի օրը. վայր զցելով իր պսակը՝ քաղցրաբոյր ծագիկներից կազմուած: Մ'ս միայն պէտք է այդ ժամերի հանգոյցը քակեմ և տամ նրա ձակաւին մի գեղեցիկ ստուեր:

Նրա փայրիլուն նայուածքը, որ իր երջանիկ օրե-

րի ժամանակ կարող էր լուսնի անոյշ ճառագայթների հետ համեմատուել, այժմ գիշերուայ պէս մռայլ են նրա երկար յօնքերի ներքոյ, որովհետև արտասուքները նրանց անջատում են լոյսից. անզգայ և վշտակիր, նա տարածուել է իր մահճի վերայ, նման լուստի՝ երբ մթին ամպերն են բարձրանում: Ոչ մի քաղցրաբոյր ծագիկ չէ հանգչում նրա մարմնի վերայ, ոչ մի լուսափայլ գոհար չէ շողշողում նրա շնորհալի պարանոցի շուրջ: Ապահով եմ որ դու երբ այդ տեսնես՝ արտասուքներ պիտի թափես՝ որովհետև բարեբար հոգիները՝ կրում են անոյշ գթութեան ազդեցութիւնը:

Մի կաշծիր, սվ սիրելի ամզ, որ նրա տխրութեան մտտին արած իմ նկարագիրը սիրահարի պատրանքը լինի: Գու ինքդ էլ մի քիչ յետոյ պիտի տեսնես, թէ սրբան ճշմարիտ են այն՝ ինչ որ տրտում տըխուր քեզ ասացի: Ո՛րքան հեծեծանքներ պիտի արձակի նա, երբ իր նայուածքը դէպի քեզ բարձրացնի, երբ նա ըո գալուստը իմանայ, գեռ ինքդ նրան չմօտեցած, և նրա երկայն ծամերը պիտի դողդղան շուշանների նման, որոնց աւելում է հոգմը՝ ստոտուուն ալիքների վերայ:

Բայց իմ սիրելին փակել է իր խոնջած արտասուքները, թող ըո կայծակը՝ նրա քաղցր հանդիստը չվրդովի, և մի բանար նրա բազուկները, եթէ գոնեա երազի մէջ ինձ գրկելու համար կրացուին. սպասիր որ յամբիկը քեզ ուզարկի իր առաւօտեան բոյրերին. այն ժամանակ սահիր մինչև իմ սիրելու լուսանցքը, և այն ժամանակ բնց նրա արտեանուռներին՝ մի քաղցրաբոյր գեփիւտով, և հովացուր նրանց երկնքի անձրեի

ամենից անուշ կաթիլներով: Թո՛ղ որ լոյսի ճառագայթները խաղան նրա փոքրիկ գլխի շուրջ, հալածիր նրա հոգսերին, և խօսիր նրա հետ մի շատ յատակ ձայնով՝ նրան թարգմանելով իմ սիրոյ պատգամը,

—Ո՛վ տխուր և միայնակ աիկին, ես գալիս եմ քո ախրոջ կողմից և տանում եմ քո ողջոյնը՝ մինչև նրա հեռաւոր բնակարանը: Աքսորեալը առաջնորդեց իմ քայլերին և ինձ ուղարկեց գէպի իւր արտասուող սիրելին, ստելով՝ որ նա թո՛ղ քակի տխրութեան հանգոյցները, որոնց նա կազմել էր իր բացակայութեան ժամանակ:

Այն գարմանքով, որ Ռիթայի վերայ լացող գեղեցիկ Սեթայի նայուածքները ընկան օդի որդուն վերայ, նոյնպէս էլ նրա աչքերը քեզ պիտի ուղղուեն, և նրա հաւատարիմ սիրտը ընդմիշտ երախտապարտ պիտի մնայ քեզ այն հետաքրքրութեանը համար, որին ցոյց ես տալիս՝ մեր ճակատագրին նկատմամբ, որովհետեւ այս սիրտը անհամբեր է լրեր ստանալու նրա վերայօք՝ որին սիրում է ամենից աւել:

Ո՛վ բարի ամպ, թող քո օրհնութեան օրերը երկար անեն: Գողարիկ կերպով խօսիր նրա հետ և թող քո պատգամը հետեւալը լինի:

«Բո սիրելին արտասուում է մեծ Ռամայի անտառում տխուր ճակատագրին վերայ՝ որ նրան քեզանից բաժանեց, և հարցնում է եթէ ուժասպառ ես եղի միայնութեան մէջ թափած արտասուքներից, թէ քո աչքը խաւարուեց, թէ քո այտը դժգոհուեց: Աղեատուր և թշնամի ճակատագիրը նրան բաժանեց քեզանից, բայց նա երեակայութեամբ միշտ քեզ մօտ է,

դու նրան երևում ես տխրութիւնից թառամած, իրբև իր պատկերը լինէիր. նրա հոգին քո մօտն է, և ոչինչ չէ կարող վերջ տալ նրա հեծեծանքներին: Հեռի քո աչքերից, հեռի քո ականջներից, նա ինձ յորդորեց գալ քո վշտերին սփոփանք տալու: Ա՛հ, սրբան երջանիկ կը լինէր, եթէ կարող լինէր ինքն իսկ դաշեւ քո այտերին և իր պատգամը ինքն իսկ մըմնջել քո ականջիդ»:

Ես տեսնում եմ իմ շնորհալի սիրուհուն ամէն ծաղկի մէջ, որ լի բոյրերով, պատասուում է իմ հովանոցեակին, երբ սարսափած եղնիկ փախչում է իմ ճանապարհից, ես նրա անուշ աչքերի մէջ՝ քո հայեացքըն եմ տեսնում. սիրամարզի գոյնգոյն փետուրները յիշեցնում են ինձ քո ծամելին՝ որը ծփանքները՝ ծիածանի են նմանում. առուակի փոքր ալիքները նմանում են քո յօնքերի կամարներին, և երբ լուսնեակը լուսաւորում է իմ տխուր գիշերը, քո մաքուր և դժգոյն գէճքը՝ գալիս է աչքիս առաջ: Ամէն մի առարկայում՝ տեսնում եմ խորհրդանշանը այն գեղեցկութեան՝ որին տեսնում եմ միայն քո վերայ:

Հանքերի գոյնով ես քո գէճքը նկարում եմ որմի վերայ, բայց իմ մթնած աչքերը չեն տալիս ինձ՝ իբրանց սովորական օգնութիւնը, որովհետեւ անողոր ճակատագիրը՝ նրանց վերայ սփռում է իր քօղը և արտասուքով կուրացնում իմ ազահ նայուածքներին:

Անտառների ոգիներ, արտասուելով իմ անվերջ ցաւի վերայ, կաթիլ կաթիլ թափում են իբրանց արտասուքներին՝ ծառերի ճիւղերի վերայ, երբ նրանք տեսնում իմ բաղկների բացուելը օղը միայն գրկելու

համար երազումս, որ քո վերայ է խօսում:

Ձեռիւնը, որ իջնում է ձիւնապատ լեռներից, իւր քաղցրարոյր թեւերի շօշափումովը շոճիւնների բողբոջները բանալով, բայրեբով լի, և սեռին ցայտեցնելով, դալիս է դէպի ինձ իբրև իմ սիրուհուց եկած մի շաջող պատգամ: Ես նրան ուրախութեամբ ողջունում եմ, երբ ուղղում է դէպի հարաւ, որովհետև թերևս նա քո վարդագոյն բերանն է համբուրել, թերևս նա փայփայել է քո փայլուն ճակատը, և սրտիցդ վեր առել տարել իր հետ՝ մի երկնային բոյր:

Բայց, ս՛վ իմ սիրելիս, գերագոյն ցաւից մէջ անդադար քո գծրաղգութեան վերայ մի խորհիւր, վախեցիւր որ մի դուցէ քո մտածութիւնը գոհ գնայ քո տխրութեանը, որ մի գուցէ քո բարբի հոգին՝ յազթահարուի պայքարում. ոչ վիշտը, ոչ էլ ուրախութիւնը՝ անխառն չեն. մեր բաղդը փոփոխական է, և ոչինչ կայ այս կեանքումս՝ անփոփոխելի, այլ ամէն ինչ ընդհակառակն, անապահով է. որպէս մի պտուղ անիւ, մարդը պէտք է երբեմն բարձրանայ, երբեմն խոնարհուի, որպէսչի իր ճակատագիրը լրացնի:

Չորս տխուր ամիսներից յետոյ, երբ վիշտուկանգնի իր օձերից շինուած անկողնի վերայ, իմ արտորը պիտի վերջանայ և քո սիրելիդ, ազատուած, պիտի ուզողէ իր քայլերին դէպի բնակարանը՝ և դէպի քեզ: Այն ժամանակ աշնան լուսինները, աւելի պայծառ լոյսով, պիտի սփռեն իրանց անոյշ նշոյլները գիշերուայ վերայ, և ուրախութիւնը, անխառն ուրախութիւնը, պիտի հրճուեցնի մեր հոգիներին, և այդ ու-

րախութիւնը՝ աւելի անոյշ պիտի երևայ երկար բաժանումից յետոյ:

Ես քեզ տեսնում եմ նորից, բայց դու միայնակ չես. քո բազկները խառնուած են իմ բազկներին. ս՛վ սեռչեայ գեղեցկութիւն, ապահով եղիւր թէ սրբան էլ ակի մեր բաժանումը, իմ հաւատքը անխախտելի պիտի մնայ, և չպիտի դադարեմ քո հաւատարմութեան վերայ վստահ լինելուց, ինչ զրպարտութիւններ էլ առնեն չար լեզուները:

Ո՛վ ամպ, կամենում ես դու տանել իմ սիրուհուն սիրոյ այս պատգամը: Դու լուռ ես, և սակայն իզուր չեմ աղօթում, որովհետև երբ ծարաւի Շաթաքան քեզանից անձրև է խնդրում՝ զովանալու համար, դու չես պատասխանում, բայց յանկարծ մի տարափ նորից կազդուրում է նրա անոյթ թեւերին: Միշտ այսպէս է. լուսագոյն պատասխանն է՝ մեր սիրելիների փափագը գործով կատարել:

Եւ երբ դու, ս՛վ բարեսիրտ պատգամաւոր, այսպէս խաղաղեցնես իմ սիրուհուն, նորից շարունակիւր քո ընթացքը՝ և թեւի դաշտերում և եկ երիտասարդացնելու արքայազնի սիրտը, բերելով նրան՝ իր սիրելու ձայնին անոյշ արծաղանքները:

Այն ժամանակ պիտի վճարեմ քո գթասրտութիւնը՝ իմ շնորհակալութիւններով, և իմ երախտագէտ օրհնութիւնները պիտի ընկերեն քեզ՝ մինչև որ քո բնակարանը վերադառնաս. այն ժամանակ կարող ես գնալ դէպի քո սիրած գաւառները և այնտեղ բնակուել՝ զրօսնելու կամ ազատօրէն արշաւելու համար: Թ՛նզ երբէք անոյշ անձրևը քեզանից չպակասէ, և թ՛նզ

քեզ նշանուած աղջիկը, կայծակի շողշողուն լոյսը, քեզանից երբէք չբաժանուի»:

Հարստութեան աստուածը լսեց սիրոյ այս պատգամը, գութը վարժնեց նրա սրտում, քաղցրութեամբ ականջ տուեց պատմուածքին, և տխուր աքսորեալը վերագարձրեց իր տունը. և ապա հրամայեց՝ որ մոռանայ իր տխրութիւններին, և ընդ միշտ բնակուի իր սիրունու հետ, կրկնապատկելով իր սէրը:

Գրեց Քալիդ : Շ.Ս Հնդիկ

Է Ք Ր Է Մ Պ Է Յ

ԻԱ.

Երբէմ Պէյ, ազգով թուրք, ծնուել է Կոստանդ-
նուպօլիս: ԺԹ՝ դարու ամենանշանաւոր թուրք մատե-
նագրներէցն է: Նա յայտնի է զարձել և իրրն թարգ-
մանիչ. թրքերէնի է փոխադրել Սիւլլիոյ Պէլլեքոյի Իմ
բաններ և Շատոպրիանի Ա.սալա վէպը: Հակառակ նրա
ազատասէր սկզբունքներին՝ նա չաքսութեան մայրա-
քաղաքից, այլ միայն զրկուեց դաստիսուութեան պաշ-
տօնից՝ Միւլլեքիէի վարժարանում:

Նա երկար ժամանակ պետական խորհրդի անդամ
է եղել:

Սրտաշարժ է, նրա Յիօիւ ինձ եղերերգութիւնը:

ՅԻՇԻՐ Ի ՆՁ Կ

I.

Երբ գարունը գալիս է՝ փոփոխուում է ամէն ինչ:
Սիրահարուած սոխակը, դալար տերեւների տակ թաք-
նուած, չգիտես որպիսի գորովով գեղգեղում է մեղա-
մաղձիկ երգեր:

Այն ժամանակ, երկնքի հրապոյրը տեսնելով, յի-
շիր իմ սիրոյս մաքրութիւնը, մի վայրկեան, մի վայր-
կեան մենակ յիշիր ինձ:

II.

Երբ մի հանգարա և լուռ գիշեր, ծովի վերայ
գտնուես, վեր առ քո գլուխը, գիտիր վերին աշխար-
հին....

Եթէ սիրահարուած լուսնի լոյսը, այն ժամանակ
քեզ տխրեցնի, յիշիր այն ըոպէներին՝ որոնց միտին
անցկացրինք. գիտիր փայլիլուն և ալեծուփ ծովը, և,
լուութեան մէջ, յիշիր ինձ:

III.

Երբ արշալոյսին մօտ, նաւակում, Վասիորի վերայ, մի մարդ, գողգոթուն ձայնով կազելկեւ նուագի, սիրահարուածի այդ տխուր հանաչները, արսուրեալի այդ ողբերը անշուշտ քեզ մի մեղամաղձիկ յուզմունք կը պատճառեն, այն ժամանակ մտքումդ, գաղտնի, յիշիր ինձ:

IV.

Ոչ ոք չգիտէ թէ ես սրբան եմ տառապում բաժանման տանջանքով, անքան զգայուն և տկար լինելով իմ սիրաւը:

Բայց ոչ բաժանումը, ոչ էլ վիշտերը, ոչ էլ հազարումէկ փորձանքները, որոնց ուղարկում է դէպի ինձ ճակատագիրը՝ չեն կարող իմ էութիւնիցս սիրոյ տակահանութիւնը ջնջել:

Սիրում եմ քեզ այնպէս, որպէս սիրել եմ: Դու միայն ոգևորում ես ինձ: Ո՛րքան ժամանակ քո սէրը հառաչէ իմ շրթներինս վերայ, դու էլ, մի քիչ, յիշիր ինձ:

V.

Այս ցաւատանջ սիրտը մի օր բարախելուց պիտի դադարուի: Իմ մարմինը պիտի չքանայ հողի ներքե: Իմ բերանը պիտի փակուի հողով:

Այն ժամանակ պիտի վերջանան գորովանքի երգերը, որոնց երգում եմ քեզ համար, սվ իմ միակ հըրճուանքը:

Այն ժամանակ, լուռ գիշերուայ մէջ, եթէ նկատես մի ուրուական, փակիր աչքերիդ, խոհիր իմ սիրոյս զժրագոլութեանը վերայ, և, տխրութեամբ, յիշիր ինձ:

Գրեց էֆրեմ պէյ Թուրք

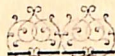
ՊԵՔԱՍՆԵՐԸ

ԻԲ.

Ռինթէյ Քանէֆիքոյ, Եապոնացի վիպասան, յայտ-
նի է դարձել իր երկրում մի գրուածքով, որի վերնա-
գիրն է. «Վեց վարագոյր, նշան կորստական աշխարհի»:

Իբրև նմոյշ Իսպանական գրականութեան, կը
վերցնենք Քանէֆիքոյի վերոյիշեալ գրքից մի հատ-
ուած. «Պէքամները» (մի տեսակ թռչուն):

Նրա փիլիսոփայական միտքը, հետեւեալ պատ-
մուացքում, այն է թէ՛ ճշմարտութիւնը սրբան անհա-
ճոյ է բռնաւորներին, և թէ՛ ճշմարտութեան խրոխտ
սէրը, սրբան թշուառութեան պատճառ կը լինի անկեղծ
մարդուն:

ՊԵՔԱՍՆԵՐԸ

Փամանակով, մի ընտանիքում, որ խնամի էր
դարձել Քանթոյի իշխողների տան՝ Փամանայի ընտա-
նիքի հետ, ապրում էր մի մարդ՝ Ապօղի Քամոնթարա
Քացեօղի անունով:

Որսորդութիւն անելու համար, նա գնել էր Քա-
ցեօղայի Թագաւորութեան կէտը, և որովհետև նա շատ
սեղանակիցներ ունէր, մանաւանդ զինւորական դասա-
կարգից, հէնց այս պատճառով էլ շատ ազդեցիկ մարդ
էր դառել, և համարեան նա այնքան հեղինակութիւն
էր վայելում՝ որքան մի նահանգապետ:

Քոպօքուրոյի լեռնաշղթայի մի կողին վերայ
կանգնուած էր, միայնութեան մէջ, նրա պալատը. նա
ընդարձակ կալուածներ ունէր Քանաճաւայի ափերի
վերայ, և այլ բազմաթիւ որսատեղեր:

Ինքնին հետեւում է թէ Ապօղի Քամոնթարա
Քացեօղի մի լաւ դիրք էր գրաւում և ապրում էր փա-
ռաւորապէս:

*

Մի օր, աշնան վերջը, գտնուում էր նա մոմիժի
ձառերու մի գեղեցիկ անտառի մօտ. նա կամեցաւ որ-

սալ՝ բազմութեամբ այնտեղ ապաւինած թոշուներին:

Այս նպատակով նա գնաց մեծ ծովափին վրայ կանգնած պալատը, նա պատրաստուել էր նրան ընդունելու. յետ ամբողջ օրը ման գալու, վերջալոյսի ժամանակ՝ նա Պէքրաների ճահիճը հասաւ:

Տիրում էր այնտեղ կատարեալ միայնութիւն. չկար այնտեղ ոչ մի մարդկային բնակարան:

Միայն ծովափին վերայ, անտառում կար մի դատարկութիւն, որին գիմում էին բոլոր արահետները:

Այն ժամանակ նրա ընկերներից մէկը, նկատելով մի պէքաս, որ եկել էր կերակուր գտնելու միւս փունքի վերայ, որ բաւականի հեռաւոր էր, նրան ասաց.

—Տեսնո՞ւմ էք դուք այս թոշուներ: Իրաւամբ այստեղը Պէքրաների ճահիճ են անուանել և իմաստ կայ այս անուանակոչութեան մէջ: Ե՛կ այստեղ ժամը տասնեկէսին, դու պիտի տեսնես Պէքրաների թոշելը. աշմանային վերջալոյսի ժամանակն է դա, որպէս ասում է և Սահիճիոյ իր մի բանաստեղծութեան մէջ:

Թամննթարս ժպտեցաւ և ասաց.

—Պէքրաների ճահիճ բառերը ոչ մի առընչութիւն չունեն նրանց թոշելու հետ, նրանք ոչ մի կերպով չեն բացատրում թէ այդտեղ բնակում և թոշում են պէքասները: Եթէ բանաստեղծը այստեղը և այս բառերն է ընտրել իրր տիտղոս իր մի բանաստեղծութեան, նա, յայտնի է, սխալուել է:

Պէքրաները այստեղ չեն գալիս ոչ ուտելու, ոչ էլ թոշելու: Այստեղի յատկանիշն է նրա խոր միայնու-

թեան երևոյթը, և լաւագոյն կը լինէր նրան անուանել՝ «Մահուայ ծառի ճահիճը»:

Մի մարդ որ գտնոււմ էր ոչ շատ հեռի այն բանաստեղծական արձանագրութիւնից, որ կազմուած էր բանաստեղծութեան տիտղոսից, այս խօսքերը լսելով՝ մի թերահաւատ կերպով ասաց.

—Երբ մենք կգանք այս թոշուների բնակած տեղը, այնտեղ կը գտնենք երեսուն ձագ:

Մի ծառայ, որ նախօրդի անհասկանալի խօսքերն էր լսել, ասաց.

—Ո՛չ, այն՝ ինչ որ դուք պէքաս էք անուանում կաքաւի նմանող թոշուներ են. դա մի հազուագիւտ անասուն է և ամում է տասներկու հաւկիթ:

Առաջին ծառայն գլուխը թօթուեց.

—Չգիտէք որ այս թոշուները չեն խրտչում՝ մարդու ձայնը լսելիս, թէպէտ նրանք բացարձակ միայնութեան մէջ են ապրում:

—Ոչ, ոչ:

Եւ մի քար վերցնելով, ձեռքը սեղմեց մի փորձ անելու համար, բայց նա ասաց.

—Երբ մին նշան է առնում, այնուհետ չի տեսնում հեռաւոր առարկայներին: Երկու ծառայները չհամաձայնուեցին, և թոււմ էր որ վէճը պիտի չվերջանայ:

Մեծուճա Ուճէնտա, Փացեուզոյի մտերիմ, ունէր մի երեխայ տասներկու տարեկան. նա կոչոււմ էր Մեծուճա Սիմահօ Սուքէ. նրա անբաժան ընկերն էր. նա մերձեցաւ նրանց, երբ իրանց տիրոջ մօտն էին, և նըրանց ասաց.

—Վերջ գրէք այս վիճաբանութեանը. ես մի նե-

տով ձեզ կը սովորեցնեմ թէ ի՞նչ են նրանք:

Իսկոյն վեր առաւ հագուստի քղանցքը, դուրս հանեց մի նեւ, դրաւ աղեղի լարին վերայ, պինդ պինդ քարշեց, և այնքան լաւ նշան առաւ, որ նեւը հազիւ թռչնի թիկունքին քսուեց, անհետացաւ ծառերի մէջ:

Թռչունը վախեցաւ և փախաւ. Թամոթարա բարկացաւ և դռչեց.

— Ի՞նչ դեռ երեխայ ես, անու՛մ ես այն՝ ինչ որ քեզ չէ հրամայուել, և այսպէս որսը փախցրիր: Կարծում ես որ լաւ բան է արածդ:

Այսպէս խօսեց բարկութեամբ: Սիմանօ Սուքէ, նրան այսպէս զայրացած տեսելով, վայր ձգեց իր ազեղը՝ և ասաց ծառային:

Գնա և նեւը բեր ինձ:

Ծառայն, առանց տարակուսելու, ձահիճը գնաց, շատ աշխատեցաւ գտնելու, և այդ՝ նրան յաջողուեց: Սիմանօ նրան ընդունելով, յարգալից և երկչոտ երեւոյթ առաւ, և տիրոջ մօտ դնելով, նրան ասաց.

— Որովհետեւ այս մարդիկ վիճում էին թէ ինչ թռչուն է դա, և վախ կար՝ որ նրանց վէճը երբեք չվերջանայ, ես միջամտեցի խնդրին վերջ տալու դիտմամբ, համոզուած՝ թէ ճշմարտութիւնը պիտի դառնեմ և վերջ պիտի դնեմ վիճարանութեանը: Բայց ես չասացի որ թռչունը պիտի սպանէի: Ես բնաւ դիտաւորութիւն չունէի վիրաւորելու այս կողմեր ապրող այս կենդանին, որ թէ՛ մեր և թէ՛ բարբարոս երկրների երգերում՝ անծանօթ է մնացել: Այսպէս, տէր, ես որ ոչ այլ ինչ եմ, բայց մի պատանի, և Տկար-Բագուկ եմ կոչուեմ, ես հասայ իմ նպատակին: Իմ նեւիս ծայրը

գտնում եմ ահա թռչունի մի փետուրը, և այս ցոյց է տալիս՝ թէ նա մեզ մօտ է գտնուում:

Այս յանդուզն խօսքերը աւելի ևս բարբոքեցին Թամոնթարայի զայրոյթը, որ ասաց.

— Յիմանր ես դու: Տիրոջ այգպէս ես խօսում. նեւ ես արձակում իմ ներկայութեանը, հեռանում ես ինձանից. ի՞նչ պիտի ասեն ուրիշներ. այն՝ թէ ես իբրև ծառայ գործածում եմ անկիրթ և անպիտան արարածներ: Երբ մարդ դառնաս, դու պիտի խանդարես իմ տան կարգը. խնայում եմ քեզ, որովհետեւ դեռ յառաջակողմդ մաղեր ես կրում. բայց քեզ կ'ասեմ, որ դուն զրկուեցիր իմ շնորհքներիցս: Հեռացիր:

Այս ասելով նրան ուղղեց մի խիստ ակնարկ:

Սիմանոյ մահացաւ, բայց լուռ մնաց և հեռացաւ: Նոյն օր Ուձէնտա, Սիմանոյի հայրը, զրկուեց իր ընկերակցի պաշտօնից: Չգու՛մ էր Սիմանոյ որ այնուհետեւ զուրկ էր բարեկամութիւնից. գաղտնապէս, ոչինչ ասելով իր հօր, օտար երկիր գաղթեց. նրա բնակութեան տեղը՝ մինչև ցարդ անծանօթ է:

Գրեց Ռիմրեյ Թանէֆիքոյ

ՊԱՐԱՀԱՆԳԻՍԸ

ԻԳ.

Ասորական մատենագրութեան մէջ առաջնակարգ գիրք է գրուում Եփեսո՛ւ ձգնաւորը, որ ապրել է Դ. դարում Քրիստոսից յետոյ:

Միտոիք բանաստեղծ, նա գրել է երգեր՝ կրօնական պատմութից ներշնչուած. ներկայացնում ենք այստեղ նրա մի փոքր գլուխ-գործոցը, որի մէջ նկարագրել է Հերովդէսի տուած մի պարահանդէսը, Յովհաննէս Մկրտչի գլխատուիլը, և թագաւորի աղջկայ մահը:

III.

Լուսաց նրա երեսները մաքուր կերպով, այնպէս որ՝ թագաւորի աղջկայ երեսը սկսաւ գեղեցկութեան ճառագայթներ սփռել, նրա ոտներին անցուց զարդարուն կօշիկներ պարի համար պատրաստուած. և նրա գլխի վերայ գրաւ՝ թանկագին գոճարներից շինուած մի պսակ:

IV.

Այնուհետև մայրը, սկսեց նրան սովորեցնել. «Աղջիկս, ուրախացուր քո մօրը քո գեղեցիկ պարովը: Հասաւ ժամանակը մարգարէին՝ (Մկրտչի) գլուխը կտրելու... Ծանփ զարկ թագաւորին ձեռներովդ, և ոտներովդ վեր վեր թռիր, և ապա ըլլորածև ման եկուր զարմացնելով թագաւորին և իշխաններին»...

V.

Աղջիկը պատասխան տուեց. «Համբերիր, և ուրախ կաց. ես այսօր պիտի հնձեմ այն հասկը՝ որ անհցաւ անապատում. ևս սուր պիտի լինիմ նրա գլխի համար. ևս աղեղ պիտի լինիմ և նետերովս նրան սպանեմ. ևս ծով պիտի լինիմ՝ նրան խեղդելու համար. նստէ, մայրիկ, համբերիր և ուրախ կաց»:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԵՍ

I.

Իր ծննդեան տարեդարձին, Հերովդէս մի շքեղ խնջոյք սարքեց, հրաւիրելով իր թագաւորութեան մեծամեծ նախարարներին և զօրավարներին:...

Երբ նրանք կերան և հարբեցան, թագաւորից խնդրեցին, որ ներս հրաւիրի իր աղջիկն էլ և հրամայի նրան պարել:...

II.

Երբ այդ լսեց Հերովդիադա թագուհին, շատ ուրախացաւ, իր աղջիկը կանչեց իր առաջ, և սկսեց նրան զարդարել գեղեցիկ գեղեցիկ գոյներով: Նրա վրայ գցեց հագուստներ՝ որ վարդ ու շուշանի էին նմանում, նրան օձեց անուշահոտ իւղերով, նրա աչքերը աւելի ևս սևացրեց մարգասպան ծարիրով, և արուեստով հիւսեց նրա ծամերին:

VI.

Եւ նա ճանապարհ ընկաւ պարահանդէսի դահլիճը գնալու համար: Իսկոյն դեերը նրան շրջապատեցին իրանց գնդերով: Իսկ սատանան էլ գնում էր ամենից առաջ, իբրև զօրավար:

Զարդարուած էր՝ ծաղիկներով բանուած ընտիր հագուստներով, և իւզերի անոյշ հօտը բուրում էր նրբա շուրջ:

VII.

Այսպէս հագուած սգուած նա մտաւ խնջոյքի դահլիճը. հանդիսականները նրան նայեցան, և ամէնքն էլ մնացին ափշած. պարից առաջ՝ նրա գեղեցկութիւնը գովում էին, և զարմանում նրա զարդարանքների նուրբ ճաշակին վերայ:

VIII.

Ամենից առաջ, աղջիկը երկրպագութիւն արաւ թագաւորին: Նա էլ հրաման տուեց պարելու:

Ծափ դարկաւ ձեռքերովը, և ոտներովը սկսեց վեր վեր թռչել. բաց արաւ իր գլուխը, և գերեց թագաւորի և հանդիսականների սիրտը. նրա ղէպի վայր

նայող աչքերը զօրավարների խելքը գլխից թոցրին, մի անոյշ ժպիտ, նրա շրթունքների շուրջ գծուած, ծաղրի առարկայ դարձնում էր թագաւորին և իշխաններին:

IX.

Այդ ծիծաղը վերջացել է այժմ, բայց նրա դատաստանը պահուած է յաւիտենականութեան ծոցի մէջ:

Նրա գեղեցկութեան և պարի վերայ հեռացաւ թագաւորը. երգմունքով նա խոստանում էր հանդիսականների ներկայութեանը՝ տալ նրան ինչ և խնդրէ իր գանձերից, ոսկուց և արծաթից, մինչև իր թագաւորութեան կէսը:

X.

Այն ժամանակ իժը խօսեց օձին և ասաց. «Թոյլ անըր գնամ մօրս հարցնելու... մայրը, ասաց. Ա՛ն արծաթէ պնակը, գնա՛ արքունիք, և ասա՛. «խնդրում եմ այս պնակի մէջ Յովհաննէսի գլուխը...» (թագաւորի աղջիկը ստացաւ՝ ինչ որ փափագում էր). ձեռքերի մէջ առած գեղեցիկ ազանին, որ այնքան անոյշ երգեր էր մըմնջում անապատում, գնաց իր մօրը և արխնաշաղախ գլուխը՝ նրան ընծայեց:

XI.

Նա ընդունեց ուրախութեամբ... գլուխը հարուածում էր և ասում. «Անմիտներն ծնունդ, կարծում էիր ինձ յազթեղ, ևս իմ ազջկայ ձեռքով յազթեցի քեզ»...

Էւ սպա սատանայների կինը ստաց իր ազջկան. «Վազն էլ թագաւորը ինչոք պիտի սայ իշխաններին, և քեզ էլ պիտի հրամայի պարել հանդիսականների առաջ. դու նրանից ոսկի, արծաթ, և թանկագին շորեր խնդրիր, ոչ մարդու արիւն»:

XII.

Երկրորդ օր՝ խորշակը փչեց, և ջերմ եղաւ օդը. հանդիսականները նեղւում էին պարահանդէսի գահիւծում. կարող չէզան համբերելու: Ելան արքունիքից և մանելով վայելուչ բուրաստանների մէջ, բազմեցան այնտեղ՝ որ կոչւում էր Զրեբի ժողով:

Ժամը հասաւ, և թագաւորը հրաման տուեց կանչել ազջկան. նա էլ եկաւ, երկրպագութիւն արաւ թագաւորին և իշխաններին: Երբ նրան հրամայեցին խաղալ հանդիսականների առաջ, նա մեծ հպարտութեամբ սկսեց հեզիկ, նագելի կերպով շարժել իր պարանոցը, բոլոր մարմնովը ման էր գալիս բոլորածև, ոտքերով գետինն էր գոփում, իր ծովագոյն վիրաւորող աչքերը շուրջը ման ածելով:

XIII.

Թագաւորը ստաց նրան. «խնդրիր ինձանից ոսկի և արծաթ, և ես իսկոյն քեզ կը տամ. միայն մարդու արիւն մի խնդրիր, պիտի չտամ: Որովհետև այս գիշեր տանջուեցի զարհուրելի և այլանդակ երազներով, քեզ մտիկ տուած լինելու՝ և Յովհաննէսը գլխատած լինելու պատճառով: Երկնքի հրեշտակները ինձ խփում էին հրեղէն գաւազաններով:

XIV.

Իսկ ազջիկը, իր անհամեստ արուեստին վերայ հպարտացած, դուրս ելաւ հանդիսականների միջից, պարելով գնում, հեռանում էր նրանցից՝ մինչև սառուցեալ ջրի ափունքը և կամենում էր կօշիկներովը՝ սառի վերայ պարել: Այն ժամանակ թագաւորն և իշխանները գոչեցին. լճակի սառին վերայ մի բարձրանար, կօշիկք քեզ կը սահեցնի. ջերմութենից սառը թուլացել է, չէ կարող քեզ կրել:

XV.

Նա մտիկ չտուեց նրանց խրատին. արգարի արիւնը վրէժ էր պահանջում. հպարտութեամբ ելաւ

սառած լճին վերայ և սկսեց պարել, կամենալով մի
նոր բան ցոյց տալ թագաւորին՝ և նրա զօրքերին: Եւ
խոյն Սասունոյ բարկութիւնը հասաւ նորա վերայ,
սառը համբերութիւնը չունեցաւ նրա անհամբութիւն-
ները աւելի երկար տեսնելու, և ջրերն էլ նրա լրբու-
թեան գիմանալու:

XVI.

Իսկոյն սառը հալուեց նրա ստաների ներքոյ, և
ծովը նրա պղծութիւնը ընկզմեց:

Սառը սրի նման նրա գլուխը կտրեց, և նրա
զգուելի մարմինը՝ անհետացաւ լճակում:

Ջրերի սողունները ժողովեցան և նրա պիղծ
անդամները պաշարեցին. պատառեցին նրա բեհեզներն
և ծիրանիներին: Բզբտում և լափում էին նրա արիւն-
լուայ մարմինը: Ալիքների վերայ ծփծփում էր նրա
վարսագեղ գլուխը:

XVII.

Թագաւորը սարսափից լուռ էր մնում, հրաման
տուեց ասել թագուհուն. երէկուայ պնակը տուր, որ-
պէսզի թագաւորի ընծայն քեզ ուղարկուի:

Նրա վերայ զետեղեցին իր աղջկայ գլուխը, տա-
րին նրան և ասացին.

— Ահա, այս ընծայն է քեզ ուղարկում... երկնա-
ւոր թագաւորը:

Գրեց Եփրեմ ձգնաւոր, Ասորի

ՄԱՅԻՍԻ ԳԻՂԵՐ

ԻԳ.

Իշխան Ռաֆայէլ Էրիսթով, վրաց ազգային բա-
նաստեղծ, ծնուել է 1824-ին Թիֆլիզում, նա վարել է
Մինգրէլիայի գաւառապետի (1856) և Քութայիսի գա-
տաւորի (1869) պաշտօնը: Նա գրել մի բուսարանա-
կան բառարան վրացերէն-լատիներէն-ուս. լեզունե-
րով: Նրա թատերգութիւնների մէջ նշանաւոր է «Ապօր
հանաքը»: քնարերգութիւնների մէջ՝ «Սէփսուրների
հայրենիքը», «Արա», «Թինայի տիրութիւնը», «Մա-
յիսի գիշեր»-ը:

Մ Ա Յ Ի Ս Ի Գ Ի Շ Ե Ը

I.

Մայիսի գիշեր թուխաշուի, անոյշ,
Տըխրած՝ ողջունում է քեզ, արշալոյս.
Փայլփլուն աստղերն երկընքի վերայ,
Մեկամաղձ սըբտով հանգում են ահա:

II.

Միպտակ արուեստին յանկարծ կ'երևայ.
Լուսինն է նըրան յանձնում իրեն գահ:
Ման գալիս է զով առտըւայ զեփուս,
Բերելով ծաղկանց հոտը քաղցրարոյր:

III.

Աքազագներն էլ երգում են աշխոյժ.
«Կուկլիկն, մըշակ, բացուեց արշալոյս».
Ճըւփոգում են, հա, թըւհնիկն ամէն.
Յուգուած՝ բընութեան զեղը գովում են:

IV.

«Անուշիկ բնութիւն, ինչ աղւոր ես դուն,
Տեսնում ենք քո մէջ Տիրոջ զօրութիւն.
Նրբա ձեռքը քեզ ըստեղծեց, նվ կոյս.
Ո՞ր մըաքում մընում է գեռ սարակոյս»:

Գրեց Կրիստոյ Վրացի

Գ Ի Զ Ե Ր Ը

ԻԵ.

Իբրև նմոյշ արարական գրականութեան, ներկայացնում ենք այս գեղեցիկ քնարերգութիւնը:

Արարացիների կարաւանը անապատում գնալիս,
ճանապարհի ճանճրոյթը մեղմացնում էր մտիկ տալով
մի երածշտի երգերին և ածած եղանակներին:

«Փիշերն» էլ անապատում է երգուել, աստղերի
ներքոյ.

Նրա հեղինակը անյայտ է:

Գ Ի Շ Ե Ր

I.

Ո՛վ գիշեր, ո՞ր զգայուն սիրտը չի սղջուեում քո
գալուստը և չի սիրում քո փափուկ լոյսը աւելի քան
արևի շլացնող ճառագայթները:

Երբ տեսնում ես մի տառապեալ ընտանիք, գը-
ցում ես նորա վերայ քո բարերար պատմութեանի քը-
զանցքը. չկայ մի արտասուք՝ որին չցամաքեցնեն քո
անոյշ գեփիւնները:

II.

Ո՛վ գիշեր, դու հաւասար սիրով փայփայում ես
և՛ բուրաստանների փափուկ վարդերին և՛ անտանների
փշոտ թփերին:

Քո իշխանութիւնը հաւասար է Աստծու իշխա-
նութեանը, դու նրա հանդիստը, դու նրա բարեկամն.

ես. քո խաւարը պատու՞մ է հաւասարապէս հիւզն և պալատը, զօրաւորն և անկարողը, հարուստի փառաւոր պալատը, աղքատին խեղճուկ հիւզը:

III.

Ո՛վ գիշեր, ո՞վ պիտի մխիթարէր իր միակ որդին կորցնող մայրը՝ եթէ դու չլինէիր: Յուսահատի արտեանունքների վրայ գթութեամբ թափում ես քու նը. նա մահուան է նմանում. մեզ անց է կացնում վիշտերի ծովից, միացնում մեր սիրելիների հետ. նըրանք կորան, աւանդ, թողնելով մեզ միայնակ և տըրտում այս աշխարհի օփունքների վերայ:

IV.

Ո՛վ գիշեր, այն բոպէում երբ բանտեալը դիտում է իր շղթայներին, և յուսահատուած վայր ընկնում, իսկոյն հասնում ես դու, քո քօղը գցում նրա երկաթեայ կապանքների, և կապոյտ սպիւնների վերայ:

Սյն ժամանակ յոյսերը, քո ստուերի ներքև պարում են բանտեալին շուրջը, և անոյշ երազներով՝ նրա դառնութիւններին մեղմացնում:

V.

Ո՛վ գիշեր, երբ մարդն առաջին անգամ իր երախտագիտութեան աղօթքների խնկերը առ Աստուած

բարձրացրեց, դու թագաւորեցիր երկրի վերայ:

Ոչ մի ամպ չէր մթնեցնում քո ծոցիդ զարդերին, բիւրաւոր աստղերին. քո խոր լուսթիւնը բարձրացնում էր մարդու սիրտը՝ դէպի տիեզերքի թագնուած աղբիւրը:

Սփռում էիր նրա սրտի վերայ, որպէս այժմ ծագիկների, սիրոյ և յոյսի ցօղը: Աստուած իր աչքերին երկիր խոնարհեցրեց, միտքը սովորեցրեց շրթունքներին՝ մի երախտագիտութեան երգ:

VI.

Ո՛վ գիշեր, օրը թշուառների համար անգութ է, անգութ կերպով ցոյց է տալիս նրանց ոտների հեռքերը, և առաջնորդում՝ նրանց ուղղուած նետերին:

Դու թաքնում ես, որպէս մի երկչոտ ճագար. նրանք քեզ են կանչում, քեզ սպասում անհամբեր. ժանգոտում ես դու նրանց թշուառութեան գէնքերին. նրանք այնքան երկիւղ չեն ազդում՝ երբ քո իշխանութեան ժամն է հասնում:

VII.

Ո՛վ գիշեր, նախանձոտ աստղի հեռանալուց յետոյ՝ դու պարզուած ես մեզ խաղաղութիւնը,

երբ անհուն Ովկիանոսից բիւրաւոր ձայներ բարձրանում են դէպի վեր, անկարող զայրոյթի վերջին ձիգով, ուղարկում է մի կարմիր ճառագայթ՝ իրբև սպասնալիք:

Հանդիստ առէք, ո՛վ նաւավարներ. գիշերն առաւ
լռիւթանութեան դրօշակը, թո՛յլ տուէք չուաններին և
թիերին. ալիքներն էլ զգում են նրա խաղաղեցնող աղ-
դնցութիւնը:

VIII.

Ո՛վ գիշեր, դու անսահման ես ծովի նման և նրա
պէս վտանգաւոր. ահուելի ես դու, ինչպէս անապատ-
ների մերկութիւնը:

Ձկայ այնտեղ մի հիւրասէր արմաւենի, որ իր
ճղերի հովանին ընծայի այրւող ուղևորին. չկայ մի
աղբիւր՝ որ նրա չորացած շրթունքներին փափկացնի,
չկայ մի ժայռ, որ պանդխտի վաճանք լինի, երբ ա-
ւաղեայ ամպեր գան նրան ծածկելու:

Բայց ահա երևում ես դու. քո հովանին մեղմում
է երկնքի ջերմութիւնը, անձրևում է, զովացնում ծա-
րաւած կոկորդներին, և թեաւորուած աւազը իր ըն-
թացքից դադարում:

Հէնց՝ այս պատճառով մեր նախահայրերը՝ քեզ
կոչեցին Մայր անապատի. նրանց աչքերը միշտ փայ-
լում էին ուրախութեամբ, երբ դուն յաղթանակն էիր
տանում արեգական վերայ:

IX.

Ո՛վ գիշեր, սրբան ճարտարախօս է քո լոյսը. նա
մըմնջում է մեր հողիներում՝ խաղաղութեան և սիրոյ
խօսքեր:

Հաւատքը վերակենդանանում է. Իսլամի սրգիները
հիանում են և յափշտակում, երբ քո գեղեցիկ լոյսը
արծաթազօծում է մինարէների կատարներին, և փայ-
լեցնում նրանց վերայ կանգնած լուսինը՝ որ քո կնիքն
է և քո թագուհին:

X.

Ո՛վ գիշեր, երբ իմ գերեզմանը լքուած մնայ և
աւերակ, խնդրելով, մարդկանց կեղծ բարեկամութե-
անից, մի ընդունայն արտասուք, այցելի՛ր նրան գթու-
թեամբ, և այն հողակոշտերին, ուր իմ աճիւնը պիտի
հանգչի, զարգարի՛ր նոր խոտերով և նոր ծաղկներով:

ሃ ቡ በ ኮ ተ ል ሮ

፲፬.

Գամառ Քաթիպայի, Ալիշանի, Նալբանդեանցի
երգերը ծանօթ լինելով ամէնքին, մեր հաւաքածոյքի
մէջ կամեցանք զետեղել մի ինչ որ ամենանոր բան.
Եգիպտահայ բանաստեղծ Վարուժանի «Կուռի երթ»-ը
(սպուած Շիրակ թերթում): Նախապէս այստեղ զրեւ
էինք «Մայր Արարի»-ն, որ վաղուց ծանօթ է եղել
հայ ժողովրդին, և այս պատճառով զուրս ձգուեց:
«Կուռի երթ»-ը շնչում է զիւցազնութիւն և դայրոյթ:

ԿՈՈՒՒ ԵՐԹ

1.

Երթանք, երթանք, Հայուհի,
Գու, ս՛վ արծուիկ, հեղեղատին բոմբիւնով,
Լիւրան կողին օրօր երգուած ու մեծցած,
Երթանք արգար բախումին:

Անդին, անդին, կը մօրթեն,
Կեանքն՝ արտին մէջ, և գաղափարը՝ գանկին,
Գիտ արեւուն շողը սերմին չը հասած՝
Անդին, անդին կը մօրթեն:

Ո՛վ սեռչուի, աւելի բոբը սիրով քեզ
Պիտի սիրեմ, եթէ մէկտեղ արօփին
Քու սօս ճայիկդ իմ որձիս:
Կկոցը թնդ, որուն շաշոյ ոլորաներ
Ներչնչեցին քեզ երգն՝ հանդարտ սրտերու.
Ա՛լ թող երգիքն՝ որուն վրայ
Կուռճանայիւր գարնան արձակ հովերէն,
Մերթ սըրտաթունդ վառեակիմ հէզ ճըւոցէն
Զոր ցինն արտին մէջ կտցահար կը խեղդէր:

II.

Յիշէ այն լեռն, ուր քեզ առջի հեղ տեսայ
 Նախ վարդի թուփ կարծելով,
 Մենք անկէ մութ գիշերով վար պիտ իջնանք,
 Նըժոյգ հեծած, քովէ քով,
 Խաւարակուռ դաշտին մէջ,
 Դաշոյնի ցուրտ փայլին հետ, ս՛վ մարտկուհիս,
 Շանթերն աչքիդ ցաշտած վրէժի երկնքէդ՝
 Թագմի ճամբան պիտ ցոյց տան:
 Մագերդ արձակ պիտի նետես ուսերուդ,
 Թողով ուր գտտ մրրիկն անոնց մէջ երգէ
 Բարբարոս երգը բնութեան:
 Եւ երբ ասանկ ընթանանք,
 Երբ նժոյգիդ մէն մի խրոխտ ոտուճին
 Մկանունքներդ ցունցերէն զօրեղնան,
 Երբ այն ծագիկն՝ ուր լանջքիդ քով պիտ բուրէր,
 Սմբակի տակ ճմլուի,
 Ես այն ատեն զգուանքի տեղ փափկասուն,
 Ա՛լ ապահով պիտ պատրաստուիմ կորովի
 Փոթորկատիս համբոյրիդ:

III.

Ի՛նչ, երբ տեսար գրասեղանիս միշտ առջև
 Այս իմ մտայլ հոգիս, ս՛վ կոյս, կարծեցիր
 Թէ պիտի հեղդ մընայ միշտ:

Ի՛նչ, կարծեցիր թէ չեմ կընար ես ընել
 Գրիչըս՝ դաշոյն, և կազամարըս՝ կարմիր
 Սիրտը գազան ոսթին:
 Ես լու, ս՛հ լու, կընամ երազը փոխել,
 Մերկացնելով իր զեփուռէ ըզգեստէն՝
 Ասողեր ցընցող մրրիկն անոր հազընել:
 Երբոք անգին միշտ կուլան
 Զի կը մեռնին, և կը մեռնին՝ զի կուլան՝
 Ինձմէ հեռու թուղթ և գիրք,—
 Տանդէն բոցին ես կը նետեմ,
 Գերեզմաննոց կը նետեմ ես
 Դուրեանը՝ զոր այնքան ատեն ես սիրեցի:

IV.

Աղւոր աղջիկ, ուրիշներուն արցունքին
 Գիտես, որչափ աշխարհս է անտարբեր,
 Մենք իր քունով չը նընջենք.
 Իր վերմակին տակ տըռփոտ
 Ասողիկը թոյլ կը բողանայ, լըլկած
 Թեմիսը հոն նոր Բագոսներ կը ծընի:

V.

Բըզըքտուած, արիւնոտ,
 Հոն վարը մեզ կը սպասեն,
 Ես կապարճիս մէջ զընելու չը մոռցայ

Հրաշէկ շանթերը՝ Արէսի երկնքին,
 Հիմա սիրոյ նայուածքէ մ' իսկ ուժեղ եմ:
 Եւ աննըկուն՝ ճակատադրէն աւելի,
 Քանի որ կոյսն է ընկերս,
 Սէրն՝ հրաթեռ ոահվիրաս,
 Դու, սով վարդ կոյս, հոն լափող բոց պիտ ըլլաս,
 Դու սով կաքաւ, կարչնեղ արծիւ պիտ ըլլաս,
 Քանի որ այրն է ընկերդ,
 Ու գաղափարն՝ ոահվիրադ:—
 Ես թերեւ հոն պիտի մեռնիմ (ինչո՞ւ չէ).
 Երկամբ ատեն բաղձացի
 Արիւնն ինձի վերմակ ընել, բարձ ընել,
 Կողը ձիւս՝ ինկած վէրքի խրխինջով:
 Մեռցնելէ վերջ մեռնել՝
 Երկար ատեն բաղձացի:

VI.

Լուսնին վրկայ նայուածքին տակ քանի մ' հեղ
 Լեցուել է վերջ ոտխին արիւնով
 Մեծ սաղաւարտը՝ Հայկի,
 Հոգ չէ թէ հոն ես իյնամ.
 Տեռնելէ վերջ՝ որբը յագ, յագն՝ ապահով,
 Մըշակն անվախ արտին մէջ, արտն՝ անաւեր,
 Մերը ազատ, Ազատութիւնն յառաջդէմ,
 Հոգ չէ թէ աշտպէս իյնամ:
 Գիտեմ որ իմ շիրմիս քով

Պիտի երբէք օձ չըսողայ, պիտի միշտ
 Կապոյտ մընայ անմոռուկդ՝ սով Հայուհիս,
 Եւ յաղթական առիւծ մ' հոն թաթը դրած,
 Բորենիի մը կուրծքին՝
 Աստղերն ի վեր, լիաթոք,
 Պիտի յաւէտ մըռընչէ...

Գրեց Գանիկ Վարուժան Հայ

ՀՕՐ ՄԵՆԱՄԱՐՏԷ

Ի Ր ՈՐԴՈՒ ՀԵՏ

ԻԷ.

Պարսկական երեակայութիւնը հռչակուած է իր
ճոխութեամբ Եւրոպայում էլ: Նրանց բանաստեղծական
գրականութիւնը թարգմանուել է ամէն լեզուով:

Ֆիրդուսի՛ կոչում է նրանց Հոմերոսը. ապրում
էր ՓԱ գարում. մի շահի հրամանով՝ հաւաքել է ժո-
ղովրդական երգերին և կազմել Պարսիկների ազգային
պատմութիւնը, նրան անուանելով Նահնամե (Թագա-
ւորների գիրք), որից ներկայացնում ենք դիւցազն
Ռոստամի մենամարտը իր Զոհրապ որդու հետ. եր-
կուքն էլ զբանաստեղծուած լինելով՝ չեն ճանաչում մի-
մեանց, և հայրը սպանում է որդուն:

Թարգմանութիւնն է՝ Սամուել Գիւլգասեանցի:

ՀՕՐ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ ԻՐ ՈՐԴՈՒ ՀԵՏ

Երբ Ռոստամը այն ջուր խմած տեղից դաշտը յետ
գնաց,
Հոգս ու վշտով սիրտը լի և դէմքը գունատ ու դեղ-
նած,
Սէգ Սոհրաբը քըշում էր ձին, գալիս որպէս հարբած
փիղ,
Գաբար պարանն կոնից կախած, ձեռում բռնած իւր
աղեղ,
Վարազարար վռագելով, առիւծի պէս մոմռալով,
Աշխարհք չափող իւր ձիովը՝ աշխարհս նա քանդելով:
Տեսաւ Ռոստամն նրա կերպը, կշռեց չափեց կռուելու,
Ո՛րքան նայեց, շուար մնաց նրա հետը մրցելու:
Իսկ Սոհրաբը, երբ հեռուից տեսաւ նորէն Ռոստամին,
Զահելութիւն փշեց սրտում՝ եռանդնայոյզ իւր քամին,
Եւ մօտեցաւ ու մի հայեացք գցեց վըրան նա յուշով,
Եւ նկատեց տեսաւ նըրան նայն փառքովը և ուժով:
Նրան ասաց. «Ո՛վ առիւծի ճանկիցը դու ազատուած,
Ինչի՞ դարձեալ սիրտ արեցիր եկար առաջս անկասկած,
Դու, որ դէպի ճշմարտութիւն չես դարձնում քո երես,
Ասա ինձի, ինչի՞ նորէն դու իմ առջև եկել ես:

Երկու անգամ կռուի գործից ես քեզ տուի ժամանակ,
 Ծերութեանդ ես բաշխելով, թողեցի իմ յաղթանակ:
 Ո՛վ քաջ, ասաց Ռոստամն, այդպէս խօսքեր արի քաջ
 մարդիկ

Չեն խօսիլ, այլ ջանելութիւնն արել է քեզ ուստիկ:
 Դու կը տեսնես աչքովդ այժմ քո ասած այս ծեր քա-
 ջից
 Քեզ ի՛նչ կը դայ, դու որ ուժեղ ես առաւել առիւծից:
 Վնայ է երբոր շարժեց իրեն բարկութիւնը՝ բախտը
 շար,

Նրա առջև մոմ կը դառնայ ապառաժը որձաքար:
 Մշուհնակ միւս անգամ ձիերը պի՛նդ կապեցին,
 Եւ շարակամ ձախող բախտը պտոյտ արեց զլիւերին:
 Սկսեցին գօտեմարտել, զլուխ զլիւի, ձեռ ձեռին,
 Երկուքն էլ իրար կաշեայ գօտիներից բռնեցին:
 Բայց այս անգամ սպահապետ և կորովի Սոհրաբին
 Կարծես կապեց շրջող բարձր ձախարակը երկնային,
 Յյդ ժամիցը մինչև արևն երկար ստուեր արձակեց,
 Սա նրա և նա էլ սրա վրայ ոյժը ողջ թափեց.
 Շինքան, որքան որ գրգռեց ձախորդ բախտը չարա-
 բաստ,

Որ մի կակուղ մոմի ճմուռ դառնայ լեռը պողովատ:
 Տխրեց Ռոստամն. բացաւ մեկնեց գցեց ճանկը կորովի,
 Բռնեց ընձի նման կուող վիզ ու գլուխ Սոհրաբի,
 Եւ ուրեց կռացրեց մէջքը կտրիճ պատանու.
 Ճգնաժամի օրհասն հասաւ, ոյժ չտուեց տոկալու.
 Եւ առիւծի պէս Ռոստամը զարկեց գետնին Սոհրաբին,
 Նստեց վրան, զիտաց որ նա չի մնալու իւր տակին,
 Իսկոյն թեթե սուր գաշնակը մէջքից հանեց պլոկեց,

Եւ լրջամիտ որդու կողը խրեց, ճղեց, պատանեց,
 Շրջուեց Սոհրաբն և իւր ճղուած սրտից ցաւով ախ
 քաշեց

Չար ու բարի բանից նրա մտածմունքը դադարեց.
 Եւ Ռոստամին ասաց. «Իմ վրայ ինձնից հասաւ այս
 չարիք,

Ժամանակը յանձնեցի քո ձեռը դրբան բանալիք...
 Նշան էր տւել մայրս, որ ես գտնեմ իմ հօրս,
 Կեանքս զոհուեց իսէր նորա, խաւարելով իմ օրս.
 Պտրում էի անդադար տեսնեմ աչքով իւր երես.
 Այդ փափազիս էլ ես այստեղ հողիս տւի հէնց այսպէս,
 Աւանդ, կըրած իմ վշտերին, արսսս, անցան շուտ ան-
 պէտ,

Եւ նրանցում ես չտեսայ իմ հօրս, և արդ թէպէտ
 Դու ձուկ դառնաս, մտնիս ջրի տակը լողաս խորքե-
 րում,
 Կամ գիշերուայ պէս սևութեան մթին խորին խաւա-
 րում,

Եւ թէկուզի գնաս դառնաս դու մի աստղ երկնքում,
 Գեանից կարես սուրբ արևի սէրը, լոյս և ջերմութիւն,
 Խնդրի պիտի իմ հայրն ևս քեզնից իմ քէնն ամէն տեղ,
 Երբոր տեսնի որ իմ բարձս հողի կոշտ է այժմ, այս-
 տեղ...:

Ահա մէկը այն մեծանուն և սէզ ու պերճ մարդկանցից
 Կը տանի ևս Ռոստամի մօտ իմ նշանը իմ մօրից,
 Կ'ասի Սոհրաբն աստ սպանուեց և ընկած է սև, թըշ-
 ուտ

Որը, որպէս խնդրակ, յուզում պտրում էր միշտ քեզ,
 հով հայր.

Հսեց թէ չէ Ռոստամը այդ, դարձաւ գլուխն մտայլ լինո,
 Աշխարհք աչքիս խաւարեց եւ մթնեց որպէս սև գիշեր.
 Նուազեց եւ ուժաթափուեց, յուշաթափուեց անըզայ,
 Եւ վայր ընկաւ գետին որպէս Հնչասպառ կիսամահ:
 Յետոյ, յետոյ որ նա յուշի եկաւ, մի քիչ սթափուեց,
 Էաց ու կոծով, վայնասունով՝ նա Սոհրաբին հարցրեց.
 «Կարճ ասա ինձ՝ տեսնեմ դու ի՞նչ նշան ունես Ռոս-
 տամից,

Անունս թող վերանայ եւ կարճուի ամէն մեծերից,
 Որովհետև ես ինքս եմ Ռոստամն, անունս չիք դառնայ,
 Սամի որդին թող ողբասաց նստացնի գլխիս լայ:
 Ասաց գոչեց դառնն ցաւով, փետեց գլխի իւր մազեր,
 Եւ բորբորուեց սրտի կրակն, արիւնն եռաց տակն-
 իվեր...

Երբ այդ լսեց Սոհրաբը եւ տեսաւ այդ կերպ Ռոստա-
 մին,

Ոյժը քաղուեց, ուշը թռաւ եւ վայր ընկաւ նա գետին.
 «Անձղ, միթէ ուրեմն դժո ես, Ռոստամը, Սոհրաբը
 Ասաց, ինձ խուսն սպանեցիր քո վատ բարբի գրող-
 մամբը...

Արդ զբահիս կապը լուծիր, բնց դու նրա տակինը,
 Եւ նայիբ տես մերկ բացայայտ լուսափայլ իմ մար-
 մինը,

Իմ բազուկին կապած կայ քո ինքնանկար մի մրհակ,
 Նայիբ, տես ինչ տեսաւ հիմա հօրից աչքովն իւր գա-
 ւակ,

Երբոր զօրքի դափի ձայնը վեր բարձրացաւ իմ դռնից,
 Եկաւ մայրս իմ առջև, երկու այտերն արնալից.

Նրա հոգին իմ այս գալուս յօժար չէր, այլ խոտոված.

Նա մի մրհակ կապեց իմ այս աջ բազուկիս եւ ասաց.
 «Ահա, Սոհրաբ, քեզ առ պահիր հօրիցդ այս յիշատակ,
 Ա՛խ երբ ե ի՞նչ բանի քէզ այդ կը գայ պէտք իւր ժա-
 մանակ,

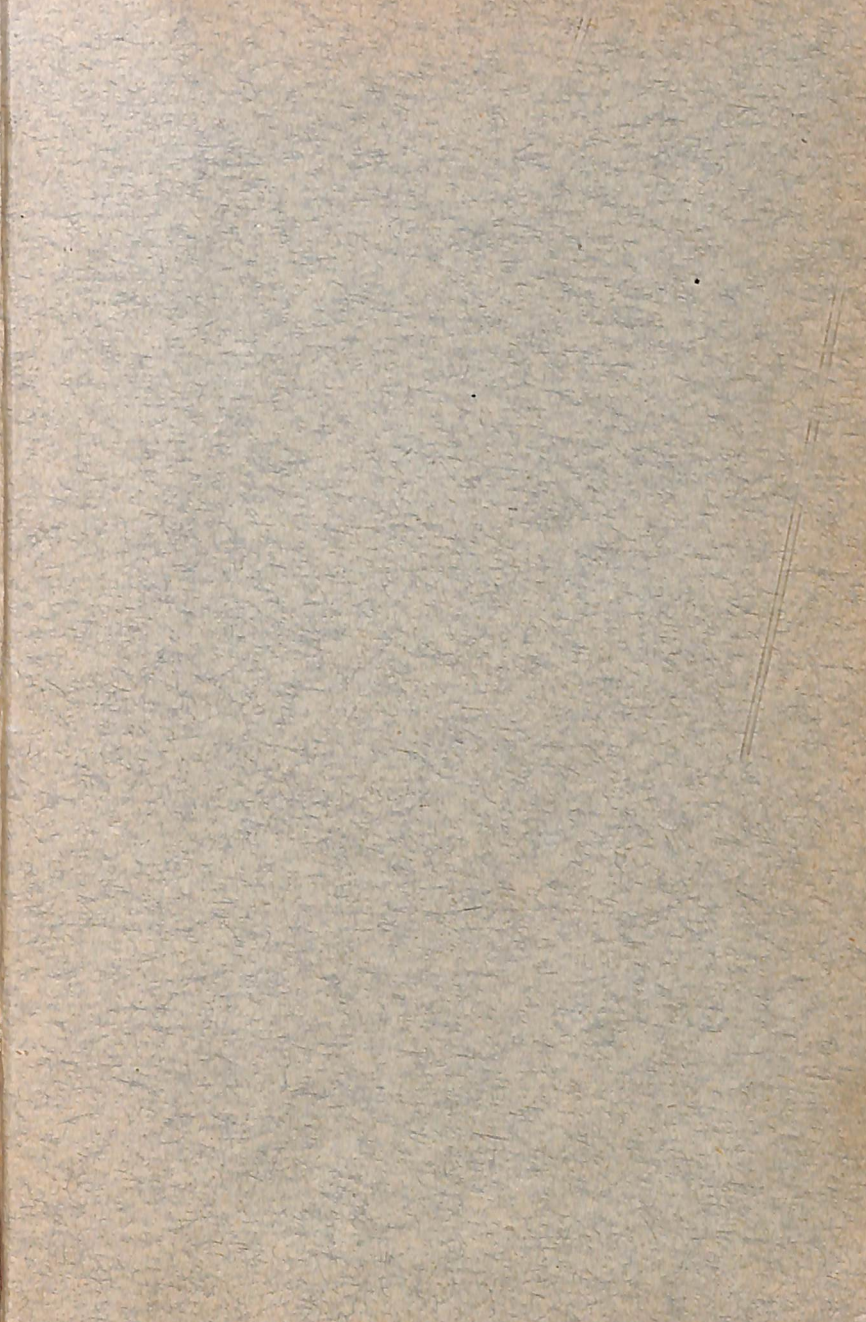
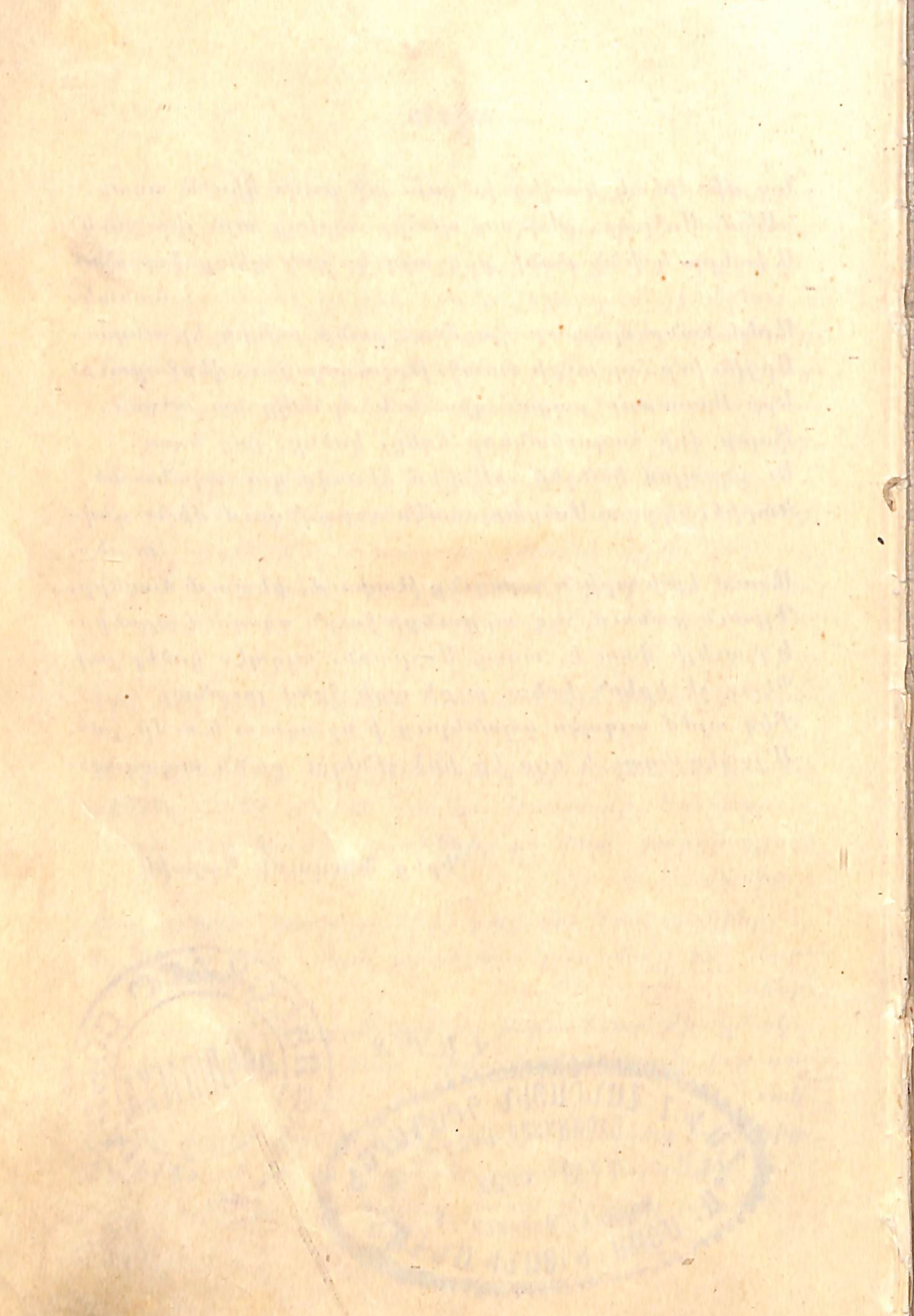
Այժմ բանը պայքար դարձաւ, բանը բանից էլ անցաւ,
 Որդին իւր հօր աչքի առաջ, թըշուառացաւ, վերջացաւ»:
 Երբ Ռոստամը բացաւ զբանն եւ մրհակը նա տեսաւ,
 Բոլոր վրի հագուստները ձղեց, կոծեց, լաց եղաւ.
 Եւ ողբալով կանչեց, «Ո՛վ իմ ձեռովս դու սպանուած,
 Կտրիճ, սրտոտ Սոհրաբ, ամէն զօրագնդում միշտ գով-
 ուած»,

Ատում էր եւ արիւն արցունք թափում, փետում մազերը,
 Գլխուն ցանում հող, արցունքի ջուրն ողողում այտերը:
 Է՛լ աւելի վատ է, ասաց Սոհրաբն, այդպէս կոծել լալ,
 Պէտք չէ երեսն երկու աչքի աղի ջրով լուսնալ.
 Քեզ այժմ այդպէս սպանելուց ի՞նչ օգուտ ե ումը շահ.
 Ա՛յսպէս եղաւ եւ այս էր ինձ լինելու բանն ապագայ»:

Գրեց Ֆիրզուսի Պարսիկ

Վ Ե Ր Զ

316

2019

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0633616

